

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Ústav pro dějiny umění

KLÁRA ZÁŘECKÁ

KULTURNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ JEZUITSKÉ

KOLEJE A KOSTELA

NANEBEVZETÍ PANNY MARIE

V HRADCI KRÁLOVÉ

(1636 – 1773)

(The cultural and historical development of the jesuit college
and the church of the Assumption of Virgin Mary in Hradec
Králové)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr.Mojmír Horyna

Obor: dějiny umění

Praha 2006

Poděkování patří Biskupství královéhradeckému za svolení ke vstupu do kostela Nanebevzetí Panny Marie a koleje, k prostudování archivních dokumentů a za souhlas při pořizování fotodokumentace. Děkuji rovněž zaměstnancům Okresního archivu Hradec Králové, Národního archivu v Praze a Národního památkového ústavu v Pardubicích za ochotu a vstřícnost při studiu materiálů, PhDr.P. Oulíkové za cenné rady, Prof. PhDr. M. Horynovi za podnětné připomínky a odborné vedení.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 15. prosince 2006

Klára Láčková.....

Obsah

Úvod.....	5
1. Nástin politicko-historické situace v Čechách do roku 1773.....	7
2. Dějiny jezuitského řádu.....	17
3. Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Čech.....	21
4. Usazení se jezuitů v Hradci Králové.....	25
5. Architektonický vývoj jezuitských konventů a kostelů v českých zemích.....	36
6. Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie.....	40
7. Výbava interiéru kolejního chrámu.....	50
8. Jezuitská kolej.....	69
9. Barokní zbožnost a úcta v Hradci Králové.....	86
10. Jezuitská ikonografie.....	94
11. Kaple sv. Ignáce.....	99
12. Životopisy jezuitských světců.....	104
Závěr.....	117
Poznámky.....	119
Rejstřík.....	133
Seznam rektorů královéhradecké koleje.....	140
Seznam obrazové přílohy.....	145
Seznam pramenů a literatury	149
Obrazová příloha.....	156

ÚVOD

Svou diplomovou práci jsem pojala jako příspěvek k bližšímu poznání regionálního barokního umění východních Čech. Působení jezuitského řádu v Hradci Králové v průběhu 17. a 18. století nezanechalo stopy jen na architektonickém vzhledu města. Činnost členů Tovaryšstva Ježíšova provázela každodenní i sváteční život hradeckých měšťanů a nesla velký podíl na rozšíření barokní kultury v kraji. Nicméně v rámci umělecko-historického bádání byla tato problematika v posledních letech opomíjena a prameny nebyly zcela vyčerpány.

Konkrétním impulsem, hlouběji se o téma zajímat, byla pro mne četba díla jezuity a hradeckého rodáka Františka Švendy – Hliněnný a měděnný obraz hystorie kralowstvj českého a Paměti města Králové Hradce nad Labem, se kterým jsem se setkala před několika lety v rámci studia dějin mého rodného města. Autor v knihách vypráví o historii Hradce a činnosti jezuitského řádu v celku podrobně a poutavě. Právě Švendova práce se stala mou inspirací pro hledání dalších zdrojů zpráv, které jsem konfrontovala s prameny podstatně mladšími a doplňovala o informace z dobových archivních pramenů. Všechny tyto souvislosti mi od počátku nabízely vytvořit si novou, podrobnější a určitě zajímavější představu o dějinách Hradce Králové a způsobu života v období baroku na malém prostoru královského města. Postupem času se mi během bádání podařilo také získat archivní prameny, o jejichž existenci se v posledních letech pochybovalo.

V první kapitole nejprve stručně nastiňuji politicko – náboženskou situaci, která v Čechách panovala od příchodu jezuitů do Prahy v roce 1556 až do roku 1773. Přiblížit čtenáři pojem jezuitský řád, zachytit jeho působení v českých zemích, a zejména v Hradci Králové, je úkolem kapitoly druhé až čtvrté. Historií a umělecko - historickými popisy koleje a kostela Nanebevzetí Panny Marie a jejich zařízení a výzdoby se zabývá kapitola pátá až osmá. V dalších dvou kapitolách se blíže zmíním o barokní zbožnosti ve městě a o ikonografii významných jezuitských světců zastoupených při výzdobě chrámu a představím podrobněji výzdobu kaple sv. Ignáce z Loyoly, která byla uchráněna před požárem z roku 1762. Jako přílohu připojuji k textu přehled rektorů královéhradecké koleje a stručné životopisy jezuitských světců.

Těžištěm mé badatelské práce se stala hlavně práce s archivními dobovými prameny a studium odborné literatury zaměřené na umění baroka v českých zemích a historicko – vlastivědné literatury k dané problematice. Průzkum archiválií mě zavedl do Okresního archivu v Hradci Králové a Státního ústředního archivu v Praze. V případě královéhradecké koleje a kostela Nanebevzetí Panny Marie se jedná o kulturní památku. Čerpala jsem ze stavebně-historického průzkumu a restaurátorských zpráv uložených v Národním památkovém ústavu v Pardubicích. Snad by moje práce mohla být skromným příspěvkem k podrobnějšímu pohledu na soužití jezuitů a královského města Hradce Králové.

1. Nástin politicko-historické situace v Čechách do roku 1773

Jedním z dokladů nového ekonomického vzestupu konce 17. a počátku 18. století v českých zemích jsou právě budovy stavěné v barokním slohu s malířskou a sochařskou výzdobou. Realizátorem barokních staveb se u nás stala v první řadě šlechta, následovaná v zápětí římskou církví a jen v menší míře městy. Rozvoj barokního slohu v náboženské oblasti u nás souvisel hlavně s programem protireformace.

První vlna protireformace zaplavila české země po roce 1526 a souvisela s nástupem nového panovníka na český trůn člena habsburského rodu rakouského arciknížete Ferdinanda I. Země koruny české se tehdy staly nejvýznamnější součástí středoevropského habsburského soustátí.

Situace v tehdejší Evropě byla složitá. Ferdinand I. usiloval o posílení centrální královské moci. Při svém uvedení na trůn však musel stavům slíbit náboženskou svobodu. Habsburský rod se vždy prezentoval jako přísně katolický a Ferdinand v této tradici pokračoval. Z hlediska náboženské politiky učinil pro posílení katolického náboženství v Čechách dva důležité kroky. Roku 1556 pozval do Prahy jezuitský řád a roku 1561 znovu obsadil uprázdněný pražský arcibiskupský stolec.

S potvrzením náboženských svobod v naší zemi Ferdinandovi nástupci váhali. Jejich písemného uznání se stavové dočkali až roku 1609 v Majestátu císaře Rudolfa II. Katolický panovník tak v rozporu se svým přesvědčením legalizoval v zemi rozsáhlou náboženskou svobodu, která neměla v tehdejší Evropě obdoby.

Náboženská otázka tím nebyla zdaleka vyřešena. Postupem času rostly mezi katolíky a nekatolíky neshody, jejichž příčinou bylo rostoucí politické postavení katolické šlechty.

Napětí vyvrcholilo předem připravenou akcí 23. května roku 1618. Skupina nekatolických šlechticů vnikla na Pražský hrad, kde z okna vyhodila dva přítomné místodržící i s jejich písařem. Situace se dále komplikovala. Novým panovníkem si místo odmítnutého Ferdinanda Štýrského nekatoličtí stavové zvolili Fridricha Falckého, zetě anglického krále Jakuba I. a vůdce protestantské unie německých knížat. V této době byli jezuité nuceni české země opustit, aby se opět mohli vrátit po bitvě na Bílé hoře.

Konflikt, který v Čechách vzplál, přerostl v dlouhodobé válečné střetnutí, zvané třicetiletá válka, které trvalo od roku 1618 do roku 1648 a ukončilo jej podepsání Vestfálského míru. Třicetiletá válka představovala první konflikt v historii, na němž se podílely všechny evropské státy. Její důsledky byly tragické. Zanechala zemi ekonomicky zdevastovanou a zredukovala počet obyvatel přibližně o třetinu.

Čeští stavové vstoupili do konfliktu skoro osamoceni a hned v jeho počátku utrpěli jednu z největších porážek v české historii v bitvě na Bílé hoře roku 1620.

Ferdinandovi II. pak již nic nebránilo v jejich potrestání. A tak v zářijí přišla vlna druhé protireformace. V listopadu roku 1620 zrušil panovník Rudolfův Majestát a zahájil rekatolizaci. Na Staroměstském náměstí nechal 21. června 1621 exemplárně popravit dvacet sedm vůdců povstání a dalším osobám režimu nebezpečným byl zkonfiskován majetek. Následovalo vypovězení nekatolických kněží ze země. Celý

proces završilo roku 1627 vydání nové ústavy – Obnoveného zřízení zemského. Panovník odebral českému království všechna práva a svobody. Ústava prohlásila český trůn za dědičný v habsburské dynastii a na zemském sněmu opět zasedlo duchovenstvo. Jediným povoleným náboženstvím se stala katolická víra. Ze země emigrovaly desetitisíce nekatolíků, mezi nimiž byli i představitelé české a moravské inteligence. Poddaným nezbývalo než konvertovat.

Konfiskace ztenčily městský majetek a okleštění politických práv měst se stalo příčinou podlomení jejich hmotného a duchovního rozvoje.

Město Hradec Králové poznamenala třicetiletá válka těžce. Nově vzniklé poměry postihly nejdůsledněji církev. Na jaře roku 1621 se přihlásili o právo návratu minorité.

Během války neexistovaly vhodné podmínky pro okázalé náboženské slavnosti. Při obecné bídě se nedostávalo odkazů a darů kostelům. Uzavření míru roku 1648 neznamenal okamžité ukončení válečných poměrů. V zemi až do roku 1650 zůstávaly nepřátelské posádky, které bylo třeba živit. Hradec a Hradecko sice nepatřily k oblastem obsazeným Švédy, ale ani císařské vojsko se nechovalo k domácímu obyvatelstvu o mnoho lépe než nepřítel.

Podíl měst na politickém dění byl tehdy skromný. Proti minulým obdobím, kdy živé městské prostředí lákalo jako významné politicko-správní centrum kraje, se stával pobělohorský Hradec přitažlivý spíše svými církevními institucemi a okázalými slavnostmi, o něž se starali hlavně jezuité usazení ve městě natrvalo od roku 1636. Lesk jim

přidával biskup a kapitulní kanovníci. K mimořádným událostem, které vybočovaly nad rámec všedních dní, patřily návštěvy významných osobností. Dne 29. června 1680 do města zavítal panovník, který utekl do nedalekých Pardubic před morem. Ze stejných důvodů do Hradce Králové přijela 6. června i císařovna - vdova Eleonora.

Město se pomalu pod vlivem stavební činnosti jezuitského řádu začalo přeměňovat v regionální středisko barokní kultury, v němž hlavní roli hrálo duchovenstvo.

Vliv církve v regionu ještě vzrostl po zřízení hradeckého biskupství 10. listopadu 1664. Důvodem zřízení biskupství byla snaha obnovit církevní organizaci, která na Hradecku zanikla během husitských válek. Spolu se vznikem samostatné diecéze byl Hradec Králové povýšen na biskupské město a farní kostel sv. Ducha se stal kostelem katedrálním. Hmotné zajištění biskupství obstaral kardinál Harrach, který pro něj koupil panství Chrast.¹ Prvním královéhradeckým biskupem se stal Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka, který se roku 1660 prozatímně ujal panství v Chrasti² a z jeho výnosů začal budovat ve městě biskupskou rezidenci. Slavnostní instalace nového biskupa proběhla v Hradci Králové 29. července 1665 za účasti krajských hejtmanů. Den poté byla ve městě zřízena konzistoř.

Hradec Králové získal díky své husitské minulosti a velkému počtu tajných nekatolíků v blízkém okolí postavení centra kacířského kraje. Rekatolizace v kraji probíhala poměrně pomalu a zřízení biskupství se stalo posilujícím rekatolizačním prvkem.

Vznik nových církevních institucí představoval radikální zásah do stávajících církevních poměrů ve městě. Město doposud považovalo katedrálu i ostatní chrámy a kaple za obecní majetek a spolurozhodovalo o nich. Mezi církví a městem se začaly objevovat spory o zřízení kapituly, výstavbu biskupské rezidence a správu katedrály. Vyřešit tyto problémy se podařilo až Bilenberkovým nástupcům. Ve věci práva nad katedrálou rozhodl panovník Leopold I. roku 1672 ve prospěch města a královny.

O barokní výstavbu ve městě se starala církev. Z počátku především jezuité, kteří svou stavební činností dávali podněty celému okolí. Biskupové se v tomto směru uplatnili až od počátku 18. století. Město mající jen omezené obecní příjmy, nemohlo pomýšlet na budování rozsáhlejších veřejných staveb. Jediným stavebním podnikem města se stalo vybudování mariánského sloupu roku 1713.

Roku 1701 nastoupil na hradecký biskupský stolec Tobiáš Jan Becker, rodák z Králík. Jako jeho předchůdci se i on opíral o jezuitský řád. Od roku 1703 až do zrušení jezuitského řádu byl vždy přísedícím biskupské konzistoře jeden člen Tovaryšstva. Za Beckerova působení se stalo biskupství díky své stavební aktivitě rovnocenným partnerem města. Pro kanovnické domy zakoupil biskup pozemky jižně od katedrály a na místě bývalého purkrabství na starém hradě zřídil roku 1709 seminář. Jako velký ctitel Jana Nepomuckého nechal postavit při semináři kostel a 1. září roku 1721 jej zasvětil budoucímu novému baroknímu světci. Zahájil stavbu biskupské rezidence a do roku 1709 se mu podařilo dokončit její vstupní křídlo s kaplí

sv. Karla Boromejského. Nejvýznamnějším Beckerovým činem bylo založení poutního místa – Hory Matky Boží u Králík.

Jan Adam Vratislav z Mitrovic, příslušník přední šlechtické rodiny a muž s velkým uměleckým rozhledem, se stal v pořadí šestým biskupem královéhradecké diecéze. Za jeho působení se mění architektonický vzhled města. Roku 1714 dokončil stavbu biskupské rezidence, kanovnických domů, děkanství a semináře sv. Jana Nepomuckého. Zasloužil se i o postavení kaple sv. Klimenta a obnovu zničeného kostela sv. Antonína na Mýtském předměstí. Do svých služeb povolal předního architekta českého baroka Giovanniho Battistu Santiniho.³ V roce 1714 při vypuknutí morové epidemie zvolil prvním patronem města a diecéze sv. Klimenta.⁴

Nekatolíci se stále v kraji objevovali. Procesy proti kacířům byly vyjmuty v roce 1721 z církevní pravomoci a k jejich vyšetřování používal stát misionáře. Také dva protireformační misionáři byli určeni pro královéhradeckou diecézi. V letech 1725 – 1726 a 1730 – 1733 se na těchto misiích podílel i známý jezuita P. Antonín Koniáš, který vydal roku 1729 v Hradci Králové soupis zakázané literatury Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající.

Absolutistická habsburská monarchie se na přelomu 17. a 18. století zásluhou vojenských úspěchů zařadila mezi evropské velmoci. V sousedství jí však vyrostl mocný nepřítel – Prusko. Smrt Karla VI. v říjnu 1740 znamenala počátek nových válečných zmatků, jež tentokrát těžce postihly Hradecko i město. Proti Karlově dceři Marii Terezii se vytvořila početná aliance nepřátel, podle jejichž plánů měly být země Koruny

české rozděleny mezi Prusko, Bavorsko a Sasko. Pruský panovník Fridrich II. prohlásil, že dědická práva Marie Terezie, stvrzená v pragmatické sankci z roku 1713 neuznává, a rozhodl se anektovat průmyslově vyspělé oblasti Slezska. To se mu podařilo ve válce o dědictví rakouské v letech 1741 – 1748.

Do Hradce přicházeli od počátku roku 1741 vojáci. Pruský král v bojích vítězil a pokračoval v tažení směrem do Čech. V listopadu 1741 obsadila pruská posádka pod vedením generála Kalksteina město Hradec Králové. Okupace přinášela hospodářské nesnáze. Dne 23. ledna 1742 přijel do Hradce sám Fridrich II. a ubytoval se v biskupské rezidenci. Po prohrané bitvě u Chotusic, kdy se Marie Terezie zřekla Slezska a Kladska ve prospěch Fridricha, muselo město od Prusů snášet četná příkoří. Vojáci obsadili jezuitský seminář a zadní trakt koleje. Pod dohledem jezuitů vznikla v prostorách koleje nemocnice. Situace se zlepšila po odchodu Prusů v červnu 1742.

Dosavadní vítězství nad početnými nepřáteli završila Marie Terezie korunovací v Praze. Válka proti zbytkům protihabsburské aliance mezitím pokračovala. V létě 1743 se objevují Prusové v Hradci znovu, tentokrát pod vedením generála Schwerina. Situace se opakuje. V koleji byl znovu zřízen lazaret a město znovu navštívil 19. listopadu Fridrich II.. Nedlouho poté Prusové v největším spěchu město opustili. V zápětí je vystřídali Rakušané, vedení princem Karlem Lotrinským.

V dubnu 1745 podepsala Marie Terezie mír se Saskem, v němž mu postoupila Bavorsko. V červnu utrpěli Rakušané

v Dolním Slezsku porážku a museli se stáhnout až k Hradci. Po krátkém oddechu hrozilo městu opět nebezpečí. Strach obyvatelstva narůstal. Pořádala se procesí, jež měla vyprosit úspěch pro rakouské zbraně. Lidé z města utíkali.

Pozitivní událostí tohoto období války byla pro rakouskou stranu volba manžela Marie Terezie, Františka Štěpána Lotrinského, římským císařem. Válka o bavorské dědictví pokračovala až do smíru se Španělskem a Francií v Cáchách roku 1748. Teprve poté mohla panovnice, dosud zaneprázdněná válečnými záležitostmi, přikročit ke správním reformám říše, jež měly v duchu centralistického absolutismu odstranit pozůstatky starého stavovského státu. Týkaly se politické správy, soudnictví, školství a berní praxe.

Roku 1749 zároveň s rakouskou dvorskou kanceláří zrušila císařovna českou dvorskou kancelář, čímž padl nejzřetelnější výraz svébytnosti a celistvosti českého státu. Zavedla zeměpanské úřady, o jejichž personálním obsazení rozhodoval královský dvůr. Reformy se odrazily i na rozvoji zemědělské a průmyslové výroby. Po ztrátě většiny Slezska se české země měly stát průmyslovou základnou monarchie.

Starý úřad hradeckého purkrabího dožíval a soud byl přenesen do Prahy. Úpadek staré městské samosprávy pokračoval. Zůstalo z ní jen aktivní a pasivní volební právo pro zastávání městských úřadů, omezené pravomoci rady v záležitostech správních a soudních, určitá spoluúčast při rozvrhování zemských berní i obecních dávek a konečně jistý podíl na správě obecního hospodářství. Naproti tomu vzrostla

pravomoc krajských hejtmanů, které panovník považoval za svou nejdůležitější oporu.

Postupem času začala Marie Terezie na svou stranu získávat nové spojence. Fridrich proto nečekal a zaútočil. Vpádem do Saska zahájil tzv. sedmiletou válku (1756-1763). Na předcházejícím připojení velké části Slezska a Kladska k Prusku však nový válečný konflikt nic nezměnil.

Hradec již před sedmiletou válkou prožíval léta příprav a intenzivního zbrojení. Rakušané roku 1758 město ve velikém spěchu vyklidili a zanechali jej bez jakékoliv obrany. Do Hradce vtáhl oddíl, vedený pruským princem Mořicem Anhalt – Dessau, který obci předložil velmi tvrdé podmínky. Pro sebe a své vojáky obsadil celé hospodářské zázemí. Pruští vojáci vyplenili hradecké kostely včetně katedrály. Armáda brzy začala pociťovat nedostatek potravin. Nakonec město a jezuité zaplatili výpalné a Prusové 27. července 1758 odešli. Hned následujícího dne ráno sem vtáhli císařští.

Na podzim roku 1761 začaly na obydlené oblasti severovýchodních Čech útočit nepravidelné oddíly pruské jízdy, proslulé krutým pleněním. Zprávy o jejich brzkém příchodu do města vyvolaly paniku. Obyvatelé prchali. Vojenská posádka se stáhla a Hradec zůstal ponechán napospas nepočetnému jízdnímu houfu. Po dvou hodinách loupení, kdy vojáci sebrali, co se dalo, město opustili. Odpoledne se začaly po městě objevovat ohně, založené pruskými nájezdníky. K jejich rozšíření napomohl silný vítr a naprostý nedostatek lidu, který by hasil. Následky byly katastrofální. Shořela souvislá část první čtvrti města od koleje až po Slezskou bránu s kostelem Panny Marie. Hořelo i v dalších čtvrtích.

Nová pohroma přišla v zápětí. Dlouholeté války poukázaly na strategický význam severovýchodních Čech a panovník se rozhodl přestavit město Hradec Králové ve vojenskou pevnost. Došlo k bourání kostelů a budov na předměstích. Stavební práce začaly na jaře roku 1766.

Hradec se musel vytrvale bránit nátlakům ze strany fortifikační správy a velitele pevnosti. Prosadit své záměry se mu podařilo v případě stavby kostela sv. Antonína na Novém Hradci, která byla provedena podle návrhu hradeckého stavitele Františka Kermera. Vše kontrolující stát šetřil a soukromé dárce omezovaly jejich možnosti.

Hlavním úkolem biskupů v těchto letech bylo posílit církevní správu proti nekatolíkům. Vznikaly nové fary. Biskup Heřman Hannibal hrabě z Blüemegen svěřil misie jezuitům.⁵ K zvýšení účinnosti kázání zavedl v některých místech diecéze povinnost kázat v druhém zemském jazyce a využil také práva daného rakouským biskupům zvolit si jeden den v diecézi na oslavu významného světce. Dne 18. prosince 1772 vyhlásil sv. Jana Nepomuckého patronem královéhradecké diecéze.⁶

Porážky v zápasech s Pruskem ukázaly přežilost centralistického absolutismu. Marie Terezie se proto snažila v duchu osvícenských zásad přebudovat habsburské soustátí na vyspělou evropskou velmoc. Osvícenský absolutismus syna Marie Terezie, Josefa II., zasáhl radikálně i organizaci a správu katolické církve. Sekularizace církevního majetku, rušení poutních míst, literátských bratrstev a klášterů mělo však vzhledem ke své necitlivosti za následek nedožrnné kulturní škody.

2. Dějiny jezuitského řádu

Jezuitský řád patří podle svých regulí k řeholním řádům. Skupina řádů tohoto typu se zrodila v 16. století, v době šířící se reformace a hlubokého úpadku starých řádů. Jejich posláním se stala především práce v duchovní správě, ve školství, v péči o nemocné a misijní činnost. Tovaryšstvo Ježíšovo patří mezi nimi k nejvýznamnějším.

Tovaryšstvo Ježíšovo - Societas Jesu - Ordo Societas Jesu, bylo založeno roku 1534 sv. Ignácem z Loyoly v Paříži. Papež Pavel III. potvrdil existenci nového společenství 27. září roku 1540 a nedlouho poté byl Ignác z Loyoly zvolen prvním generálem nového řádu.

Řádové regule vypracoval sám sv. Ignác z Loyoly a bez dalších úprav sloužily jezuitům po celou dobu existence řádu. Při práci na nich vycházel sv. Ignác ze zásad starého řádového života a ustanovil je na principu rigorózní poslušnosti. Základním zákonem řádu se stala podpora křesťanského života a učení, šíření katolické víry kázáním, exerciciemi a vyučováním dětí či osob nábožensky nevzdělaných.

Charakteristickým prvkem pro jezuitský řád je neexistence společné chórové modlitby. Důraz je kladen hlavně na osobní zbožnost jednotlivých členů společenství. Společná modlitba podle názoru zakladatele omezovala možnost jejich vnějšího působení. Účelem dlouhodobé přípravy pro působení v řádu je úplná disponibilita, použitelnost kdykoli a kdekoli.

Spektrum činnosti jezuitů bylo od počátku postaveno široce. Konali kázání, zpovídali, učili na školách, hlavně na vyšších stupních – gymnáziích a universitách. Vypomáhali však také

v duchovní správě a někdy spravovali i fary. Věnovali se misijní činnosti v Evropě a v nově objevených zámořských oblastech. Nejvýznamnějším jezuitským misionářem byl navarrský šlechtic František Xaverský, jeden ze spoluzakladatelů řádu.

Vlastní základ společenství tvoří kněží, kteří vedle obvyklých slibů chudoby, čistoty a poslušnosti skládají ještě čtvrtý zvláštní slib poslušnosti svatému Otci. Členové řádu mají žít v řádových domech, ale pokud jsou začleněni do některé z řádových komunit mohou žít i samostatně.

V Evropě se řád rozšířil poměrně brzy jako nejaktivnější protireformační společenství. Důležitou úlohu tím pádem sehrál v šíření barokní kultury v umění a ve vědě. Pro šíření víry využívali i neobvyklých prostředků. V tomto ohledu významnou roli sehrálo jezuitské divadlo, provozované seminaristy v kostelech i na veřejných prostranstvích. Na poli vědy proslula v 17. století řádová vědecká pracoviště v Paříži a Antverpách.

Tažení proti jezuitům, považovaným za hlavní ideové protivníky osvícenců a provokující svým vlivem i lákající bohatstvím, zahájil v roce 1759 v Portugalsku markýz Pombal. Po nátlaku panovnických dvorů celé Evropy bylo Societatis Jesu 21. července 1773 brevem Dominus ac Redemptor noster, vydaným papežem Klementem XIV. zrušeno.

Jezuité se udrželi jen v některých odlehlých oblastech Ruska a Pruska. Ačkoli se v breve papež rozhodl řád zrušit navěky, netrvalo dlouho a došlo roku 1804 k jeho obnovení Piem VII. pro bývalé Neapolské království a roku 1814 obnovil papež Tovaryšstvo bulou Sollicitu do omnium ecclesiarum pro celý ostatní svět.

Samotná správní organizace řádu vychází z jeho poslání. V čele Tovaryšstva Ježíšova stojí generál, *praepositus generalis*, sídlící v Římě. Územně, na nejvyšší úrovni, je řádová správa rozdělena na šest asistencí, správních jednotek - *Italia*, *Germania*, *Gallia*, *Hispania*, *Anglia*, *America*. Ty se dále dělí do provincií řízených provinciálem, *praepositus provincialis*, a viceprovincií vedených viceprovinciály. V řízení provincií napomáhají *socius* a čtyři konsultori, *consultores provincialae*.

Velký počet funkcí souvisí se správou jednotlivých domů nebo výukou v jezuitských školách. Existuje několik druhů řádových domů – semináře, určené pro studijní a duchovní výchovu vlastních členů, profesní domy, koleje – *alumnáty* určené k výchově mládeže, univerzity, menší semináře, velké koleje, rezidence, *exerciční domy*, *scriptoria* – určená pro vědecké účely, a misijní domy. Podle typu jednotlivých domů, v nichž členové řádu pobývají, se odvozuje titulatura představených. V čele profesního domu stojí probošt, *praepositus domus professae*. Kolej, seminář a universitu vede rektor a rezidenci s misijní stanicí *superior*. Vedle toho existují ještě funkce *visitátorů*. O ekonomické záležitosti se stará *prokurátor*. Členové jednotlivých domů, jak kněží tak i laici, mají další funkce většinou školní nebo správcovské. Na misie dohlíží *superior misionum*. Univerzita měla v jezuitské správě tyto hodnostáře: rektora, čtyři rady, kancléře, sekretáře, notáře a *pedely* jednotlivých fakult. V čele každé fakulty stál děkan a *syndik*.

Tovaryšstvo má několik skupin členů. S dvouletým noviciátem převažují kněží, *coadiutores spirituales*. Jsou zde i laičtí členové, *coadiutores temporales*, určení k pomoci kněžím.

Předepsaný řeholní oděv tohoto společenství neexistuje. Nejčastějším oděvem jezuitů byl černý talár s *cingulem*. Na hlavě nosili jezuité černý klobouk. Dá se říci, že se v odívání přizpůsobovali zvyklostem diecézí, v nichž působili. Nepoužívali řeholních jmen.

V jezuitském řádovém znaku jsou písmena IHS – Iesus Hominum Salvator – v modrém nebo červeném poli. Nad písmenem H je kříž a pod ním tři hřeby. Znak obtáčí věnec paprsků. Heslem řádu je *Omnia ad maiorem Dei Gloriam*. (O.A.M.D.G.) – Vše k větší slávě Boží.

Při většině konventů zřizovali jezuité také mariánské družiny.

3. Příchod Tovaryšstva Ježíšova do Čech

Na pozadí rozhodnutí českého krále Ferdinanda I. pozvat do našich zemí Tovaryšstvo Ježíšovo byla hlavně snaha posílit katolické náboženství a politickou sílu vládnoucího habsburského rodu. Do sídelního města říše, do Vídně, přišli jezuité již roku 1551.

Záměr přijmout řád v Čechách byl společný panovníkovi i české katolické šlechtě, která na počátku roku 1554 napsala dopis Ignáci z Loyoly s žádostí o vyslání zástupců Tovaryšstva Ježíšova do našich zemí. Stejně přání ve svém dopise do Říma vyjádřil i král Ferdinand v říjnu téhož roku.

Jezuité nikdy nepodnikali nic bez rozmyšlení. Nejprve do Čech vyslali emisara Petra Canisia⁷, jehož úkolem bylo přímo na místě zjistit reálné možnosti budoucího působení řádu. Podmínky pro působení Tovaryšstva u nás byly podle jeho názoru dokonce lepší než v Německu. Svou zprávu do Říma zaslal v roce 1555.

Do Prahy bylo Tovaryšstvo Ježíšovo uvedeno 18. dubna roku 1556. Konvoj dvanácti mužů v černých hábitech, vedený otcem Ursmarem Goissonem z Lutychu, se vypravil z Říma na přání Ignáce z Loyoly již v lednu. Členové Tovaryšstva nebyli v Praze přijati příliš vřele, ale splynout s českým prostředím pro ně nakonec nebyl problém. Přišli však do království, kde bylo obyvatelstvo katolického vyznání v menšině, a proto museli spoléhat hlavně na přízeň panovníka a podporu české katolické šlechty.

Prvním sídlem Tovaryšstva se stal bývalý dominikánský klášter u sv. Klementa v Praze, dnešní Klementinum. Nedlouho

po založení první koleje následovalo založení dalších, zřízených díky darům a péči katolické šlechty – například nejvyššího hofmistra Jiřího Popela z Lobkovic, nejvyššího purkrabí Adama z Hradce nebo Viléma z Rožmberka. Mezi tyto předbělohorské koleje, osazené z Prahy, patří - kolej Panny Marie Sněžné v Olomouci (1566), kolej Nanebevzetí Panny Marie v Brně (1572), kolej u kostela sv. Víta v Českém Krumlově (1584), kolej sv. Ignáce v Chomutově (1589), kolej s kostelíkem sv. Máří Magdalény v Jindřichově Hradci (1594) a kolej v Kladsku (1597).

První etapa působení řádu byla přerušena českým stavovským povstáním v roce 1618. Vypovězení řádu ze země bylo jedním z prvních činů povstalců. Po vítězství Habsburků na Bílé hoře se však jezuité vrátili ke své činnosti v plné síle. Nová náboženská situace jim byla příznivě nakloněna a k rozšíření jejich činnosti napomohlo i zřízení samostatné české řádové provincie roku 1623. Dříve naše země spadaly pod správu provincie hornoněmecké a po roce 1573 patřily pod provincii rakouskou, založenou roku 1551 sv. Petrem Canisiem. Pod správu české provincie spadaly řádové domy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Pro sídlo provincie byla vybrána staroměstská kolej u sv. Klementa v Praze.

V pobělohorském období vznikla další střediska jezuitského řádu. V Čechách založili jezuité kolej se seminářem a gymnáziem u kostela sv. Ignáce v Jičíně (1624), profesní dům s gymnáziem u sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze (1625), kolej se seminářem u chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře (1626), kolej u sv. Mikuláše v Chebu (1627), kolej s gymnáziem a seminářem u sv. Ignáce na Novém Městě pražském (1628),

kolej se seminářem a gymnáziem Zvěstování Panny Marie v Litoměřicích (1630), kolej se seminářem a gymnáziem u Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové (1636), kolej se seminářem a gymnáziem u Neposkvrněného Početí Panny Marie v Klatovech (1636) a kolej se školou u sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského v Březnici (1640).

Jezuitské rezidence se nacházely u kostela Sedmibolestné Panny Marie v Krupce– Bohosudově (1587, po roce 1618 nebyla obnovena), u kostela sv. Víta v Tuchoměřicích (1621), u kostela sv. Františka Xaverského v Opařanech (1627), v Žampachu s kaplí sv. Bartoloměje (1629), u kostela Nanebevzetí Panny Marie v Ústěku (1630), na Svaté Hoře u Příbrami (1647), v Golčově Jeníkově (1652, ve Střelských Hošticích u Strakonic (1654), u kostela Panny Marie ve Staré Boleslavi (1658), v Plzni (1561, zrušena roku 1584), v Borovanech (1566, zrušena roku 1584), u kostela Zvěstování Panně Marii v Tuřanech (1666), u kostela Panny Marie Pomocné na Chlumku u Luže (1668), u kostela sv. Alžběty v Doupově (1770) a v Čejkovicích (1770).

Na Moravě spravovali jezuité kolej se seminářem a gymnáziem u kostela sv. Ignáce z Loyoly v Jihlavě (1624), kolej s gymnáziem u kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti (1644) a kolej u kostela Nejsvětějšího jména Ježíšova v Telči (1651).

V českých zemích se nevyskytovala pouze sídla řádu založená z českých kolejí. Vídeňským jezuitům přínáležela rezidence v Žírči, založená roku 1620 a známá svými spory s hrabětem Šporkem.

Jevištěm katolického pobělohorského triumfu se stala v první fázi Praha. Jezuité měli v tehdejší Praze dokonce dvě koleje a jeden profesní dům. V pobělohorském období bylo postavení jezuitů v oblasti středního školství dominantní, pozvolna jim však začal vyvstávat soupeř v piaristech.

Při kolejích vždy záhy vznikaly školy nižší i vyšší. V Praze vznikla roku 1562 jezuitská akademie, která byla 27. srpna 1616 panovníkem povýšena na univerzitu. Druhé obecné učení, akademie, se nacházelo v Olomouci. Na panovníkův rozkaz byla jezuitům roku 1622 svěřena staroslavná Karlova univerzita, v níž se jim podařilo obnovit všechny čtyři fakulty.

Série vyčerpávajících válek po nástupu Marie Terezie na trůn roku 1740 vyvolala potřebu zefektivnit chod státu. Jedním z důsledků reformních snah bylo postupné zpřísnování dohledu nad činností řeholních řádů. Podřízení církve státu předpokládalo omezení jejího vlivu. Jednou z prvních postižených oblastí bylo řádové školství. Nejvýraznější zásah do řeholního života byl však císařovně vnucen rozhodnutím papeže. Roku 1773, kdy jezuitský řád papež zrušil, se v Čechách nacházel 1 profesní dům, 13 kolejí a 9 rezidencí se zhruba 600 řeholníky.⁸

Exjezuité se uplatnili ve školství nebo duchovní správě, práce neschopní dostali měsíční penzi. Z majetku řádu byl vytvořen Studijní fond.

4. Usazení se jezuitů v Hradci Králové

Hradecký kraj patřil k územím s velkým počtem obyvatel nekatolického vyznání. Zájem o působení v našem kraji projevil jezuitský řád brzy po svém příchodu do Čech.

Poprvé přišli jezuitští misionáři do Hradce Králové roku 1598 na žádost Jana Václava z Lobkovic, ale při šíření katolické víry zaznamenali tehdy jen nepatrné úspěchy⁹. Nepřetržitá misionářská činnost byla v hradeckém kraji konána jezuity z pražské a poté i jičínské koleje od roku 1625.

Založit kolej v Hradci Králové nad Labem bylo v popředí jezuitského zájmu od roku 1620. Císař ani císařovna vdova jim však nemohli poskytnout potřebné prostředky. A tak řád vždy poctivě dbající na dostatečné hmotné zajištění svých rezidencí a kolejí musel pro založení koleje ve městě nejprve najít vhodného mecenáše. Řešení našel podnikavý P. Adam Kravařský. Nadaci hradecké koleje zajistily jeho dobré vztahy s pány z Oppersdorfu. Během misií v kraji se mu podařilo přesvědčit těžce nemocného pana Fridricha z Oppersdorfu, bývalého císařského důstojníka, o vhodnosti odkázat hmotné statky Tovaryšstvu Ježíšovu. Fridrichova mladšího bratra Ottu¹⁰, krajského komisaře a hejtmana hradeckého kraje, poté přemluvil, aby se nároků na dědictví po starším bratrovi vzdal, což jmenovaný učinil ve své abdikační listině z roku 1628 v Častolovicích. Závěť pana Fridricha z Oppersdorfu byla sepsána 16. října 1629 na Žampachu a podepsána čtyřmi svědky na zámku v Častolovicích.¹¹

Fridrich z Oppersdorfu odkázal jezuitské koleji na Novém Městě pražském panství Žampach a dům čp. 13 v Hradci Králové¹². Dále se v kšaftu uvádí, že pokud by novoměstští jezuité měli dostatek peněz, má být jeho dar poskytnut k založení koleje v Hradci Králové. Závěť byla roku 1630 na žádost prokurátora řádu P. Jiřího Wanderbora zapsána do desek zemských.¹³ Pan Fridrich zemřel nedlouho poté, 18. května 1632¹⁴.

Na panství Žampach zřídili jezuité rezidenci, spravovanou zprvu pověřencem z kladské koleje a od 23. května 1634 se stal jejím superiorem P. Adam Kravařský.¹⁵

Roku 1635 hmotně zajistila novoměstskou kolej peněžním darem hraběnka Anna Marie Maxmiliána ze Šternberka¹⁶ rozená Hohenzollernová a tak mohla být Oppersdorfská nadace se souhlasem generála jezuitského řádu v Římě použita na výstavbu jezuitské rezidence v Hradci Králové nad Labem.

Organizace celé záležitosti byla na rozkaz provinciála svěřena P. Adamu Kravařskému, který 9. listopadu 1635 na královéhradecké městské radě vznesl návrh na zřízení jezuitské koleje. Při této příležitosti nezapomněl zdůraznit, že žádost o uvedení řádu bude jistě srdečně vítána na královském dvoře a dokonce na pokyn provinciála přiměl hradecké, aby si sami od císaře prosebným listem¹⁷ vyžádali příchod Tovaryšstva. Hradečtí nemohli nesouhlasit. Situace, v níž se ocitli, nebyla lehká. Město utrpělo konfiskacemi a války, které se přes něj přehnaly, po sobě zanechaly značné stopy nejen na jeho vzhledu.

Nedlouho po odeslání prosebného listu hradeckých měšťanů císaři se jezuité od císařova zpovědníka P. V. Lamormaina

dozvěděli, že císař vše schvaluje, ale úřední formality měly delšího trvání. Nestačilo schválení císaře. K založení se musel vyjádřit i již korunovaný král Ferdinand III. a pražský arcibiskup. Nutný byl rovněž souhlas královny Eleonory, manželky Ferdinanda II, jejímž byl Hradec Králové věnným městem. Dne 16. ledna¹⁸ obdržela městská rada od císařovny dopis¹⁹, v němž přijetí řádu doporučila. Současně napsala list arcibiskupu pražskému a kardinálu Arnoštu z Harrachu, který souhlas k uvedení řádu 28. února potvrdil. Také Ferdinand III. dne 2. února 1636²⁰ poslal z Vídně do Prahy list místodržícím, kterým upozorňuje na dovolení otce Ferdinanda II. zřídit ve městě kolej a připojuje své potvrzení a nařizuje také, aby byli jezuitům nápomocni. Přiloženy byly listy pro pražského arcibiskupa a hradecké měšťany. Kardinála Harracha informuje a žádá, aby dal otce jezuity uvést do Hradce Králové některým z prelátů.

Místodržící oznámili povolení založit ve městě kolej dne 19. února podkomořímu Petru Příchovskému a současně psali i hradeckým. Domnívali se, že jim císařský dopis byl již doručen a poroučejí jim, aby Otce přijali vlídně a aby jim byli nápomocni. Všude se opakující starost o vlídné přijetí jezuitů vypovídá o tom, že ne všude byli vítáni.

Zatím také provinciál Tovaryšstva P. Kirchner požádal kardinála Harracha jako vrchního pastýře o dovolení zřídit koleje v Hradci Králové a Klatovech. Kardinál oznámil listem ze dne 28. února arciděkanovu zástupci v Hradci Králové Martinu Karasovi královskou vůli a nařídil mu, aby nepřekážel otcům při zřizování koleje a aby je jeho jménem všude doporučoval pro jejich zásluhy o katolickou víru.

O brzkém uvedení řádu do města přijel městskou radu informovat P. Kravařský 9. března. Na květnou neděli ohlásil zástupce arciděkana ve farním kostele arcibiskupův souhlas s usazením řádu, což byl významný impuls pro horlivou činnost P. Kravařského, jehož jednou z hlavních starostí nyní bylo nalézt vhodné místo pro novou rezidenci jako základnu budoucí koleje²¹. Možnosti, které se tu nabízely byly dvě. První možností bylo využít pro umístění koleje prostory bývalého královského hradu.²² Druhá varianta počítala s využitím prostranství bývalého minoritského kostela sv. Jana Křtitele²³. K definitivnímu rozhodnutí a určení místa pro budoucí jezuitský kostel a kolej došlo teprve po přijetí jezuitů do města v měsíci květnu.

Dne 21. května 1636 se na děkanství sešla komise určená k uvedení jezuitů do města²⁴. Předsedou komise byl sice jmenován Petr Příchovský, ale pro svou zaneprázdněnost stanovil svým zástupcem pana Ottu z Oppersdorfu, který svolal společnou schůzi zástupců města a duchovenstva. Za město byl jednání přítomen primas Jindřich Vadas z Karlova a tři městští radní. Tovaryšstvo mělo svého zástupce v provinciálovi P. Danielovi Kirchnerovi a P. Adamovi Kravařském. Mimoto byli přítomni čtyři světští kněží. Teprve tehdy jezuitští zástupci předložili konšelům listiny císaře a císařovny, po jejichž přečtení si radní uvědomili, že podlehli diplomatickému tahu P. Kravařského. Arciděkan Kašpar Karas z Rosenfeldu tedy žádal, aby mohli celou záležitost znovu zvážít. Bylo však pozdě. Vše bylo rozhodnuto a potvrzeno císařem. Jedinou záležitostí, o které ještě mohli jednat, bylo vlastní umístění koleje.²⁵ Konšelé se tedy s celou situací vyrovnali ujištěním, že podle královské

vůle mají Tovaryšstvo přijmout a následně na to dne 23. května vydala městská rada latinský list, kterým Otce do města přijala doufajíc, že zřízení koleje nebude na škodu jejich výsad a imunit nynějších i budoucích.

Město nabídlo řádu pro stavbu budoucí koleje domy v jižní frontě Velkého náměstí, na jejichž znovuoobnovení se nedostávalo financí²⁶. Většina těchto domů patřila předním hradeckým rodinám, převážně německého původu, které do města přišly v 16. století a v současné době neměly potomky v mužské linii. Pouze dva z devíti nabízených domů obývali jejich právoplatní majitelé. Ostatní domy byly pusté. Povoláním prodeje domů mohlo město jenom získat. Nabízené místo jezuitům vyhovovalo a s nabídkou souhlasili. Ihned byla zahájena jednání o převodu domů do majetku residence. Koupě domů byly prováděny postupně, jak dovolovala peněžní hotovost kupujících²⁷.

První tři domy byly zakoupeny již v roce 1636 – dům zv. Pekelský(13. 6.)²⁸, dům zv. Vodičkovský(18. 6.)²⁹ a dům zv. Jiskrovský(18. 9.)³⁰ a s jejich opravou bylo započato hned po jejich zakoupení.

V jednom z domů byla za pomoci jezuitských řemeslníků P. Jana Hádka z Jičína a Magistra Matěje Drexlera z Prahy zřízena prozatímní kaple sv. Ignáce z Loyoly.³¹ Vysvěcení kaple proběhlo 31. července 1636 a přípravy zabraly celý měsíc. Vše přišlo na 171 zlatých. U příležitosti svěcení se konaly slavné bohoslužby a Remegius Ebner sem daroval malé přenosné varhany.

V roce 1637 zřídili v Altmanovském domě jezuité kapli prostornější a přístupnou rovnou z náměstí.³² Přišla na 465

zlatých 16 krejcarů.³³ Kaple byla údajně schopná pojmout na 500 věřících, ale již v roce 1639³⁴ se objevují zprávy, že pro velký zájem často nestačila uspokojit všechny příchozí. V roce 1644 na den sv. Václava slavili jezuité výročí založení své koleje. Školní mládež provedla ke cti Oppersdorfského rodu divadlo a královský rychtář Jan Diringer nechal jezuitskou domácí kapli vymalovat různými barvami a malbami i varhany okrášlit.³⁵ Pan Otto z Oppersdorfu daroval jezuitům obraz Panny Marie Foyenské. Z původního vybavení kaple se zachoval obraz se scénou „Zjevení Krista sv. Ignáci“, kopie obrazu od Jana Jiřího Haringa z kostela sv. Salvátora v Praze³⁶.

Rezidence řádu byla budována v letech následujících.³⁷ Dne 16. prosince 1636 prodali jezuité kdysi Oppersdorfský dům za 1500 kop míšeňských Ondřeji Šmakoviusovi a tak si opatřili peníze na zakoupení dalších domů na náměstí. Již 6. ledna 1637 koupil P. Kravařský na splátky dům od urozené paní Salomeny, choti rytíře Jana Jindřicha z Bubna a 12. května koupil od obce čtyři domy, nebo spíše to, co z nich zbývalo najednou. Domy nebyly zcela majetkem obce, ale ta zastoupila právně různé držitele a účastníky, aby bylo jednání snazší a rychlejší. Jednalo se o dům Krentzheimovský, pusté místo dříve domu Konvářovského, pustý dům Altmanovský a pustý dům Rožnovský neboli Bavorovský. Pět domů bylo upraveno na rezidenci. Poslední dům stojící mezi domy Altmanovským a Bavorovským koupil P. Kravařský od Jana Gebaura na splátky dne 27. srpna 1642 za 500 kop míšeňských. Tím byla ukončena příprava podmínek pro stavbu koleje. Na původním místě těchto

devět domů vybudovalo Tovaryšstvo kostel, kolej a školy. Dohromady je domy stály 5278 zlatých 20 krejcarů.

Stavební aktivity byly zastaveny během obsazení města Švédy. Okupace trvala od poloviny června roku 1639 do 20. února 1640. Když se v měsíci březnu jezuité do Hradce vrátili, našli svůj majetek zpustošený. Rezidence byla zpustlá a vyloupená.³⁸ Z jezuitské kaple si Švédové udělali vězení³⁹ a její zařízení zničili. Střechy domů spálili. Zprávy dokládají, že se jezuité do rekonstrukce pustili energicky a na svátek sv. Ignáce bylo již vše opět v pořádku.

Roku 1642 utekli jezuité s generálem Buckheimem z města znovu a vrátili se zpět, až strach pominul.

K hospodářskému zajištění své existence si jezuité v okolí města pronajímali a kupovali zemědělské usedlosti na předměstích a v přilehlých obcích.⁴⁰ Majetek rezidence se postupně rozšiřoval. Dne 8. července 1637 najmul P. Adam Kravařský dvůr ve Světí, který po třech letech koupil za 600 kop. Roku 1639 se ujali jezuité správy dvorce Plotiště, který byl od roku 1638 majetkem seminaria koleje jičinské. Usadili zde sedm nájemců z řad svých poddaných ze Žampachu. Bylo výhodné zařídit si hospodářství v blízkosti města. Tím spíše, že z darů a odkazů měli dost prostředků, které pokud nebylo přesně určeno, mohli ukládat do nemovitostí. Od rytíře Albrechta Ctibora Pecingara z Bydžína a od Nikodéma Vostárka z Vacetína koupili spálený dvůr se zahradou, poli a lukami. Nejvýznamnější součást hospodářského zázemí koleje tvořil

malšovický mlýn⁴¹ s rolí a loukou zakoupený v roce 1641 od Václava Wolfa.

Hospodářství koleje rozmnožovali i nástupci pátera Kravařského a ani misijní činnost za nich nepolevovala. Stavební činnost řádu však byla teprve v počátcích.

Důležitým darem pro jezuity se stal také odkaz Rudolfa Ferdinanda z Vinoře z roku 1677, který řád ustanovil svým univerzálním dědicem s podmínkou, že z pozůstalosti nic neprodají a ve vsi Probluzi vše, co je na místním kostele ze dřeva zboží a postaví z cihel.⁴²

Roku 1678 byla královéhradecké koleji přivtělena i rezidence košumberská, kterou dřívější majitelka hraběnka Hieserlová nadala také nemovitým majetkem.⁴³

Diplomaticky obratní jezuité se leckdy citelně dotýkali zájmů města a jeho starých práv. Jednou z těchto ožehavých otázek se stalo vaření piva. V touze po úplné nezávislosti si kolej přes protest městské rady zřídila pivovar⁴⁴, čímž narušila tradiční městská práva. Ze strany města následovalo obvinění, že nevaří pivo pouze pro vlastní potřebu a spor vyvrcholil uzavřením přívodu vody do koleje. Konflikt se protáhl na několik let. Nakonec se radní s existencí jezuitského pivovaru smířili a přívod vody vyřešil nález silného pramene přímo v koleji.

Roku 1642 byla jezuitská rezidence v Hradci Králové povýšena na kolej. Rektorem se stal superior P. Adam Kravařský.⁴⁵ V druhé polovině roku 1644 byl odvolán do Prahy, ale dříve než odjel nechal pro budoucí památku vše, co se týkalo založení koleje vepsat do městských knih 27. září roku 1644⁴⁶.

Počet řeholníků v jezuitské koleji pomalu vzrůstal. Jejich průměrný počet se pohyboval kolem dvaceti členů. Vrchol byl zaznamenán v době morové epidemie roku 1715, kdy jich zde pobývalo třicet.

Jezuité se během svého působení v Hradci Králové ujali opuštěných kostelů sv. Antonína a Jana Husa na Vinici. Od roku 1673 v kostele Jana Husi vykonával jeden z bratří každý svátek cvičení v katechismu. K bohoslužbám byl kostel upraven roku 1659 a roku 1691 dostal nový oltář. O rok později byl kostel znovu vysvěcen a dostal nové jméno - kostel sv. Jana Křtitele.

V druhé polovině 18. století utrpěli jezuité ve městě značné škody. Pruský nepřítel jejich majetek nešetřil. Během válek při požáru roku 1762 jezuitská kolej s kostelem vyhořela. Řád byl však dostatečně bohatý a rychle se zotavil.

V červenci roku 1773 se začala po městě šířit zpráva o chystaném zrušení řádu. Na hradeckém podzimním jarmarku se dokonce prodával český překlad papežské buly. Úředně bylo papežské breve vyhlášeno ráno 16. října 1773. Poté byl jezuitský kostel uzavřen a zvláštní komise, složená z duchovních i krajských úředníků včele s hejtmanem kraje, oznámila šestadvaceti jezuitům - patnácti kněží, pěti mistrům a šesti bratřím, shromážděným v jídelně koleje zrušení řádu.

Císařští komisaři prohlédli sklepy a provedli soupis majetku. Veškerý nemovitý majetek komise zabrala a od rektora P. Karla Přikryla přijala přísahu, že nic z kolejního majetku nebylo zcizeno, darováno, ani zatajeno. Poté Patres odložili řádový šat. Každý dostal 100 zlatých na oblečení, kněží plat 16 zlatých

měsíčně a mistři a bratři jednorázově 48 zlatých. Komise na výplaty vynaložila celkem 3 368 zlatých.

Z koleje si směli exjezuité odvést jen skrovné zařízení svých cel. V pondělí 18. října proběhla za hojné účasti obyvatelstva dražba bývalého jezuitského majetku, při níž bylo rozprodáno vše, dokonce i vylámaná mramorová ostění dveří. Jen kolejní knihovnu se po biskupově zásahu podařilo zachránit pro seminář.

Tímto způsobem se uzavřela éra působení řádu ve městě. Nutno v této souvislosti poznamenat, že na poli rekatolizace nedosáhli jezuité absolutních úspěchů.

Činnost hradeckých jezuitů byla rozmanitá. Vedle náboženských úkolů ve městě a jeho nejbližším okolí byli členové řádu pravidelně vysíláni šířit víru v kraji. Vypomáhali při bohoslužbách, zpovídali a poskytovali poslední útěchu starým, nemocným a lidem odsouzeným na smrt. Vychovávali a vzdělávali školní mládež. Světli vojsku zbroj a pomáhali v přípravě svěcenců na kněžský úřad. Především však agilně a všestranně vystupovali při potírání a vyhledávání jinověrců.

Od usazení se ve městě připravovali jezuité otevření školy a od počátku svého pobytu se žáci jezuitských latinských škol zasloužili o pěstování divadla.⁴⁷ Vyučování se brzy stalo jezuitskou doménou. Jezuitský studijní řád pochází z roku 1599. Nedlouho po svém příchodu, počátkem měsíce srpna roku 1636⁴⁸, se jim podařilo zavést latinskou školu.⁴⁹ Českému jazyku nebylo v jezuitské škole vyučováno. Jezuitské školy přitahovaly i šlechtickou mládež. Patres se dokázali postarat i o společenskou výchovu příštích urozených kavalírů.

Po vyučování se studenti stávali členy sdružení a za přítomnosti učitelů se scházeli k debatám. Na akademie, veřejná vystoupení gramatických tříd, byli zváni hosté a rodiče. Jejich program tvořila cvičení řeči, dialogy a malá dramata.

Pro ubytování studující mládeže⁵⁰ zřídili jezuité roku 1642 seminář sv. Václava, který se v prvních letech své existence několikrát stěhoval.⁵¹ Roku 1702 padlo rozhodnutí o zřízení definitivní budovy pro nový seminář a školu na Velkém náměstí.⁵² Při semináři byla postavena kaple sv. Václava. Seminář existoval do svého zrušení roku 1786. Tehdy byla zrušena i kaple sv. Václava a oltář z ní byl převezen do kostela na Pouchově. Na stavbu semináře přispěli peněžitými dary žamberský farář P. Fridrich Klusius, jeden nejmenovaný člen řádu, paní M.S. Mazáková a další.

Mimořádnými prostředky, které řád používal k šíření víry, bylo i zakládání náboženských bratrstev. V Hradci Králové při jezuitském kostele existovala tři taková seskupení: latinské s názvem Nanebevzetí Panny Marie (1638), české s názvem Zvěstování Panny Marie (1648) a Bratrstvo Dobré smrti (1749). Zrušena byla až roku 1785.⁵³

5. Architektonický vývoj jezuitských konventů a kostelů

Chceme – li hovořit o jezuitském stavitelství v období baroka obecně, nutno předem připomenout, že největší inspiraci pro něj představoval římský řádový kostel Il Gesù, dílo architekta Iacopa Barozzi da Vignoly z roku 1568, a k němu přiléhající profesní dům, sídlo generalátu.

Základní půdorysný rozvrh jezuitského kostela Il Gesù tvoří latinský kříž. V sakrální architektuře jde o typ kostela s vtaženými pilíři. Valeně sklenutou sálovou loď doprovázejí tři páry bočních kaplí, nad nimiž jsou empory. K tomuto základnímu principu připojil Vignola ještě příčnou loď s kupolí nad křížením. Rozlehlé jednolodí bylo ideálním místem pro shromáždění věřících. Tento typ kostela se osvědčil jako velmi praktický model a byl oblíben po celé období baroka nejen jezuity.

Typickou stavbou pro jezuitskou architekturu je novostavba. Starší budovy přebírali jezuité ve výjimečných případech a pouze jako provizoria, jak se tomu stalo i v případě Hradce Králové. Při stavbě zdejší koleje šli stavitelé dokonce tak daleko nebo spíše hluboko, že vybudovali pro novou kolej dvoupatrový sklep, aby se dostali na původní terén.⁵⁴ Nové založení stavby mělo zajistit její stabilitu a vyloučit jakékoliv nepravidelnosti.

Snaha upoutat pozornost vedla řádové stavitele k volbě frekventovaných míst ve městě. Nejraději si vybírali prostory na náměstích přímo v jejich hlavní frontě. Kolej jako představitelka vítězné církve musela upoutat. Takto agresivní

průnik do městské architektury, jaký podnikli jezuité v 17. století, proto nemá obdoby.⁵⁵ Mohlo k němu dojít jen díky velké podpoře panovníka a zásluhou nové politické situace po Bílé hoře.

Jezuitská architektura je do určité míry jednotná. Jezuité sami ovlivňovali vzhled vznikajících staveb - výběrem architektů, dozorem nad probíhajícími pracemi a systémem schvalování plánů. První schvalování přináleželo rektorovi a řediteli stavby, další obstaral římský generalát, který jako konečná instance musel projekt stavby schválit. Poté se již návrh nesměl měnit. Ani výzdoba interiéru nebyla ponechána náhodě. Víme, že roku 1668 vydal generál Tovaryšstva P. Oliva základní instrukce týkající se projektů jezuitských kostelů a budov, které navázaly na starší nařízení jeho předchůdce P. Aquavivy.⁵⁶ Stavby se měly budovat jednoduché, zdravé a funkční. V žádném případě neměly ohromovat ani použitým materiálem ani stylem.

V dispozici kolejí se slohovým zlomem v českých zemích stala stavba Klementina. Fasády jezuitských kolejí se od dostavby Klementina velmi podobají. Výjimkou je pouze pražský profesní dům na Malé Straně, který má velmi prostý vzhled. Fasády klementinské koleje přinesly do českého prostředí nový raně barokní princip členění. Pilastry vysokého řádu probíhají přes několik podlaží a doplňují výrazné vertikální linie. Zdůraznění vertikálních linií pomáhalo u jezuitských staveb utlumit šířkový vývin hmoty kolejí.

Řádové koleje sdílely zvláštní komunikační systém – velmi dlouhé chodby s bohatým štukovým a malířským zdobením,

které umožňovaly průhled celou stavbou. Specifické bylo i vedení chodby podél vnějšího obvodu koleje. Reprezentativní výzdobu měly v jezuitských kolejích i refektáře – triclinia. Díky počtu konventuálů mohou být rozměry jezuitských triclinií opravdu impozantní.⁵⁷ Neschopnost vytopit tak velký prostor si vynutila výstavbu malých zimních jídelen. Velmi často se v interiéru řádových kolejí objevovala veliká reprezentativní trojramenná nebo čtyřramenná schodiště.

Cely v kolejích jsou soustředěné často do jednoho křídla, což umožnilo vytvořit uzavřenou – klauzurní partii koleje. Jsou velmi rozlehlé a byly vytápěné. Jejich interiér zdobil obvykle štuk nebo malba.

K ustálení charakteristického typu sakrální jezuitské stavby, kostela, v Čechách došlo ve třetí čtvrtině 17. století. Vývoj dispozice byl významně spjat s osobou architekta Carla Luraga.

Nepřehlédnutelným prvkem sakrálních staveb se stalo dvojvěžové průčelí. Pro Čechy jej Carlo Lurago odvodil od vídeňského jezuitského univerzitního kostela a poprvé tento prvek použil při stavbě kostela v Březnici.

Základní změnou prošlo v Hradci průčelí. Lurago zde opustil vídeňskou ideu rovné průčelní plochy na úkor rizalitového vystoupení středu. Postranní věže se tak dostaly do pozadí, kde ztratily své přirozeně dominantní postavení. Přeměna středověké tradice směrem k italské inspiraci byla v Hradci dovršena etážovým členěním.

Dalším prvkem, který se u těchto staveb vyskytuje je kupole nad křížením lodí. V Hradci Králové byla nahrazena pseudokupolí vybudovanou jen s obtížemi a navíc ne nad křížením, ale nad presbyteriem.

Výzdoba barokních kostelů měla náročný ideový program. Cílem výzdoby jezuitských staveb, hlavně kostelů, jak jsem již v úvodu zmínila, bylo pomocí iluze působit na lidské smysly a vzbudit víru v jejich realitu. Všechny tyto tendence vyvrcholily v nástropních freskách.

6. Kolejní kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel Nanebevzetí Panny Marie představuje jednu z nejkrásnějších a nejvýznamnějších barokních staveb ve městě. Královéhradečtí jezuité jej nechali postavit po ukončení třicetileté války v letech 1654 – 1666 na původním místě čtyř měšťanských domů.

Vznik jezuitského kolejního chrámu umožnil hlavně peněžní odkaz věnovaný Tovaryšstvu Ježíšovu baronem, svobodným pánem, Kašparem Grambem.⁵⁸ Dar pocházel z roku 1631, tedy ještě z doby před příchodem jezuitů do Hradce Králové, a byl původně určen pro zřízení kostela v Kostelci nad Orlicí.

Závěť⁵⁹ barona z Grambu obsahovala přesně formulovaná přání, jak má být odkaz použit. Jeho prvním přáním bylo, aby byl v novém kostele pohřben. Sám v závěti ustanovil i požadavky týkající se budovy kostela. Chrámové průčelí mělo být dvouvěžové a co se rozměrů kostela týče, přál si, aby pojal nejméně 1000 osob. Určil také počet oltářů a jejich zasvěcení⁶⁰.

Aby se stavbou jezuité neotáleli, odkázal pro tento účel zapečetěnou truhlici s klenoty a penězi⁶¹, kterou měla v opatrování jeho manželka Magdalena. Pokud by peníze nestačily, mělo být použito na dostavbu kostela peněz z výnosu jeho statků.⁶² Universálním dědicem ostatní pozůstalosti se podle závěti stal Grambův syn Kamil Norbert Vollraff⁶³. Vykonavatelem závěti byl Otta z Oppersdorfu a baron Weiner z Bleyben.

Vdova Magdalena, která spravovala majetek nezletilého syna, se pokusila, aby závěť nevešla ve známost a nebyla vložena do desek zemských. Za tímto účelem poslala žádost

k Ferdinandovi II., ale ten jí nevyhověl a dne 17. 6. 1633 nařídil publikaci závěti a její vklad do zemských desek.⁶⁴ Magdalena bojovala o svůj podíl na dědictví s jezuity ve vleklém sporu ještě po několik let, ale napadnout závěť se jí nepodařilo.⁶⁵

Krátce po převzetí Kostelce začali jezuité hledat vhodné místo pro stavbu kostela. Tvrdili, že jej nelze určit bez přítomnosti rektora klementinské koleje, neboť vlastně on bude jeho majitelem. Dalším jejich argumentem bylo, že nemohou začít kopat základy pro tuto stavbu dokud paní Grambová nesloží obsah truhlice, jež dosud měla u sebe, na bezpečné místo. Poté se objevily další spory týkající se obsahu truhličky s penězi, určenými pro stavbu kostela.⁶⁶ Spor o úhradu stavby trval až do roku 1646⁶⁷. Naděje získat peníze v truhlicích byla pro jezuity mizivá a tak nakonec 6. srpna 1647 dospěly obě strany k dohodě, podle níž každá měla zaplatit na stavbu 4 500 zlatých rýnských a na vydržování kaplana 2500 kop míšeňských.

Teprve poté jezuité vynesli na světlo světa nápad, že chtějí peníze se svolením všech zúčastněných stran použít na stavbu kostela v Hradci Králové, kde dosud stála kolej disponující pouze kaplí v adaptovaném domě. Pro tuto myšlenku nejprve získali pozůstalé - Magdalenu a Františku, dceru barona Gramba, které následně prosbu přednesly kardinálovi a pražskému arcibiskupovi v jedné osobě - Arnoštovi z Harrachu, jenž přenesení listem z 29. listopadu 1647 schválil poté, co klementinská kolej přenesla právo na projektovaný kostel na kolej královéhradeckou.

Finanční dohoda s Grambovými však stále nebyla naplněna. Ženy nesložily požadované peníze a jejich platby probíhaly nepravidelně a ne vždy v penězích. Dne 4. července 1649 následovala další dohoda. Bylo v ní určeno, že obě strany budou peníze splácet jednou do roka po 1000 kopách v den sv. Havla, dokud nebude konečná částka, 9000 zlatých rýnských a 5000 kop míšeňských, zaplacená. Nakonec se zavázal tehdejší rektor hradecké koleje P. František Bergmann, že nebude od Klementina ani od Grambových žádat víc peněz a bude vykonávat funkci kaplana. Zakladatel a celá jeho rodina bude pohřbena v chrámové kryptě.

Další otázkou, kterou bylo nutné vyřešit, bylo umístění budoucího kostela v rámci prostoru vyhrazeného jezuitům hradeckým magistrátem. Jezuité nebyli jednotní v názoru, kde má jejich nový kostel stát. Jedni uvažovali o nároží ulice vedoucí k věži Kropáče. Druzí se přikláněli k umístění stavby kostela mezi kolej a školy. Spor rozsoudil až generál jezuitského řádu v Římě, který rozhodl o první variantě⁶⁸ a kostel se začal stavět na místě nároží. Jeho vchod měl být otevřen do náměstí.⁶⁹

Ke stavbě kostela začali jezuité připravovat stavební materiál už v roce 1652. Příštího roku vybrali místo a koncem března roku 1654 byla uzavřena smlouva s architektem Carlem Luragem, jehož návrh se provinciálovi Ondřeji Schambogenovi velmi líbil⁷⁰. Smlouva mezi stavitelem a rektorem P. Janem Saxiem byla podepsána 30. března 1654. Carlo Lurago se v ní zavázal vystavět chrám během tří let podle předloženého plánu

za 9500 zlatých rýnských, které mu měly být vyplaceny ve třech splátkách během tří let – 2000, 3000 a 4500 zlatých rýnských. Na závažná řešení měl Lurago dohlížet sám a stále měl mít na stavbě přítomného řádného políra a dvanáct zedníků a nádeníky. Povinností rektora koleje bylo opatřit stavební materiál⁷¹. Ve skutečnosti se stavba protáhla a Lurago budoval chrám Nanebevzetí Panny Marie až do roku 1660. Provinciál Schambogen schválil smlouvu se stavitelem 9. dubna 1654.

Slavnost položení základního kamene provázená procesím se uskutečnila 27. dubna 1654. Církevní obřady provedl podle provinciálova příkazu v zastoupení pražského arcibiskupa hradecký arciděkan Martin Křištof Šípek. Přítomna byla také dcera donátora paní Františka, svobodná paní Zárubová, rozená Grambová a její manžel Václav Záruba z Hustířan, tehdejší krajský hejtman. Základní kámen byl položen na levé straně ostění hlavních vchodových dveří. Uvnitř kamene je kovová destička s latinským nápisem a datací 27.4.1654.⁷²

S kopáním základů kostela, kterému předcházelo zbourání čtyř měšťanských domů⁷³, započali v roce 1654. Práce pokračovaly v rychlém tempu a roku 1655 bylo obvodové zdivo vyzdviženo až k hlavní římse.

Dne 10. listopadu 1655 podepsal rektor P. Ciocha se stavitelem Carlem Luragem další smlouvu o stavbě kongregační kaple a zřízení krypty pod hlavním oltářem chrámu. Za její provedení měl Carlo Lurago dostat 160 zlatých rýnských přídavku⁷⁴ a kolej byla povinna odvést vykopanou hlínu. Roku 1655 byly za kostelem položeny základy pro kongregační kapli

sv. Josefa. Kaple zaujímá celou šířku kostela svou délkou od východní k západní straně. Vliv na vznik kaple měl rozkaz císaře Ferdinanda III., který s povolením papeže nařídil, aby se na památku boje s nepřítelem stal sv. Josef, pěstoun Ježíše Krista, českým patronem⁷⁵.

Roku 1656 položili stavitelé krov, zaklenuli presbytář a nad vchodem do kostela byl umístěn nápis „MDC Deo et divae in coelos assumptae sacrum LVI.“. Stavba roku 1656 vážla z nedostatku peněz, ale v roce 1657 byl kostel pod střechem včetně dokončené kupole nad místem pro velký oltář. Dne 11. dubna 1657 byla na kupoli upevněna bář s pozlaceným křížem, do níž byl vložen španělský kříž, zrnko sv. Jany a listina se jmény papeže, krále, arcibiskupa, generála řádu, provinciála, rektora hradecké koleje a všech členů hradecké koleje z toho roku.

Čekalo je ještě mnoho další práce. V roce 1658 pokročila vnitřní úprava natolik, že mohla být 7. prosince slavnostně přenesena arciděkanem P. Žákem svátost oltářní ze staré kaple do nového chrámu. Druhého dne na mariánský svátek byla v kostele sloužena první mše a následně byl dne 12. prosince učiněn zápis do zemských desek, že kolej učinila zadost Grambově závěti.⁷⁶ Dokončit chrám bylo úkolem hradecké koleje.⁷⁷

Roku 1660 byly do krypty pod středem kostela slavnostně uloženy pozůstatky Kašpara z Grambu. Spolu s jeho ostatky zde našly místo posledního odpočinku i jeho dvě předčasně zesnulé děti – Kamil a Eleonora. Při slavných exerciích byla přítomna rodina pozůstalých, zástupci klementinské koleje⁷⁸ a superior kostelecké rezidence P. Krištof Fischer. Později byla do

chrámové krypty přenesena těla osob pohřbených v kapli sv. Ignáce.

Teprve roku 1666 bylo upraveno průčelí zvýšením věží a nově byl kopulí zaklenut presbytář. Vnitřní vybavení kostela bylo tehdy již kompletní. Konečné posvěcení kostela jménem Nanebevzetí Panny Marie se konalo roku 1666.

První větší rekonstrukce byla v jezuitském kostele poprvé provedena roku 1685. Nad hlavním oltářem tehdy byla vyzdvižena nová kopule.⁷⁹ Stará se příčinou požáru z roku 1657 mohla každou chvíli zřítit. Netrvalo dlouho a kostel se znovu hlásil o pomoc. V tomto případě se jednalo o obnovu chrámové předsíně. Zároveň jezuité zpevnili klenutí i sakristii. Všechny tyto poměrně závažné problémy poukazují na nepříliš velikou kvalitu původní stavby. Stavební úpravy v kostele probíhaly průběžně. V roce 1698 byly ke kostelu pořízeny nové schody, na části střechy byl opravena krytina a upevněny byly nové žlaby.

V roce 1755 se začaly objevovat problémy s vlhkostí. Vlhko poškozovalo základy kostela. Komise, ustavená na žádost koleje, aby prozkoumala příčiny, zjistila, že důvodem je dřevácká kašna ve vodní věži Kropáčce, z níž se voda rozváděla do města. Místo, aby kašnu opravili, vyřešili situaci umístěním dubové nádržky pod ní. Ta pak vodu prýštící z dřer odváděla do strouhy na parkánu.

Během sedmileté války se stal kostel skladištěm vojenského chleba. Tehdy byla i kolej obsazena vojskem a pokud jezuité neodešli, bydleli v sakristii nebo kapli sv. Josefa. Po odchodu vojska pomohly hradecké ženy a dívky jezuitům chrám vyčistit,

aby v něm mohly být slouženy děkovné bohoslužby. Před koncem války však přišla hlavní pohroma.

Velké poškození kostel postihlo během požáru Hradce v roce 1762. Jedna z jeho věží se naklonila a spadla do náměstí. Druhá věž spadla na klenbu kruchty, kterou prorazila. Interiér kostela až na kapli sv. Ignáce vyhořel. Při obnově kostela byl požár vzpomenut nápisem: *Ignis ubi reliquas omnes erueret aras haec una inviolata stetit, 1762*. Než se započalo s obnovou byla na zimu kolej i kostel přikryty provizorní střechou. Opravy na stavbách probíhaly rychle. Kostel byl z větší části obnoven již roku 1765. Autorství této renovace je připisováno místnímu staviteli Františkovi Kermerovi⁸⁰.

Nově byl chrám vysvěcen 11. května biskupem Heřmanem z Blümengen za přítomnosti provinciála Petra Janovky, bývalého hradeckého rektora, který se o obnovu kostela zasloužil. Dále byli přítomni i jičínští jezuité a městská honorace. Na obou stranách pod kruchtou jsou nápisy připomínající obnovu a svěcení kostela.⁸¹ Znamením nové doby byla u slavnosti přítomnost zástupců hradecké pevnosti – generála Harsche a plukovníka ing. Pavlovského, ředitele pevnostních prací, které v tomto roce započaly. Slavnost byla zakončena divadlem. O vzhled interiéru chrámu se tehdy staral rektor P. Josef Hartl, který spravoval kolej v letech 1765 – 69.

Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 byl 16. října kostel uzavřen a do své správy jej převzal stát. Inventář kostela sepsala komise krajského úřadu.

Kaple sv. Josefa měla být také zrušena a prodána. Nedošlo k tomu, ale bylo z ní prodáno skoro všechno zařízení. Později byla obnovena pro potřeby gymnaziálního studentstva. Místnost

nad kaplí fungovala od roku 1850 jako skladiště městské registratury.

Samotný chrám se stal kostelem městské posádky a ve stavu po obnově roku 1762 zůstal až do dalšího požáru dne 26. září roku 1857, který zničil obě věže a střechu. Věže byly opraveny nákladem studijního fondu a prací místních obyvatel. Nedlouho předtím byla také rozhojněna malířská výzdoba chrámu díly hradeckého rodáka Jana Ludvíka Klemense (1822 - 1866).⁸²

Život nového svatostánku byl pestrý. Chrám se stal nejen dějištěm každodenních bohoslužeb a kázání, nýbrž i jevištěm pro četné slavnosti - církevních a řádových svátků, velikonočních her i častých živých obrazů. Směřovala sem četná procesí a oblíbeným se stal pohřeb do hrobek jezuitského kostela.

Kolejní chrám v Hradci Králové je jednolodní stavbou doprovázenou třemi páry bočních kaplí, nad nimž jsou empory. Pravoúhlý presbytář je směřovaný k jihu a je zaklenut kupolí. Nad presbytářem na báňové střeše stojí osmiboká věž s lucernou.

Věže v průčelí vyčnívají o jedno patro výš nad fasádu.⁸³ V obou věžích jsou do tří stran umístěna sdružená okna. Věže samotné jsou v prvním patře a v přízemí průčelí zdobeny půlkruhovými výklenky, do nichž byly roku 1704 postaveny sochy čtyř jezuitských světců – sv. Ignáce z Loyoly, sv. Františka Xaverského, sv. Aloise Gonzagy a sv. Stanislava Kostky. Na fasádě byla původně vystavena také socha Panny Marie, ta však byla zničena ohněm roku 1762.

Fasádu ožívují jednoduché a sdružené pilastry. V přízemí jsou pilastry toskánského řádu a v prvním patře řádu iónského. Mezi sebou jsou odděleny silnou pásovou římsou s vlysem a architrávem. Stavbu zakončuje mohutná římsa kamennou deskou. Kolem celé stavby probíhá profily patek pilastrů trnožní římsa.

Ve středu průčelí je umístěn chrámový vchod. Portál stojí na tříčtvrtinových ionských sloupech. Na hlavicích sloupů spočívá zalomená římsa, která je zakončena štítem s kartuší uprostřed. V kartuši je nápis: MDCLVI (1713) Deo et divae in coelos IHS assumptae sacrum. Přímo nad portálem je umístěno barokně vykrajované okno s vlnitou římsou a ostěním, které se v rozích stáčí v závity. Do kostela vedou další dva vchody. První vede do kaple sv. Josefa na východní straně za kněžištěm. Druhý vede ze sakristie do jezuitské koleje.

Boční fasáda kostela je jednopatrová, nižší než západní průčelí. V přízemí a patře je rozdělena pěti kasulovými okny. Okna v přízemí jsou větší než v prvním patře.

Střecha nad galeriemi je krytá nízkou pultovou střechou. Střecha hlavní lodi je o patro zvýšena.

Interiér kostela je poměrně členitý a bohatý a přes své značné rozměry má ladné proporce.⁸⁴ Prvním prostorem za portálem je předsíň, sklenutá valenou klenbou s lunetami. Nad ní se nachází varhanní kruchta. Následuje hlavní loď, rozčleněná čtyřmi dvojicemi pilastrů s korintskými hlavicemi na tři travé samostatně sklenuté českými klenbami. Podélné zdi hlavní lodi se otvírají po obou stranách třemi půlkruhovými oblouky do bočních kaplí⁸⁵, zaklenutými českými klenbami, nad kterými probíhá galerie. Poprsníky galerií jsou balkonovitě vyduť a

opatřeny kovovými mřížemi. Hlavní loď⁸⁶ od presbytáře dělí půlkruhový vítězný oblouk, s kouty skosenými korintskými lisénami, nad jejichž římsou jsou vyklenuty pendativy, nesoucí kulatou báň, jejíž vrchol je otevřen do osmiboké lucerny. Sakristie jsou umístěny po obou stranách kněžiště, ale nejsou stejných rozměrů – západní i východní. Boční stěny presbytáře jsou prolomeny dvěma půlkruhovými otvory nad sebou. Horní otvory vedou do galerie, dolní se otvírají do oratoře, sloužící původně členům řádu.

Za presbytářem je kaple sv. Josefa, přístupná ze severní strany kněžiště. Zaklenuta je klášterní klenbou s lunetami. Nad vchodem do ní na severní straně byla zřízena kruchta, která je přístupná ze severní oratoře. Nad kaplí je síň stejného půdorysu a tvaru.

7. Vybava interiéru kolejního chrámu

Jak se dovídáme z archivních pramenů, první vybavení interiéru kostela bylo z větší části kompletní již v roce 1666 při vysvěcení stavby. Financování jezuitského chrámu a koleje usnadňovaly početné hmotné i peněžní odkazy světských a duchovních osob. Hojné příjmy plynuly do jezuitské pokladny i z pohřbů do kostelní krypty. Jednalo se hlavně o finance určené na úpravy interiéru stavby nebo přímo hmotné předměty.

Věnovat se umění sice nebylo přímo účelem členů Tovaryšstva Ježíšova, ale kdo měl nadání a umělecké vzdělání, našel dost příležitostí svou zdatnost díky hojné stavební činnosti řádu uplatnit. A tak se při bližším studiu jezuitských památek vzniklých v průběhu 17. a 18. století často setkáváme se jmény umělců přímo z řad jezuitů. Z větší části se jedná o bratry – laiky pracující jako malíři, sochaři, řezbáři, varhanáři či stavitelé.

Získat však jakékoli bližší informace o jednotlivých umělcích je komplikované. Často z pramenů známe dobu vzniku vnitřního zařízení kostela, ale jména řádových bratří, kteří oltáře, sochy atd. vytvořili, nám známa nejsou. Velmi důležitým zdrojem zpráv pro období od roku 1710 do zrušení řádu jsou pro nás řádové katalogy – *Catalogus Officiorum et personarum provinciae Bohemiae S.J.* Pro léta předchozí se dochovalo několik celoprovinčních katalogů z let 1669, 1671, 1674, 1678, 1688, 1689, 1698, 1700, 1701 a 1709⁸⁷. Katalogy uvádějí jednotlivé členy řádu podle řádových domů a vyznačují u nich hlavní obory činnosti. Umělečtí řezbáři a truhláři jsou

označováni jako *arcularii*, sochaři jako *statuarii*, stavitelé varhan - *organifices* a *socius praefecti fabricae* jsou stavebníci. Jako malíři - *pictores* byli uváděni například jezuité – Ignác Raab a Josef Kramolín. Dalším pramenem pak mohou být výroční zprávy jednotlivých kolejí *Litterae annuae* nebo *Annales provinciae Bohemiae*, obsahující záznamy o úmrtí jednotlivých členů řádu, a také *Elogia*, úmrtní zprávy.

Bratři – laici vstupovali do Tovaryšstva Ježíšova často po předchozí umělecké činnosti. Noviciát si odbyvali v domě první probace v Brně a teprve asi deset let po jeho absolvování skládali slavné sliby a stávali se světskými koadjuktory. Zdatní umělci se často stěhovali tam, kde jich bylo právě zapotřebí.

V případě stavby, zařízení kolejního chrámu a koleje v Hradci Králové a posléze jejich obnovy po roce 1672 se s jejich jmény setkáváme velmi často. V obrazové příloze pod číslem 56. uvádím přehledný abecední seznam umělců z řad Tovaryšstva Ježíšova, kteří v Hradci Králové pobývali a pracovali.

Z archivních a dobových pramenů se mi podařilo získat několik informací, které mohou upřesnit podobu zařízení a vybavy kostela před požárem v roce 1762. Dále uvádím chronologicky seřazené informace o postupném vybavování interiéru chrámu a připojuji popisy oltářů z dobových pramenů, které nám přibližují jejich vzhled.

V roce **1661**, současně s vyzdvižením kostelních věží, byly z příspěvků dobrodinců zřízeny v novém kostele tři oltáře⁸⁸.

1.Oltář Zasnoubení P. Marie, dar podkomořího Jana Coenense.

2.Oltář sv. Doroty, dar Jindřicha Kapouna,

3.Oltář sv. Barbory, dar královského rychtáře Václava Bláhy staršího a paní Žofie Foglerové, která na jeho vyzdvižení darovala 100 zlatých.

Švenda ho popisuje: “...*mnohým zlatem se třpytil.*”⁸⁹

Všechny tři oltáře nechali dobrodinci zřídit za právo pohřbu.

V roce **1662** byla darem čtyř členů mariánské družiny opatřena oltářem s obrazem sv. Josefa kongregační kaple.

*„ Boemica vero Sodalitas, frequentibus Conuentibus apprimé efloruit. Quatuor de Sodalium numero non reprosí, collatá stipe, altare D. Josephi inaurari, eiusdemque Sancti Iconem perelegantem umbitrio inseri, sumptu non modio, curárunt.“*⁹⁰

K roku **1663** Litterae Annuae zmiňují, že byly díky darům mecenášů dva menší oltáře pozlacené, z nichž jeden byl zasvěcen sv. Ignáci z Loyoly.

*„ Aliorum liberalitate arae duae minores inauratae, una novis Sumptibus fabrefacta: ad Summam non segniter proceditur. Divi Patriarchae nostri Sacellum, quod unum manum Supremam expectabat, gypso est incrustatum et opere vermiculato eleganter absolutum.“*⁹¹

Úpravy interiéru pokročily hlavně roku **1664**. Doposud pouze bíle vymalované stěny byly opatřeny štukovou výzdobou⁹² a vymalovány řádovým bratrem Kryštofem Reifflem. Výzdoba přišla celkem na 1250 zlatých rýnských.⁹³

V kupoli chrámu zobrazil Kryštof Reiffel⁹⁴ scénu Zvěstování Panně Marii. Po stranách v osmi menších obrazech znázornil její život od narození až do smrti a její Nanebevstoupení. Uprostřed klenby zachytil ve čtyřech větších obrazech Pannu Marii v podobenství starozákonních žen, Jahele, Abigail, Judity a Esther - Pannu Marii jako statečnou, moudrou, slavnou a milostiplnou. Výzdobu datoval autor rokem 1664⁹⁵.

„Templum, cuius interior facies hactenús nuda fuerat, exornatum hoc anno elegantiori opere plastico, picturis magna cum venustate et gratiá, quá fornix in longum et latum protenditur, distincto, quarum octo laterales minores vitam Beatissimae Virginis á Natuitate eius usque ad mortem spectandam proponunt, quatuor maiores medium ipsius fornicis interpungentes, eandem Coelorum Reginam, Fortem in Jahele Sisara tempora clam transfigente, sapientem in Abigaele Davidi irato Suppliciter occurrent gloriosam in Judith caput Holofernís amputante, plenam gratiá in Esther gratiam in Assveri oculis inveniente, Symbolicé reprasentant, opus quá plastis, quá pictoris operá tam decorum, et niti dum, ut a nonnullis Saecularium Saceharecim nominetur. Pretium pous laboris utriusque si computes, 1000 florenos Rhenenses excedit, partim é piorum eleemosynis, partim Collegii sumptibus conquisitum. Altare quoque Summum 27 Ulnas altum, potiori ex parte Collegii Sumptibus inhoatum hoc anno, et perfectum est,

nondum tamen Suo loco erectum, utpote in quo Solius Pictoris manus defideratur. Auxerunt etiam templi Nostri Sacram Suppellectilem, duo Calices argentes, inaurati, formam Gotrorum referentes, é liberalitate cuiusdam é nostris.“⁹⁶

Z deníku rektora P. Václava Kolčavy se dovídáme, že Kryštof Reiffel přišel do Hradce Králové dne 19. května 1664. Na cestě jej doprovázeli tři novicové, kteří byli do královéhradecké koleje vysláni k peregrinaci, zkoušce tělesné i morální zdatnosti. Dne 9. srpna 1664 záznam mluví o počátku Reifflovy malířské činnosti, v které neúnavně pokračoval až do následujícího roku, kdy byl celý interiér chrámu vyzdoben freskami. V létě 1665 P. Reiffel vymaloval stropy kaplí sv. Františka Xaverského, sv. Doroty a sv. Barbory po pravé – evangelijní straně a roku 1666 ostatní boční kaple. Dne 8. června téhož roku dokončil výmalbu kaple zemřelých a dne 29. července 1665 skončil všechny malířské práce v této svatyni.

Postup při zřizování nového hlavního oltáře opět zaznamenal ve svém Diariu P. Václav Kolčava. Dne 30. ledna 1665 došlo k odstranění starého hlavního oltáře. Základ nového oltáře v kostele vyzdvihli jezuité hned druhý den, 31. ledna⁹⁷ roku 1665. Architektura oltáře byla dokončena o několik dní později, 13. února⁹⁸, a kompletní, včetně soch, byl oltář 25. září téhož roku. Lipové dřevo na sochy oltáře bylo přivezeno 24. března roku 1664 a obrazy byly v Liberci přivezeny pro hlavní oltář 13. ledna roku 1665. Informace v Diariu tedy potvrzují zprávy z Kalašových pamětních knih uložených v Okresním archivu v Hradci Králové.⁹⁹

Dva oltářní obrazy byly vymalovány malířem z Liberce díky peněžnímu daru 150 zlatých od holohlavského děkana. Celkový náklad na zřízení oltáře přišel na 2300 zlatých.

Na výšku měřil oltář 27 loket, měl černou barvu a zdobilo jej zlacení. Tabernákl byl zhotoven z hruškového dřeva. Výzdobu tvořili andělé s nástroji Kristova umučení. Vlastní portálovou architekturu nesly dva velké sloupy. Uprostřed byl zavěšen obraz Panny Marie vystupující z hrobu a obklopené anděly s květinami na rukou. Dole při obraze stáli apoštolové sv. Petr a sv. Pavel. V nástavci byl umístěn obraz zachycující Nejsvětější Trojici, jak očekává s korunou Pannu Marii. Po stranách obrazu stáli mezi sloupy sochy sv. Jana Křtitele a sv. Václava. Nahoře nad nimi se vznášela socha archanděla Michaela mezi sv. Ignácem z Loyoly a sv. Františkem Xaverským.

Švenda popisuje oltář takto¹⁰⁰: “ ... černé sýce pudy, ale zlatem sýlně okrásslen k němu po 4. stupnjch se přistupuje, na něm se spatřuje tabernakulum pro Welebnau Swátost z hrusskowého twrdého dřeva, od mystra domácího snažnau práce wzdělané, genž samé na 300 se ssacowalo, bez ostatnjch pozlacených ozdob, angjlky nástroge umučenj Páně obnássegicý, a na dwyrkách Krucyfix litý z stříbra na 100 zlatých z gednaný, nad tim tabernakulum podle dwauch welkých slaupu, sstatue knížat aposstolských Petra a Pawla, uprostřed welký obraz Panny Marie mezi angeli kwjti nesaucými z hrobu vycházegicý, a dole sw. aposstole stogicý. Druhý obraz neyswětěgssi Trogice, Marigy s korunau očekáwagicý, podle něhož též v slaupůw státue sw. Jana Křtjtele, a sw. Wáclawa.

Na Wrchu vprostřed sw. Michal, a podle něho sstatue sw. Ignácy a Xawerya. Který welký oltář w té podobě gesstě až do ohně kozáckýho roku 1672 gsme patřili.” ¹⁰¹

Z deníku rektora P. Václava Kolčavy se dále dovídáme jméno umělce, který byl spjat s výzdobou hlavního chrámového oltáře - Hermana Schmidta¹⁰² (1610 – 78). Herman Schmidt byl vyslán do Hradce rektorem klementinské koleje P. Janem Saxiou, aby umělecky vyzdobil nové oltáře. Do města přichází 2. května 1665¹⁰³ a hned začíná pracovat, ale už 26. června¹⁰⁴ je žádán, aby se vrátil zpět do Prahy. Svůj pobyt si o dva týdny ještě prodlouží a do Prahy se vrací 17. července¹⁰⁵ 1665. Štafírování oltáře bylo provedeno na náklady hraběte Františka Gallase.

V roce 1666 byly v chrámu dokončeny protějškové oltáře jezuitských světců – sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského.

Oltář sv. Ignáce z Loyoly

Kompletně byl oltář vyzdvižen dva dny před svátkem sv. Ignáce 29. července 1666. Švenda uvádí jeho popis: “... oltář postaven sw. Ignácy Loyolj, na kterém uprostřed staré malowánj: sw. Ignácyus s Krystem křiž nesaucým se potkáwagjcý, na stranách mistrowně vzdělany dwa swatý Antonjny, geden Oppat a druhý Paduánský, co se proto stalo: by wděčnost se prokázala dobrodincy, že gsau z padlého a z zbořeného kostela na podměstj městském sw. Antonjna

paustewnjka, Gezuwyte pro tjž kostel kamenj roku 1648 dostali.”¹⁰⁶

Oltář sv. Františka Xaverského

Z Diaria P. Václava Kolčavy se blíže dozvídáme, že byl oltář vyzdvižen 24. dubna 1666.

Švenda jej popisuje takto: “... *nowě a sličně namalowaný obraz swatého národům ukazugjcjho, podle obrazu stogjcý sstatue sw. Tomášse, a sv. Bartholoměge, patrona pana Bartholoměge Bulowskýho Děkana chrasteckýho – dobrodince tohoto oltáře.*”¹⁰⁷

Pro porovnání uvádím popis oltářů z výroční zprávy koleje k roku 1666: „*Ad dextrum cornu templi in primo Sacello gratiosum S. Ignatio posuimus, altare, in cuius medio aequore pictura antiqua sed laudata visitur Sanctus obvians Christo crucem haiutanti. Latera altaris implent a fabre ligno Scuplti duo Sancti Antonii, alter Abbas á fugatis monstris celebris, alter de Padua ex ordine Fratrum Minorum, quod eo consilio fecimus ut gratos nos exhiberemq beneficio quo ex ruinoso inter Suburbia S. Antonii templo lapides pro nostro collegimus veniá Augustissima Imperatoria. Ex adverso huius altaris Simili prorsus opera spectatur altare S. Xaverii in cuius medio recens et honestae artis patet imago Sancti gentibus praedicantis, quam ex una parte ambia S. Thomas Indiaru primus Apostolus, ex altera S. Bartholomeus cognominis Mecaenati huius Structura*”¹⁰⁸

V říjnu roku 1747 byly pro kaple sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Xaverského přivezeny z Kutné Hory dva dřevěné oltáře. Oltář sv. Ignáce se dochoval do dnešní doby. Patrně šlo o změnu portálové architektury oltářů na baldachýnovou.¹⁰⁹

Součástí výzdoby interiéru se stala v roce 1666 také kazatelna. Umístěna byla tak jako dnes, na straně evangelijní, a schody na ní vedly z presbytáře. Třemi sty zlatými rýnskými na ni přispěl hrabě Pavel Morzin, čehož je dokladem jeho erb v ruce apoštola Pavla.

Švenda uvádí o kazatelně toto: “ ...na které wrssku, wěčné prawdy kazatel, okolo aposstolowé, na dolegssjm djlu mezy slaupy rozdělený swatý Ewangelisté, černé sýce barwy, gako welký oltář, wssak podobně mnohým zlatem okrásslená, nanjž G.M.P. hrabě Pawel Marcyn, genž giž předesslé 100 zlatých darowal, a zase 200 zlatých doložil, pročež hoden by gehu rodu sstjt swatý Pawel na té kazatedlně držel.”¹¹⁰

Výroční zpráva královéhradecké koleje z roku 1666 popisuje kazatelnu takto:

„*Praeterea in angulo in quem prior et angutior templi facies definit, á latere dextro ereximus cum Suo in conspectu populi ascensu Suggestum Sacro Oratori, cui Superior quae imminet pars in apice sustinet aeternum Veritatis Precone, quem circum in aequali Serie Apostolorum corona est dispersa, inferior vero pars qua ascendentem excipit quatuor continet Evangeliorum Scriptores aptis columellis destinctos.*“

Zařízení kostela již značně pokročilo¹¹¹ a tak dne 10. října roku 1666¹¹² přistoupili jezuité k vysvěcení kostela jménem Nanebevzetí Panny Marie. Při té příležitosti současně královéhradecký biskup Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka vysvětil chrámové oltáře. První den vysvětil hlavní oltář a oltáře sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského. Den poté byl obřad dokončen vysvěcením čtyř dalších oltářů - Zasnoubení Panny Marie, sv. Doroty, sv. Barbory a Defunctorum S. Crusis. Při slavnostech byla v hojném počtu přítomna okolní šlechta.¹¹³

Ještě před vysvěcením byl chrám vydlážděn. Rektor koleje páter Václav Kolčava se na tom dohodl s kameníkem 7. září 1665. Obstaral mu na to dobrý kámen z lomu valdických kartuziánů u Jičína.¹¹⁴

V následujících letech zpráv o vybavení kostela podstatně ubývá. V roce 1673 byly v kostele instalovány varhany a později přibyly další oltáře. Autorem varhan by mohl být jezuita Adam Tille, jehož pobyt je pro tento rok v koleji doložen.

Oltář sv. Ostatků

*„ Brzo také toho času wzal počátek oltář swatých relikvií v kostele Towaryšstwa proti kazatedlnicy, kde nynj oltář swatého Aloyzya gest.“*¹¹⁵ Tak praví zápis u Švendy k roku 1679. Se stavbou oltáře započali patres roku 1679, ale dokončili jej až roku 1687.

K roku 1686 Švenda praví: *„W oných těžkostech a nákladu, z mnohé dobrotivosti oltář swatých ostatků toho roku w kostele towaryšstwa wznessené wyzdvižen, pro kterého pozlacení pan Samuel Ceyp města prymas 100 zlatých darował.“*¹¹⁶

Donátory oltáře se stali paní Eliška Rottenbachová – Dobřenská a hradecký radní Samuel Václav Cejp z Peclínovce.¹¹⁷ Paní hraběnka Harrachová k němu dodala ze svých skláren skla a Daniel Arietinus obraz Jezulátka, spočívajícího na dřevech kříže. Roku 1687 bylo uloženo do oltáře tělo sv. Protektora mučedníka, darované koleji P. Mikulášem Lanciciem. Sv. Protektor se měl stát patronem města. Svátek sv. Protektora byl ustanoven na 27. února. Jeho místo nakonec zaujal sv. Jan Nepomucký. Na oltáři byl štít vdovy Rottenbachové.

Dne 29. března 1678 pro zádušní mši za jednoho ze zakladatelů koleje, Rudolfa Ferdinanda z Vinoře, bylo v kostele zřízeno “Tegma funebre” sestávající ze čtyř pyramid, vrcholících Kalvárií, ověnčenou růžemi, při schodech stálo osm Ctností s nápisy a verši, máry nesli čtyři géniové se štíty, na nichž byly znaky panství zesnulého. Celá skupina vrcholila propletencem osmi hadů, na jehož hrotu stál “genius Societatis” píšící poděkování dobrodincům: “Retribuere dignare Domine...”.¹¹⁸

V roce 1730 chrámovou klenbu nově vyzdobil freskami Jan Kryštof Handtke z Olomouce¹¹⁹, kterého doporučil rektorovi hradecké koleje P. Karlu Vorlovi provinciál P. Jan Seidl. Rektor podepsal s malířem smlouvu o vymalování kostela za 1100 zlatých a stravu¹²⁰. Strava měla být poskytnuta i dvěma pomocníkům a dvěma učňům, které si přibral na pomoc. Bohužel o výmalbě není známo nic bližšího.¹²¹ Dochovala se pouze freska v kapli sv. Ignáce z Loyoly. Roku 1731 nechali

jezuité v kaplích rozšířit okna, snad chtěli dodat Handtkeho obrazům více světla.

V roce 1731 byl k sakristii přistavěn ambit s oltáři “ na římský způsob” – zřejmě šlo pouze o malovanou architekturu na stěně se zavěšenými obrazy.¹²²

V tomto roce byly postaveny i schody na vrchní kůr, který byl roku 1739 opatřen mřížemi. Současně byly řezbářskou výzdobou a sochami ozdobeny varhany. Možná se to stalo díky daru rodilého Hradečana magistra Josefa Gregoriho. Z pozůstalosti po otci věnoval kostelu 500 zlatých rýnských a koleji 800 zlatých rýnských.

Ve třicátých letech 18. století namaloval pro kostel Nanebevzetí Panny Marie obraz Glorifikace sv. Ignáce, který zdobí oltář tohoto světce dodnes, český barokní malíř Petr Brandl.

Oltáře v kaplích, o nichž se prameny zmiňují, však v tehdejší době byly parně bez ozdob. Nad mensou visely pouze obrazy.

Po požáru roku 1762 konaly jezuité bohoslužby v zachované domácí kapli koleje. Dne 27.července jim povolila biskupská konzistoř využívat kapli sv. Václava v semináři a 1.listopadu se uchýlili do kaple sv. Josefa, kterou mezitím znovu obnovili. V jedné ze sakristií vyzdvihli roku 1763 dokonce Boží hrob a vystavili obrázek Panny Marie Foyenské, místo shořelé sošky.¹²³

První mše svatá se v kostele Nanebevzetí Panny Marie konala u jediného zachovaného oltáře sv. Ignáce z Loyoly roku

1764 a v kapli sv. Františka Xaverského. Uprostřed kostela pro uspokojení věřících umístili oltář sv. Kříže.

Současná výprava kostela¹²⁴ pochází převážně z 18. století. Pouze v kapli sv. Ignáce se zachoval nepoškozený dřevěný oltář z Kutné Hory z roku 1747 s obrazem Glorifikace sv. Ignáce z Loyoly od Petra Brandla.¹²⁵

„... od kollege schořel kostel s překrásnýma dvěma věžj, z nich ač ona k ulici kropáčky na rynek se prewrhla, druhá při kollegi na klenutj kostela padnauce geg prolomila nad kůrem, odtud warhany pak stolice a oltáře wsse w popel uwedeno, gediná kaple sw. Ignacya neporussena zůstala, kdežto když podlegssj weliká dřewěná kazatedlnjce do samé řjkage kaple dosahugjcý zcela shořela, mřjžky kameny u ty kaple se rozpukali, swjčky na oltáři y swjcný se rozpustili, mapa oltáře v mnoha místech se propalila, ani obrazy w kaply wysycy, ani tu weliká spowědnjce, mině oltář gesstě neobarwený, a obraz sw. Ignacya ani tolika deymem začazeny, neporušeny zůstali.“¹²⁶

Po požáru byl kostel znovu zaklenut a v roce 1765 řádoví umělci - Josef Kramolín¹²⁷, Pavel Kristián Noldinger¹²⁸ a Ignác Raab¹²⁹ znovu obnovili malířskou výzdobu kostela. Jejich fresky poškodil požár z roku 1857. Do dnešních dnů se nám zachovaly pouze na stropěch kaplí. Bližší informace o průběhu obnovy interiérového zařízení se nezachovaly.

Hlavní oltář tvoří stůl s tabernaculem z umělého mramoru a iluzivní fresková sloupová architektura, pokrývající celou

jižní stěnu kněžiště. Nástěnná malba hlavního iluzivního oltáře je provedena technikou al fresco. Bohatě členěná architektura oltáře je doplněna v dolních partiích mezi sloupy monochromně malovanými iluzivními plastikami světců. V horní části je iluzivní architektura prolomena skutečnými průhledy, jejichž hloubka je umocněna vloženými zrcadly. Součástí oltáře jsou plechové doplňky s malbou a zlacením. Nástěnnou fresku hlavního oltáře zdobí postavy svatých: na evangelijní straně sv. Vojtěch a sv. Petr, na epištolní straně postavy sv. Pavla a sv. Prokopa. Na vrcholu je vyobrazena Nejsvětější Trojice. Autorem fresky je řádový bratr Josef Kramolín (1730 – 1801), pomocník malíře Ignáce Raaba¹³⁰. Uprostřed oltářní architektury je zavěšen velký olejem malovaný obraz na plátně „Nanebevzetí Panny Marie“, společné dílo z roku 1765 Josefa Kramolína a Kristiana Noldingera z Prahy (1709 – 1771).¹³¹ Obraz oltáře je signován: „ *Pinxit 1765 Sixtus Josef Kramolín et Christian Noldinger.*“¹³²

Dnes je v hlavním oltáři uchovávána soška Panny Marie Foyenské.

Boční oltáře byly zhotoveny s jedinou výjimkou, oltáře sv. Ignáce z Loyoly, z umělého mramoru a byly zřízeny po požáru roku 1762. Štukatérské práce po požáru prováděl jezuita Matěj Freyskorn¹³³. Do 4. července byla současně hotova kazatelna.

Boční oltáře byly vyzděny a v říjnu během pobytu v královéhradecké koleji nám Švenda podává zprávu, že zde spatřil: „ ...*kostel syce vyklenuty, welký oltář wymalowaný, ostatnj oltáře gen toliko wyzděné na kterých gypsem obražený,*

gmenowYTE u Sw. Aloyzya oného wyborného bratra Matěge Freyskorna pracugicýho gsem natrefyl.“¹³⁴

V kaplích na epištolní straně jsou umístěny:

Oltář sv. Aloise Gonzagy

Baldachýnový oltář sv. Aloise byl vyzdvižen proti kazatelně. Obraz sv. Aloisia na oltáři je dílem neznámého autora. Menší obraz Adorace Panny Marie je dílem Ignáce Raaba z roku 1763. Horní část oltáře zdobí poprsí sv. Protektora mučedníka s palmovou ratolestí mezi dvěma anděly a nad nimi umístěná socha archanděla Michaela ve zbroji, bojujícího s drakem. Autorem soch je patrně Karel Antonín Devoty.

Oltář sv. Františka Xaverského

V první boční kapli umístili jezuité opět oltář zasvěcený sv. Františku Xaverskému. Uprostřed oltáře visí obraz Smrt sv. Františka Xaverského. Pod ním je zavěšen menší obraz Božského srdce Páně od Ignáce Raaba. Nahoře na oltáři je socha sv. Jana z Tovaryšstva Ježíšova. Po stranách obrazu jsou sochy sv. Pavla a sv. Ondřeje od Antonína Devotyho. Na klenbě kaple je freskový výjev ze života sv. Františka Xaverského, jak křtí Inda, z roku 1765. Na boční stěně kaple je freska sv. Davida, krále izraelského.

Oltář sv. Jana Nepomuckého

V současnosti je oltář nazýván oltářem českých patronů. Centrem oltáře je obraz sv. Jana Nepomuckého od Ignáce Raaba. Na oltáři jsou umístěny sochy českých zemských patronů - sv. Václava a Ludmily. Klenbu kaple zdobí výjev ze života sv. Theodora.

Oltář Ukřižování Krista

Středem oltáře je obraz Ukřižovaného Krista s Pannou Marií pod křížem od Ignáce Raaba. Po stranách obrazu stojí sochy sv. Jana Křtitele a Máří Magdaleny. V horní části oltáře visí obraz sv. Veroniky s rouškou. Klenbu kaple zdobí freskový obraz andělů, svolávajících k poslednímu soudu. Fresky na postranních stěnách kaple představují biskupa Libora a sv. Teklu.

Oltář sedmibolestné Matky Boží

Zařízení kaple se skládá z dřevěné Piety v životní velikosti, obrazu sv. Rozálie se sv. patrony a poutníky od Antonína Machka z roku 1801 a obrazu sv. Rozálie od Jana Ludvíka Klemense z roku 1861.

Na evangelijní straně jsou v kaplích tyto oltáře :

Oltář sv. Ignáce z Loyoly

Oltář sv. Ignáce je jediným z výbavy kostela před požárem roku 1762. Zprávu o něm jsem podala již dříve. Hlavní oltářní obraz představuje Glorifikaci hlavního řádového světce - sv. Ignáce z Loyoly. Jedná se o vynikající dílo malíře Petra Brandla z třicátých let. Po stranách oltáře stojí sochy jezuitských světců - sv. Františka Xaverského a sv. Františka Borgii. Na klenbě kaple je vymalována freska Zjevení Krista sv. Ignáci z roku 1730. Dříve byl součástí výzdoby kaple také obraz s tímto samým výjevem z roku 1638 od Jana Jiřího Haringa nebo kopie tohoto díla.¹³⁵ Na oltáři bývala vystavována socha Panny Marie Kladské. Zachránění zařízení kaple při požáru roku 1762 připomíná zlatým písmem a v latině napsaný nápis na půlkruhovém oblouku nad vstupem do kaple. V překladu zní: "Když oheň zničil všechny oltáře, tento zůstal jediný neporušený, Anno 1672.

Oltář sv. Anny

Středem oltáře je obraz sv. Anny, vyučující Pannu Marii. Po jeho stranách jsou vystaveny sochy sv. Jáchyma a sv. Alžběty. Na klenbě kaple je freska z roku 1765 zobrazující uctívání Panny Marie jako ochránitelky města Hradce Králové, které je zachyceno pod ní. Na freskách zdobících postranní stěny kaple jsou vyobrazení sv. Peregrinus a sv. Apolonie.

Oltář sv. Barbory

Jedná se o pozdně barokní oltář s obraz Smrt sv. Barbory od Ignáce Raaba uprostřed. Nad ním je zavěšen malý obraz představující Smrt sv. Stanislava Kostky. Po stranách oltáře stojí sochy dvou světic od Karla Antonína Devotyho – sv. Otýlie a sv. Háty. Na klenbě kaple je freska se sv. Barborou na nebesích a anděly. Stěny kaple zdobí freska sv. Uršuly.

Lourdská kaple

Zřízena byla v kostele až roku 1937. Na stěně kaple jsou v současné době zavěšeny dva obrazy sv. Jana Nepomuckého od Ignáce Raaba a od Petra Brandla. Brandlův obraz dříve visel na hlavním oltáři kostela sv. Jana Nepomuckého v Hradci Králové. Před opravou kostela byl sňat a tady nevhodně zavěšen.¹³⁶ Výborná kompozice i výraz osob, těžký kolorit.

Klenbu chrámové předsíně zdobí freska Narození Panny Marie. Pod kruchtou jsou dvě zpovědnice s vykládanými zlacenými reliéfy nad středním otvorem. Představují návrat ztraceného syna (epištolní strana) a poutníka spěchajícího do kostela (evangelijní strana). Nahoře na kruchtě jsou samozřejmě vystaveny varhany. Menší varhany jsou i v kapli sv. Josefa.

Kazatelnu z umělého mramoru zdobí obraz sv. Stanislava Kostky od Ignáce Raaba a na její poprsní jsou k vidění pozlacené sochy slepé Víry s křížem, Naděje s kotvou a Lásky s dětmi. Na stříšce kazatelny je umístěna socha anděla

zvěstujícího boží slovo. Jedná se o velmi pěkné dílo z 2. poloviny 17. století.

V bývalé kongregační kapli sv. Josefa je tvořen hlavní oltář iluzivní freskou sloupové architektury vymalovanou od Josefa Kramolína a obrazem sv. Josefa. Na stěnách kaple sv. Josefa bývaly původně zavěšeny obrazy představující život sv. Aloisia Gonzagy od Ignáce Raaba, z nichž si některé může dnes návštěvník prohlédnout v koleji.

Kostel zdobí křížová cesta od hradeckého malíře Jana Ludvíka Klemense. V severní sakristii bývaly dříve vystaveny portréty zakladatele chrámu – barona z Grambu, Fridricha z Oppersdorfu, rektora P. Petra Janovky, paní Hieserlové z Košumberka na úmrtním loži a portrét prvního rektora královéhradecké koleje P. Adama Kravařského. Dnes jsou nezvěstné.

8. Jezuitská kolej

Nejstarší vyobrazení koleje a chrámu Nanebevzetí Panny Marie se nám do dnešní doby zachovalo na Wernerově kresbě z poloviny 18. století (1750) , na fresce v kapli sv. Anny v kolejním kostele z roku 1765 a několika kresbách a perokresbách z doby kolem poloviny 18. století uložených v Muzeu Východních Čech.

Jak můžeme na dochovaných vyobrazeních pozorovat, bylo původně kostelní průčelí vyváženo na opačné straně koleje štítem, který byl snesen v 19. století, tak jako i střešní vikýře a hodinová věžička. Průčelí kostela před přestavbou po požáru roku 1762 mělo trochu jinou podobu, z níž se zachovalo jen základní utváření hmot s rizalitově vystupujícím středem – trojetážové horizontální členění a rytimizace pilastry na rizalitu zdvojenými.

Jezuitská kolej v Hradci Králové společně s kolejním chrámem Nanebevzetí Panny Marie představují jednu z dominant jižní fronty budov dnes Velkého náměstí. Přípravné práce pro stavbu jezuitské koleje začaly v roce 1671 a zcela byla dokončena v 1712. Celkové stavební náklady podle odhadů dosáhly nejméně 37 000 zlatých¹³⁷.

Z dějin královéhradeckého Tovaryšstva Ježíšova víme, že prvním donátorem koleje byl Fridrich starší z Oppersdorfu.¹³⁸ V průběhu následujících let však přibyli další dobrodinci, kteří neváhali darovat či odkázat svůj movitý i nemovitý majetek na

stavbu kolejní budovy a bez jejichž přispění by nikdy nemohla vzniknout.

V šedesátých letech 17. století zřídili jezuité k účelu dostavby koleje zvláštní stavební fond, do nějž věřící mohli přispívat a také tak hojně činili. K těm nejvýznamnějším patřil dozajista hrabě Johan Putz z Adlersturmu¹³⁹, díky jehož odkazu se královéhradečtí patres roku 1671 odhodlali k započetí stavby koleje. V roce 1675 se majetek řádu opět rozrostl díky odkazu rytíře Rudolfa Ferdinanda z Vinoře¹⁴⁰ na Popovicích, Rosnicích a Přímu. V roce 1692 přispěl na stavbu koleje svou pozůstalostí Karel Hillbrandt,¹⁴¹ člen brněnského jezuitského noviciátu. A byli mnozí další, kteří mimo peněz přispěli třeba stavebním materiálem nebo jinou pomocí. Hojně přispívala okolní šlechta – například opočenský hrabě Colloredo, pan Dobřenický na Chvalkovicích, náchodská kněžna Piccolomini rozená Kolovratová, hrabě Schafgotsch na Sadové, ale i žířečtí jezuité či královéhradecká městská rada.

Z písemných pramenů je nám známo, že generál jezuitského řádu povolil roku 1633 založení koleje v Hradci Králové. Roku následujícího začal P. Adam Kravařský jednat s městským představenstvem a postupně během ledna a února roku 1636 získali jezuité všechna potřebná svolení. Po dohodě s městskou radou zároveň přijali nabízené městiště na hradeckém náměstí pro budoucí umístění koleje. V letech 1636 – 39 postupně odkupovali potřebné měšťanské domy od jednotlivých majitelů a prováděli jejich opravu. Základní kámen koleje byl položen roku 1644¹⁴², ale samotná stavba byla díky nedostatku peněz a třicetileté válce oddálena.

K průběhu počátků stavební aktivity chybí přesné údaje. Kolej byla plánována podle obvyklého způsobu řádových staveb a podrobnosti určila poloha vybraného místa. V našem případě základní determinující prvky jsou - zadní trakt budovy přiléhal k městským hradbám, průčelí bylo obráceno do náměstí a na východě sousedila kolej s chrámem.

S přípravnými pracemi se započalo roku 1671. V roce 1672 dokonce městský magistrát povolil posunutí zadní zdi nové budovy o něco málo směrem do městského parkánu a povolil kanalizaci vyvést přes parkán do řeky.

V první fázi výstavby započali z praktických důvodů s budováním zadního traktu východní části koleje, sousedící s kostelem, neboť bylo za domy dost místa a nebylo nutné je hned bourat. Nejprve byl připraven terén a kopány základy. Vlastní stavba patrně následovala až roku 1673 a ještě téhož roku se podařilo dokončit přízemí zadního traktu. Dále se pokračovalo výstavbou části průčelního křídla v rozsahu asi dnešní nepodsklepené poloviny a stavbou zadní části baziliky u městských hradeb. S největší pravděpodobností byly v první stavební fázi položeny i základy příčného křídla, neboť k roku 1674 je zmiňován objev pramene pod budoucí kuchyní, která se v něm později nacházela. Roku 1674 byly vyvedeny zdi zadního traktu do druhého patra a v některých místech přikryty střechou. Jeden či dva domy sousedící s kostelem byly zbořeny. V roce 1675 byla stavba koleje na příkaz městské rady pozastavena. Švenda se zmiňuje o ostrém sporu jezuitů s městem o stavební čáru. Hradečtí si všimli, že kolej posouvá stavební čáru o loket dopředu do náměstí, nejen tedy dozadu,

kam jim to bylo povoleno, a zabírá tak majetek obce. K definitivnímu vyřešení stavební čáry došlo v roce 1678¹⁴³ ponecháním stavební čáry v jedné rovině s průčelím kostela. Písemná smlouva je datována 9. října 1679.¹⁴⁴

Po několika letech byla patrně stavba na určitý čas zastavena. Průčelní křídlo zůstalo vybudováno jen z východní poloviny.

Z pramenů se dovídáme, že za rektora Václava Teicherta byla roku 1696 pod střechou jedna část budovy, kde se mohlo ubytovat šestnáct osob. Téhož roku došlo k dodatečnému objevení sklepa v druhém suterénu, o němž neměl nikdo tušení. V přední části západního dílu byl položen základ k poslednímu pilíři, který se koncem března 1697 v noci o loket propadl a strhl část příčné zdi.

Koncem září roku 1698 dostala kolej své první obyvatele. Do již hotového dílu budovy koleje se přestěhovala část osazenstva. Současně probíhala stavební činnost v západní části.

Se stavbou semináře bylo započato roku 1701¹⁴⁵. Roku 1703 byla celá fronta směřující do náměstí pod střechou a portál byl také hotov¹⁴⁶. Tuto dataci potvrzuje nejen datum na dvorním vjezdovém portálku, ale také Švendova historie, ve které se k tomuto datu hovoří již o pokrytí střechy v celém rozsahu průčelního křídla,

které bylo pravděpodobně zcela dokončeno roku 1707. V roce 1705 byly položeny základy příčného křídla s refektářem¹⁴⁷. Teprve krátce před výstavbou byla pozměněna proti původnímu předpokladu dispozice příčného křídla, což vysvětluje jistou

neorganičnost návaznosti na průčelní stavení. V roce 1706 byl příčný trakt postaven do výšky druhého patra a dokončen byl roku 1707. V roce 1707 bylo dokončeno také schodiště a hodinová věž. Roku 1709 se přestěhovalo i seminarium z pronajatého domu do vlastní budovy koleje¹⁴⁸.

Roku 1710 za rektora P. Jana Slavíka byla stavba koleje byla dokončena přestavbou zadního dílu mezi menšími schody a seminářem, který pocházel z doby rektora P. Reichla na počátku stavby a byl poněkud užší. Patrně ještě tohoto roku byla křídla dokončena v hrubé stavbě.

Tím skončila první dlouhodobá fáze výstavby, kterou bychom mohli označit ještě za raně barokní a která v zásadě určila dnešní podobu celého areálu.

V roce 1713 seminář mládeže byl nově opraven, byla v něm vystavěna nová kaple a mnoho pokojů a čekalo jej zastřešení.

Nedlouho po dokončení koleje roku 1731 došlo k další významné úpravě. Přestavba se dotkla ambitu v jižním úseku většího dvora. Střední část spojovací chodby byla zbourána a do uvolněného prostoru byl vystavěn patrový pavilon sala terreny. Pravděpodobně v souvislosti s touto úpravou došlo i k určitému architektonickému ztvárnění¹⁴⁹ přilehlé zahrady za parkánem. Tato novostavba již plně patří vrcholnému baroku dynamického směru.

V roce 1755 došlo k opravě omítek a bílení koleje a přidaly se problémy se základy kostela a netěsnící městskou vodní věží Kropáčkou, které zapříčinily zničení fíkovny, která stávala v parkáně pod kaplí sv. Josefa.

V roce 1762 došlo ve městě k velkému požáru, který citelně poškodil střechu koleje. Shořela sedlová střecha na západním

křídle a došlo i k poškození střechy v západním konci hlavního křídla, kde se ve druhém patře dokonce propadly stropy. Celková obnova byla dokončena roku 1765 a je připisována místnímu staviteli Františku Kermerovi.

K zásadnějším změnám koleje došlo až po zrušení jezuitského řádu a hradecké koleje na podzim roku 1773.. Nově zřízená kasárna roku 1775 v koleji si vyžádala adaptační práce, které podle Švendova líčení byly spíše likvidováním interiéru a inventáře¹⁵⁰.

V letech 1810 – 34 se tvář koleje proměnila ještě výrazněji. Podle návrhu inženýra J. Lauera byl původní vstup do koleje zazděn a nově byl upraven vjezdový portál. V hlavním průčelí byla v přízemí prolomena čtveřice otevřených arkád s vojenskými emblémy ve cviklech a byla stržena věžička s hodinami. Roku 1843 byl snesen štít se sochou sv. Václava¹⁵¹. Časem byla arkády zazděny.

Jak nám historie stavby koleje ukázala, trval celý proces stavby po několik desítek let a architektů, kteří formovali její vzhled bylo určitě více. Nedostatek archivních pramenů a plánové dokumentace nás však odkazuje pouze do sféry domněnek a hypotéz. Jediným přímým pramenem je nedatovaný plán královéhradecké koleje podepsaný Pavlem Ignácem Bayerem v Čechách poprvé publikovaný roku 1913. Z dalších archiválií se také zachoval nedatovaný popis koleje: „*Descriptio Idea Collegii et Scholare Reginae Hradecii*“. Ostatní informace je nutné čerpat z dobové literatury.

Autor první fáze výstavby koleje tedy není znám. Možností se nabízí hned několik. V první řadě badatelé spojují autorství s osobností Carla Luraga, architekta kolejního chrámu, který by mohl teoreticky připravit architektonický návrh koleje v době svého působení v Hradci Králové, což samozřejmě nelze vyloučit.

Druhá pravděpodobnější možnost přisuzuje autorství návrhu koleje novoměstskému jezuitskému staviteli Martinu Reinerovi,¹⁵² dědu známého malíře vrcholného baroka Václava Vavřince Reintera. Blízkost v řešení pražské koleje novoměstských Societas Jesu s hradeckou kolejí by pak nemusela vycházet jen z přání stavebníků, ale také z podílu stejných osob zúčastněných na obou stavbách.

Třetí varianta, která se nabízí v souvislosti s novými poznatky z posledních let, je přisoudit autorství prvotního návrhu samotnému P. Tobiášovi Geblerovi¹⁵³, rektoru královéhradecké koleje v období od 27. října 1669 do 27. listopadu 1672¹⁵⁴, tedy v období počáteční fáze stavby, který se velmi zasloužil o urovnání sporů jezuitů s městem a o počátek stavby koleje.

Tobiáš Gebler byl jedním z mnoha delineátorů jezuitských klášterů, který byl schopný úsporně, funkčně i ikonograficky správně rozvrhnout komplex klášterních budov a stavbu kostela. Z jeho dochovaných plánů vyplývá, že byl obeznámen s dobovou literaturou o stavitelství. Znal technické předpoklady architektonické tvorby, byl schopen stavbu zaměřit i vyhotovit její rozpočet. Víme, že jako praefectus fabricae dohlížel nad zdárným průběhem hned několika staveb.

V postavení rektora jezuitských kolejí pobýval v Uherském Hradišti¹⁵⁵, na Novém Městě Pražském¹⁵⁶, v Hradci Králové a Opavě¹⁵⁷. S prosbou o první projekt na stavbu se na něj obrátili i představení jezuitské koleje v Kutné Hoře, v Jihlavě či Jičíně. Nápadné ovšem je, že vždy pobýval tam, kde se rozhodovalo o stavbě klášterního komplexu či jeho části. Pro většinu kolejí, kde pobýval se dochovaly jím rýsované plány¹⁵⁸.

Pokud by se skutečnost, že Tobiáš Gebler je autorem návrhu královéhradecké koleje v budoucnosti potvrdila, dokládala by velmi významnou úlohu samotných jezuitů při projektování vlastních staveb. Je také pravdou, že i tato idea by byla schopná vysvětlit určité podobnosti královéhradecké koleje s kolejí novoměstskou a zároveň by opět potvrdila ještě bližší vztah mezi oběma kolejemi, neboť jak víme, Hradec byl osazen z Nového Města Pražského a měl se zdejší kolejí čilé styky.

Pro druhou stavební etapu, která probíhala v devadesátých letech 17. století, se zachoval nedatovaný plán architekta Pavla Ignáce Bayera, který rozestavěnou kolej dokončil¹⁵⁹. S jistotou můžeme vyloučit, že by on sám byl autorem návrhu první stavební fáze, neboť byl tehdy příliš mlád¹⁶⁰.

Bayerův plán (H d. 4. c. fol. 101)¹⁶¹ nese na rubu nápis: „Idea Collegii Regina Hradecensis“ a na líci pak: „Paulus Ignatius Bayer Archit. Ant. Urb. Pragensis delineavit.“, což lze považovat za přímý důkaz autorství stavby.

V případě koleje v Hradci Králové se jedná o dva plánky přízemí a prvního poschodí¹⁶². Samotný plán není datován a jeho přesnější zařazení v pozdější etapě výstavby koleje je prakticky možné jen na základě průběžných dobových zpráv.

Zachycená situace na plánu neodpovídá dnešnímu stavu koleje. S dnešním půdorysným řešením se prakticky shoduje jen polovina hlavního severního křídla a do určité míry spojovací chodba v jižní části většího dvora při kostelu. Je zřejmé, že Bayer navázal na rozestavěnou stavbu.

Pavel Ignác Bayer nebyl determinován jen starší částí již hotové koleje při kostele, jejíž dispozice byla takřka shodná s dnešní a byla asi ukončena čtyřramenným schodištěm v posledním prostoru zatím vybudovaného křídla, které je na Bayerově plánu zobrazeno. Vybudován byl zřejmě i spojující ambit na jižní straně většího dvora, nikoli však příčné křídlo, které má na Bayerově plánu jinou návaznost na hlavní křídlo a odlišnou dispozici. Jedná se hlavně o jižní konec, kde spojovací křídlo logicky navazuje na hlavní chodbu příčného křídla. Neúplná klenba a neúplný náběh oblouku ve spojovacím křídle při styku s příčným ukazuje, že skutečně s touto variantou bylo počítáno, že byla již rozestavěna v první fázi. Také nelze vyloučit, že obvodové zdi příčného křídla měly již v první etapě výstavby areálu dokončeny základy. Změna příčného křídla spočívá hlavně v rozšíření prostoru refektáře na úkor předsíně s lavabem, která byla posunuta jižněji, stejně tak jako přilehlá kuchyň.

Neboť město nepovolilo větší vystoupení na parkán, byl nakonec architekt nucen vypustit již částečně vybudovanou chodbu na konci křídla a tak došlo k přerušení celkového komunikačního systému, který byl na Bayerově plánu dobře propracován.

Další změna, kterou lze odhalit na Bayerových plánech proti dnešní skutečnosti, je délka a celkové položení západních částí

jižního a severního křídla koleje. Na nedatovaném plánu je celá západní část kratší o jednu osu. Můžeme uvažovat o dodatečném rozšíření koleje v souvislosti s koupí posledního desátého domu tzv. Dyryngerovského, ke kterému došlo v roce 1678. Bayer vycházel ještě z původního rozsahu koleje a teprve při realizaci došlo k prodloužení o jednu osu koleje na úkor velikosti sousedního semináře.

V souvislosti s dochovaným plánem, tak můžeme vyjádřit jistou pochybnost, zda je Bayer autorem zmíněného návrhu či zda jako nově jmenovaný stavitel, pouze nekopíroval starší plán, který byl generalátu v Římě poslán ke schválení. Určitou roli tu mohla sehrát rychlost, neboť vypracování nových plánů P.I. Bayerem by si jistě vyžádalo delší čas.

Zmíněna také již byla zcela jiná dispozice celého jižního křídla v západním úseku, které je na Bayerově plánu nakresleno velmi pravidelně s ambitem obráceným do dvora. V dnešní situaci není křídlo rovnoběžné s průčelním křídlem, ale je znatelně sešikmeno nepochybně vlivem městského opevnění. Podle dohody s městem, vystoupili jezuité při stavbě v 70. letech do parkánu o jeden loket, což nepochybně znamenalo vybourání příslušného úseku městského opevnění. V této době, jak předpokládáme, bylo již ambitové křídlo vybudováno – pochopitelně bez středního pavilonu. V pozdějších dohodách s městem se již nehovoří o vystoupení do parkánu, odpovídá tomu i zeď v úrovni přízemí a prvního patra v západní části jižního křídla, které je více jak znatelně širší než obvodové zdi ostatních částí. V tomto úseku pak tedy můžeme oprávněně očekávat zachování původních hradeb, a to až do výšky prvního patra. Tato hradba byla již patrně dříve využita pro stavbu

jiného objektu, neboť tato vnější zeď tohoto křídla není bezpochyby jedinou starší konstrukcí. Nápadné sešikmení a zesílení zdi při styku s příčným křídlem, zbytek typové starší klenby – patrně renesanční v západním konci křídla v malé úzké místnosti dost přesvědčivě ukazuje na existenci starší, patrně renesanční stavby. Zřejmě tento renesanční objekt použili jezuité při stavbě pivovaru.

Další dosud nezodpovězená otázka se týká autorství mladšího středního pavilonu - sala terreny ve spojovacím ambitu západní části jižního křídla. Jedná se o dynamickou stavbu s vytaženým středním rizalitem, která prošla mladšími úpravami. Objekt býval některými badateli původně datován rokem 1710 a připisován architektu Giovannimu Battistovi Santinimu (1677 – 1723), který je v Hradci Králové autorem více staveb. Autorství Santiniho však v tomto směru nepřipadá v úvahu – jak z důvodu jejího pozdního vzniku¹⁶³ tak i z vzhledu vlastní architektury – která je jistě pozoruhodná, ale nepatří mezi mistrovská díla. Zdrobnění detailů a jejich zvláštní nakupení také ve skutečnosti za Santiniho tvorby neznáme. Typ celkové modelace i tvarosloví však vzbuzují pochyby o navrženém Santiniho autorství. Mohlo by se jednat o zkomolenou realizaci původního Santiniho návrhu nebo o dílo autora Santinim ovlivněného patrně z roku 1731.¹⁶⁴ Patrně navrhl pavilon jeden z místních umělců, kterého dnes nedokážeme plně identifikovat.

Z dochovaného „ Descriptio Idea Collegii et Scholare Reginae Hradecii“ se dozvídáme, že v přízemí koleje vedle

vrátnice byl refektář s kuchyní a umývárna, lékárna s laboratorii, místnost české mariánské kongregace se sakristií, pokoje prokurátora a jeho společníka, čtyři místnosti pro řádové bratry koadjunktory, dvě pro hosty, místnost „familia domestica“ a obvyklé příslušenství komor a skladišť atd.

V prvním patře byly připravené místnosti pro návštěvu P. provinciála a jeho společníka, 2 pokoje rektora, jeden ministra koleje s repositoriem a 9 místností pro řádové otce, museum a knihovna vedle příslušenství. V druhém patře se nacházelo 7 jizeb magistrů, 6 pokojů pro hosty a 6 pokojů bez bližšího určení pro koho jsou.

V části určené pro gymnázium bylo v přízemí a v obou patrech po dvou třídách. Větší díl druhého patra byl auditorium pro deklamace a předváděla se zde školní dramata. Větší nádvoří koleje sloužilo jako zahrada, menší jako skladiště vozů a dříví. V komorách zde mohl být eventuelně zřízen pivovar.

Roku 1757 přišel do hradecké koleje z Kutné Hory P. Ignác Raab, který pro kolejní ambit vymaloval cyklus dvaceti šesti obrazů ze života sv. Aloisia Gonzagy. Obrazy byly do nedávné doby součástí výzdoby kongregační kapli sv. Josefa a dnes jsou opět některé z nich vystaveny v jednotlivých místnostech koleje. Kolej jako celek byla postavena pod ochranou sv. Aloisia Gonzagy.

Další výtvarnou památkou o jejíž existenci se z pramenů dovídáme je socha sv. Václava, původně zdobící štít koleje, který byl protiváhou k průčelí kolejního chrámu. Portál byl ke koleji postaven roku 1704. Roku 1834 byla kolej přestavěna a štít nesoucí sochu, byl spolu s ní snesen do staré zahrady a

odtud později do nové zahrady kláštera Školských sester v Hradci Králové, kde doposud stojí.

Dále víme, že v koleji byla i kaple zasvěcená českému patronovi sv. Václavu, zaklenutá klášterní klenbou. Ve štukových kartuších v interiéru kaple je vymalován cyklus ze života sv. Václava.

Co se týče výzdoby samotného interiéru královéhradecké koleje mnoho zpráv k dispozici nemáme. Základním pramenem pro mne byly restaurátorské zprávy uložené v archivu Národního památkového ústavu v Pardubicích. V nich jsem se dozvěděla, že v místnosti 120 v 1. patře koleje se nacházela nástropní freska Rozeslání 72 pomocníků, nedatováno asi polovina 18. století, a autor neznámého.

Dnešní podoba koleje není původní. K zásadní změně jejího vzhledu došlo po zrušení jezuitského řádu. Budovy koleje a semináře tehdy převzalo do své správy vojsko, které se do ní nastěhovalo roku 1775 po menších úpravách, provedených pod vedením stavitele Františka Kermera. Klasicistně byla budova koleje upravována po roce 1810.

Jedná se o dvoupatrovou budovu obklopující dvě nádvoří, která jsou oddělená příčným traktem.

Půdorysné členění se nijak zvlášť neodlišuje od jiných jezuitských staveb. Jednotlivá křídla jsou dvojtraktová, s chodbou vedenou po typickém jezuitském způsobu při průčelí a u zbylých křídel v nádvořní části. Uvnitř budovy jsou dva dvory čtvercového tvaru. Východní dvůr přiléhá ke kostelu Panny Marie, s nímž je spojen chodbou.

Původní raně barokní vzhled si zachovala hlavní vnější fasáda koleje o sedmnácti okenních osách 17 os směřujících do náměstí. Na fasádě se dochovalo původní členění vysokým pilastrovým řádem, který probíhá oběma jejími patry. Pilastry zdobí na soklu charakteristický diamantový řez a ukončuje je dórská hlavice, nesoucí kladí. Přízemí je rustikováno.

Všechna podlaží byla klenuta. Štuková výzdoba klášterních a valených kleneb se objevuje v refektáři ve středním příčném křídle, některých místnostech, na schodišti a v jednotlivých celách přízemí a pater.

Hlavní schodiště v příčném traktu je trojramenné, valené klenby s lunetami podporují čtyři korintské sloupy a dva polosloupky, jejichž patky sledují stoupající schodiště. Zábradlí je vyplněno čtyřbokými, barokně profilovanými kuželkami.

Na druhém nádvoří koleje přiléhá jako jižní křídlo nádvoří k presbytáři kostela nevelká pavilónová jednopatrová stavba se z vnějšku s trojboce vysunutým středním rizalitem.

Zajímavým prvkem stavby jsou velmi hluboké dvoupatrové sklepy, vzniklé při raně barokní novostavbě. Netypické bylo i použití kamene, ve městě, kde byla od středověku tradiční cihla.

Vnější fasáda koleje má ještě raně barokní vzhled, vytvořený opakováním jednotlivých zcela shodných okenních os. Na budově se dochovalo původní členění vysokým pilastrovým řádem, který probíhá oběma patry. Pilastry zdobí na soklu charakteristický diamantový řez a ukončuje je dórská hlavice, nesoucí plně vyvinuté kladí dorského řádu, často právě používaného Pavlem Ignácem Bayerem. Průčelí kostela původně vyvažoval na druhé straně koleje štít, v 19. století snesený,

stejně jako vikýře ve střeše. Průčelí kostela již před stavbou po požáru roku 1762 nemělo raně barokní podobu, z níž se zachovalo jen základní utváření hmot s rizalitově vystupujícím středem, trojposchodřové horizontální členění a rytmiizace pilastry, na rizalitu zdvojenými.

Půdorysné členění se nijak zvlášť neodlišuje od jiných jezuitských staveb. Kolej navazuje na kostel na západní straně, vytváří dva dvory, z nichž větší je situován při kostele. Zajímavým prvkem stavby jsou velmi hluboké dvoupatrové sklepy, vzniklé při raně barokní novostavbě. Jednotlivá křídla jsou dvojtraktová, s chodbou, po typickém jezuitském způsobu, vedenou při průčelí a u zbylých křídel v nádvorní části. Pouze spojovací chodba v jižní části dvora u kostela byla původně otevřena oblouky ambitu a později ve střední části doplněna ambitem. Štuková výzdoba kleneb – klášterních a valených se styčnými výsečemi se neobjevuje jen u refektáře, umístěného ve středním příčném křídle, ale i v dalších místnostech, na schodišti a v jednotlivých celách přízemí a pater.

Hloubka stavby odpovídá vedlejším objektům a je v podstatě určena terénní konfigurací jižní části náměstí. Po východní straně navazuje na areál kostel Nanebevzetí Panny Marie uzavírající východněji položený dvůr, který má větší rozlohu než druhý – západní. Větší dvůr byl na jižní straně původně ohraničen jen arkádovou chodbou – zástavba v této části se liší jak svým výškovým vývinem, dispozicí tak i slohovou orientací střední části.

V současné době má fasáda koleje ještě raně barokní vzhled – opakují se v ní jednotlivé zcela shodné okenní osy, nová je

rustika v přízemí a zůstalo původní členění pilastrovým řádem přes obě patra. Pilastry zdobí na soklu charakteristický diamantový řez a ukončuje je dórská hlavice nesoucí plně vyvinuté kladí dorského řádu často používané Pavlem Ignácem Bayerem.

Půdorys tak jako jiné jezuitské stavby – navazuje kolej na kostel na západní straně – 2 dvory – větší dvůr je blíže kostelu. Z původních konstrukcí domů se zachovalo málo. Pouze sklep pod náměstím, objevený roku 1697 při kopání základů a konstrukce naposledy přestavěného domu – patrně pivovaru v JZ nároží kostela. Stavba má velmi hluboké dvoupatrové sklepy, které byly odhaleny již při raně barokní novostavbě. Jednotlivá křídla koleje jsou dvoutraktová s chodbou vedenou typicky pro jezuitu při průčelí, u zbylých křídel v nádvořní části. Spojovací chodba v jižní části dvora u kostela byla původně otevřena oblouky ambitu a později ve střední části doplněna ambitem. Klenby místností refektáře, jednotlivých cel přízemí i pater a místnosti na schodišti měly štukovou výzdobu. Jedná se o rozlehlou dvoupatrovou omítanou budovu se 17 okenními osami ve straně do náměstí. V rustikovaném přízemí od 6 do 9 osy okenní byla otevřena na 3 hmotných pilířích loggie překlenutá půlkruhovými pasy. V 1. a 2. patře nesou hlavní římsu meziokenní toskánské pilastry. Uvnitř má budova 2 dvory. Západní dvůr je čtvercový o rozměrech 5x6 okenních os, východní dvůr přiléhá ke kostelu Panny Marie, s níž je spojen chodbou. Ve středním traktu mezi oběma dvory je hlavní trojramenné schodiště. Podklenuté valenými klenbami, které podporují 4 sloupky a 2 polosloupky. Sloupky mají korintské

hlavice s šikmými patkami ve směru zábradlí, které je čtyřboké s barokně profilovanými kuželkami.

9. Barokní zbožnost a úcta v Hradci Králové

Ráda bych ke své práci připojila také několik drobných poznámek nastiňujících význam jezuitských církevních slavností, vliv jezuitského řádu na boj církve s kacířstvím, míru sžití se řádu s městským prostředím a přijetí kultu řádových světců královéhradeckými měšťany.

Těžiště rekatolizace v Hradci Králové, jak víme, spočívalo na konzistoři a jezuitském řádu. Byla to tedy církev, kdo určoval každodenní život ve městě.

Okázalé náboženské slavnosti se v Hradci Králové střídaly jedna za druhou. Představovaly jednu z možností, jak působit na city a smysly obyvatel v rámci protireformace.

Procesí provázená zpěvem věřících a zvuky trub či střelby, okázalost a nákladnost církevních slavností přilákala šlechtu i selský lid z blízkého i vzdáleného okolí. Četnost konání náboženských akcí vzrůstala během válek a morových epidemií.

Sami jezuité si našli příležitosti k oslavám víc než dost. Každoročně se v jejich chrámu opakovaly slavnosti spojené s církevním rokem. O velikonocích stavěli v kostele Nanebevzetí Panny Marie Boží hroby, u nichž stála čestná stráž studentů, převlečených za anděly v rukou s nástroji Kristova mučení. Na Vánoce vždy ozdobili kostel umělou jeskyní s jesličkami a živými herci.

Možností jak předvést organizační talent členů Tovaryšstva Ježíšova se staly intronizace královéhradeckých biskupů vždy spojené s divadlem. Nejslavnější z nich se konala v roce 1665 při nástupu prvního královéhradeckého biskupa Matouše Sobka

z Bilenberka. Slavili však také události související s vládnoucím habsburským rodem – např. korunovace členů, narození následníků trůnu nebo královské pohřby.

Katolická církev opřela své působení v období protireformace hlavně o kult Panny Marie. V rámci přiblížení barokních slavností v Hradci Králové nesmím proto v první řadě zapomenout na význam mariánského kultu. Novou formou uctívání se staly v 17. a 18. století poutě k významným mariánským obrazům a sochám.

Nejznámější domácí mariánské zobrazení barokních Čech představuje Staroboleslavské paládium, které bylo spojováno téměř se všemi českými zemskými patrony. Čeští poutníci putovali často i za hranice země, aby navštívili poutní mariánská místa v Rakousku, Bavorsku či Slezsku. Také česká šlechta si ze svých kavalírských cest přivážela kopie zázračných obrazů a jejich kult šířila v domácím prostředí. Nejvíce importovaných obrazů pocházelo z Itálie.

Sami jezuité uctívali celou řadu zázračných mariánských soch a obrazů. Především to byla socha Panny Marie Foyenské, obraz Panny Marie Sněžné, protimorový obraz Panny Marie Piekarské a Panny Marie Rušánské.

Hradec Králové je dokladem, jak značného významu mohla dosáhnout lokální úcta k zázračnému vyobrazení. V našem městě se zbožnost obracela hned ke dvěma mariánským sochám - Panně Marii Kladské, umístěné na hlavním oltáři farního kostela sv. Ducha, a k Panně Marii Foyenské, umístěné v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie. Od roku 1680

se patronkou města stala také Panna Marie Piekarská, jejíž obraz nebyl jen zavěšen v kostele sv. Ducha, ale objevoval se i na hradeckých domech. Panna Marie Piekarská byla vzývána hlavně v období morových epidemií.

Panna Marie Piekarská

V majetku Muzea východních Čech se dnes nachází obraz Panny Marie Piekarské s procesím a pohledem na Hradec Králové v dolní části. Zachycené procesí se konalo 18. března roku 1680 u příležitosti uvítání obrazu Panny Marie Piekarské v Hradci Králové během jeho převozu z Prahy, kde dočasně stál na oltáři v kostele sv. Salvátora, zpět do Piekar ve Slezsku, odkud si jej vyžádal císař Leopold I. ve víře, že jej ochrání před morem. Vyobrazení této události se pak chovalo po desetiletí také v domácnostech hradeckých měšťanů a na fasádách jejich domů jako ochrana před morem.

Obraz uchovávaný v Muzeu východních Čech vznikl o rok později 1681a stal se součástí výzdoby interiéru katedrály sv. Ducha. Jeho rozměry jsou 110 x 79 centimetrů.

Švenda nám o tom podává tuto zprávu: *“Z Prahy nawracugicý se páter Wáclaw Sswertfert s tjm drahym pokladem skrze Králo-Hradec, ne giž tak po tagmo progel, neb dne 17. března do města okolo pul dewátý w večer přigedá, hned městskými y Gezuwitskými zwony ohlássená byla bubny trauby a schonem nesčislného lidu přiwytaná, ut w gezuwytské kapli Swtáho Jozefa přes noc uložená. Druhý den ráno skoro cele zběhlo se město, w 6 hodin w kostele na welkym oltáři ta matka milostna byla wystawená mezy hogným swětlem, kde*

milost pánj kanownjcy msse swaté četli, prwnj, slawnau gak býti mohla muzykau, spíwaná byla.

Potom od 4 knězu, a dwauch raucho držicých do kostela sv. Ducha nessená, w neywětssi katedralnjm kostele skrze čtenau mssi při skwostné muzyce na oltářj wystawená kterau potom pánj kanownjcy na swá ramena wezmauce přes djl města nesli, a zase Gezuwytum k nessenj odewzdali. ... To processy s tjm milostným obrazem, k tomu aumislu wymalowáno bylo, by hněv ukrotiti, a od morowé rány město zdegssi a okolnj kraginu ochrániti,”¹⁶⁵

Panna Marie Foyenská

Původní sošku Panny Marie Foyenské, jak již víme, daroval společně s vzácným tabernaculem roku 1644 královéhradecké jezuitské koleji pan Otta z Oppersdorfu. Nechal pro ni zhotovit i vzácné tabernaculum, v němž byla vystavena k veřejnému uctívání.¹⁶⁶ Věřící u ní nacházeli útěchu hlavně za morové rány roku 1650. Je uctívána a oslavována výhradně v květnu.

Švenda nám roku 1662 podává zprávu o rozšiřování kultu této přímluvkyně: “ *W Hradcy wzlásstě pobožnost a důvěrnost k Maryi Panně se roznjcowala, neb obwzlásstně w nemocých k té matce, w sstatuy foyenské w nowém kostele wystawené se utikagjce, mnozý přepodiwné swé uzdrawenj připisowali.*”¹⁶⁷

Při požáru roku 1762 původní soška Panny Marie Foyenské shořela, ale její kult přetrvával dál. Než mohli na původní místo postavit sošku novou, uctívali její sto let starý milostný mariánský obrázek, který jezuité získali od rodu Sadlovského.

Novou sošku Panny Marie Foyenské nechal zhotovit roku 1764 P. provinciál František Wyzynger podle sochy chované v koleji v Klatovech.

Na výšku měří soška pouhých dvacetčtyři centimetrů. Původ sošky je možné hledat v Nizozemí ve vsi Foy. Roku 1609 sošku našel kolář v rozštípnutém špalku dubu, obklopenou železnou mřížkou. Majitel vesnice nechal pro sošku v místech, kde byla nalezena, vystavět poutní kapli. Ze dřeva dubu, v němž byla soška zarostlá, byly vyřezávány její kopie, které jezuité rozšiřovali po celé Evropě.

Vyobrazení Panny Marie Foyenské nacházející se v Čechách nebyly pořízeny podle originálu. První, brněnskou sošku, vyřezal řezbář sice ze dřeva foyenského dubu, ale podle sochy Panny Marie Asprikollské, ctěné také v Belgii.¹⁶⁸

V Čechách se další sošky nacházely ještě v nedávné době v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně a v kostele sv. Ignáce v Klatovech. Dříve se ze sošky mohli věřící těšit i v Brně, Jičíně, Jindřichově Hradci, Českém Krumlově a Chomutově. Mimo jezuitský řád se soška nacházela v Kutné Hoře.¹⁶⁹

Součástí obnovy katolického duchovního života se stala také úcta k českým zemským patronům – hlavně sv. Václavu a v menší míře sv. Vojtěchu, sv. Prokopu a sv. Ludmile.

Úcta k zemským patronům se stala po Bílé hoře určitým projevem českého vlastenectví. Zemští patroni vystupovali v představách věřících jako ochránci jednoty českých zemí, církve, ale také českého jazyka. Víra v náklonnost zemských patronů byla společná katolíkům i nekatolíkům.

Hlavním patronem království a dědicem České země byl od středověku sv. Václav, světec dodnes považovaný za hlavního vyslance českého národa u trůnu božího. Po staletí se právě k němu obracely myšlenky našich předků, zejména ve chvílích, kdy byla ohrožena státní suverenita.

Jezuitská kolej v Hradci Králové zřídila v roce 1642 seminář pro šlechtické a měšťanské synky právě pod ochranou sv. Václava a Václavovu sochu umístila na štítě koleje. Další socha sv. Václava stála na hlavním oltáři kostela Nanebevzetí Panny Marie. Jezuité se k jeho kultu hlásili při každé příležitosti.

V prostředí barokních Čech se objevila také velmi významná postava nového světce, který je spojen s protireformací. Jedná se o sv. Jana Nepomuckého, jehož kult se v našem kraji a po celé zemi rozšířil ještě před jeho svatořečením roku 1729.

Svatořečení sv. Jana Nepomuckého se stalo důležitou událostí počátku 18. století. Hlavní slavnosti věnované sv. Janu Nepomuckému probíhaly v Hradci Králové po jeho svatořečení roku 1729 a mimo biskupství v roce následujícím. Ze strany tajných nekatolíků však v této době docházelo k četným útokům proti jeho kultu.

Oslava svatořečení sv. Jana Nepomuckého trvala v Hradci celé tři dny. Jezuité u té příležitosti vyzdvihli dvě vítězné brány. Jednu u katedrály a druhou u brány hřbitova. Každý den slavnosti byla vedena procesí, kterých se zúčastnili jezuité i mariánská bratrstva. Každý večer bylo město osvětleno a v oknech seminaria byly vystaveny obrazy „vzácným penzlíkem vymalované“, tak patrně nazývá Švenda malíře Jana Kryštofa

Handtkeho, který byl autorem vystavených vyobrazení ctností sv. Jana Nepomuckého s nápisy¹⁷⁰.

Své patrony neměly jen jednotlivé země, ale pod ochranná křídla světců se uchýlovala i samotná barokní města. Oblibě se těšili světcí, jejichž přímluva slibovala ochranu proti požárům – například sv. Florián anebo ochránci proti dobovým nemocem. K patronům města Hradce Králové patřila sv. Rozálie, sv. Vavřinec a sv. Karel Boromejský. Patronem celé královéhradecké diecéze byl sv. Kliment.

Nejvíce si dali Patres záležet na přípravách oslav kanonizace vlastních řádových světců. To byla teprve příležitost, aby se kolejní chrám zaskvěl v plné kráse. Během námi sledovaného časového úseku se těchto oslav ve městě konalo hned několik. Roku 1671 byl zařazen mezi řádové světce František Borgia, španělský vévoda a třetí generál Tovaryšstva Ježíšova. Jednalo se o pátého světce jména František a tak jej 23. srpna 1671 uvítali v Hradci Králové jeho čtyři předchůdci - svatí Františkové v podobě soch. Slavnosti trvaly celých osm dní.¹⁷¹

V roce 1716 byl blahoslaven František Jan Regis. Před kostelem jezuité vystavili obraz blahoslavence a k oslavě se shromáždilo skoro celé město. Řádový kostel proměnili v květinovou zahradu a na hlavním oltáři se skvěl jeho obraz. Po stranách oltáře vystavěli lešení, na kterém stálo dvanáct osob převlečených za světcovy ctnosti. Ještě jednou byl František Jan Regis uctěn slavností u příležitosti svého svatořečení roku 1738. Tehdy vyběhli kostel a rozvěsili v něm obrazy s výjevy ze světcova života. Slavnost svatořečení slavili tři dny.

Roku 1727 papež prohlásil za svaté hned dva jezuity najednou. Jednalo se o Aloise Gonzagu a Stanislava Kostku, patrony studující mládeže. V jezuitském kostele stálo tentokrát pět lešení, představujících ctnosti a slávu těchto svatých. U hlavního oltáře bylo spodobněno devět kůrů andělských, které se nad světci radovaly. Interiér chrámu potáhli červeným damaškem a ozdobili anděly s květinami. Před kostelem vyzdvihli vítěznou bránu s nápisy a podobiznami. Slavnost trvala celých osm dní a stala se příležitostí ke konání procesí.

Slavné procesí bylo vedeno ke sv. Františku Xaverskému do jezuitského kostela v roce 1713 jako ochránci proti moru.

Na výzdobě chrámu se odráželo přičiněním jezuitů i tehdejší politické události. Například roku 1673 bylo před hlavní oltářem umístěno lešení s obklíčenou českou zemí, která volala: “ Ježíši, syne Davidův, smiluj se nade mnou!”¹⁷²

Ve svátky do města přijížděla také šlechta. Roku 1690 přijel do Hradce na svátek zakladatele jezuitského řádu sv. Ignáce z Loyoly náhodský kníže Piccollomini se svou manželkou, rozenou Kolovratovou, a baronka Marie Hieserlová z Košumberka. Na uvítání bylo vidět jezuitskou jazykovou nestrannost. Knížete oslovili latinsky, jeho choť německy a baronku česky. Do jezuitské koleje přijížděl i biskup, opati či jiní církevní hodnostáři.

Zcela svébytnou a neopominutelnou součástí každodenního i slavnostního života jezuitského řádu bylo organizování bratrstev a jejich účast na divadelních představeních a slavnostech.

10. Jezuitská ikonografie

Tovaryšstvo Ježíšovo jako protireformační řád zasvěcovalo své stavby a jejich výzdobu na prvním místě Panně Marii a řádovým světcům. Jezuitské chrámy byly zasvěcovány pouze zakladateli řádu sv. Ignáci z Loyoly, Panně Marii nebo Spasiteli. V rámci přizpůsobení se prostředí jednotlivých působišť řádu následovaly kulty zemských patronů a patronů místních, které jezuité přijali za své.

Hlavním řádovým světce je sv. Ignác z Loyoly, svatořečený roku 1622 a pohřbený v základním jezuitském chrámu Il Gesú v Římě. Jeho podoba na obrazech či sochách většinou odpovídá skutečnosti. Bývá oblečen do kleriky s kvadrátkem na hlavě, nebo do mešního ornátu. Jeho atributy jsou písmena IHS, kříž, planoucí srdce a kniha se zkratkou O.A.M.D.G.

Co se významu týče, je druhým jezuitským světce podle množství vyobrazení sv. František Xaverský, svatořečený ve stejném roce jako zakladatel řádu. Zobrazován bývá nejčastěji při křtu Inda, s krucifixem a lasturou s křtící vodou.

K dalším světcům patří sv. František Borgiaš, třetí řádový generál, prohlášený za světce roku 1671. Zobrazován je s knihou, lebkou, vévodským kloboukem nebo korunou, někdy s monstrancí. Sv. Alois Gonzaga, italský šlechtic svatořečený roku 1726, bývá oblečen do sutany nebo jako páže. Jeho atributem je lilie, kříž, lebka a růženec. Dalšími svatými jsou sv. Petr Canisius, sv. Adam Kravařský a další. Jejich vyobrazení se však v královéhradecké koleji ani chrámu nevyskytují.

Přehled jezuitských světců a jejich vyobrazení

Podle tabulky můžeme zjistit, že četnost vyobrazení a zasvěcení jednotlivým řádovým světcům odpovídá tehdejšími trendům. Nejdůležitější postavení zaujímá samozřejmě sv. Ignác z Loyoly, v zápětí jej následuje sv. František Xaverský, který je jako patron proti moru zastoupen také na mariánském sloupu na Velkém náměstí v Hradci Králové. Oběma, sv. Ignáci z Loyoly i sv. Františku Xaverskému, není sice zasvěcen kolejný kostel, ale jejich význam dokládají jim zasvěcené kaple, jejichž umístění je v případě kostela Nanebevzetí Panny Marie nejbližší k hlavnímu oltáři.

Vyobrazení jejich životních příběhů není zrovna barvité. Jedná se čistě o obecná vyobrazení samotných postav s atributy nebo u sv. Ignáce o námět jeho glorifikace a Zjevení se mu Ježíše Krista při cestě do Říma a u sv. Františka Xaverského výjev, jak křtí Inda a vyobrazení jeho smrti.

U sv. Aloise Gonzagy jsou na dvaceti šesti výjevech zachyceny důležité události jeho života a u sv. Stanislava Kostky je v jednom případě vyobrazena jeho smrt. Většinou jejich obrazy a sochy nestojí samostatně, ale představují doplněk při výzdobě oltářů jiných světců – hlavně zemských patronů a patronek.

Sv. Alois Gonzaga a sv. Stanislav Kostka, kteří zemřeli v mládí a jsou dnes považováni za patrony studentů, se stali ochránci jednotlivých tříd jezuitské školy. Společně s nimi zaujali tato místa u ostatních tříd samozřejmě i sv. Ignác z Loyoly a sv. František Xaverský.

Rok	Výjev	Výtvarné ztvárnění	Místo
sv. Ignác z Loyoly			
1636	sv. Ignác z Loyoly	zasvěcení	Prozatímní kaple zasvěcena sv. Ignáci z Loyoly
1638	Glorifikace sv. Ignáce z Loyoly	obraz	výzdoba kaple sv. Ignáce z Loyoly (1666 – přenesen do NPM)
1665	sv. Ignác z Loyoly	socha	Kostel NPM - postavena ve třetí řadě na hlavním oltáři
1666	sv. Ignác z Loyoly	oltář	Kostel NPM vyzdvižen oltář
1668		patron	patronem parvinistů
1683	Zjevení se Krista sv. Ignáci z Loyoly	obraz	Hradec Králové -
1704	sv. Ignác z Loyoly	Socha	výzdoba průčelí kostela NPM
1730	Zjevení se Krista sv. Ignáci z Loyoly	freska	výzdoba kaple sv. Ignáce z Loyoly v kostele NPM od Kryštofa Handtkeho
okolo1730	Glorifikace sv. Ignáce z Loyoly	obraz	výzdoba oltáře sv. Ignáce z Loyoly, autorem obrazu je Petr Brandl
1747	sv. Ignác z Loyoly	oltář	Hradec Králové - zhotoven nový oltář sv. Ignáce z Loyoly pro kostel NPM v Kutné Hoře
sv. František Xaverský			
1665	sv. František Xaverský	socha	postaven ve třetí řadě soch na hlavním oltáři v kostele NPM
1666	sv. František Xaverský	oltář	vyzdvižen oltář sv. Františka Xaverského v kostele NPM
1668	sv. František Xaverský	patron	patronem 6. školy - poesie
1691	sv. František Xaverský	socha	socha postavena na oltáři sv. Michala u obrazu Neposkvrněného početí, 1801

			přenesena do kostela sv. Antonína Poustevníka
1704	sv. František Xaverský	socha	výzdoba průčelí kostela NPM
1714	sv. František Xaverský ležící s křížem	socha	Hradec Králové - výzdoba mariánského sloupu
1747	sv. František Xaverský	oltář	Hradec Králové - zhotoven nový oltář sv. Františka Xaverského do kostela NPM v Kutné Hoře
1747	sv. František Xaverský	socha	Součást výzdoby nového oltář sv. Františka Xaverského v kostela NPM v HK
1762 - 65	sv. František Xaverský	oltář	Hradec Králové - zřízen v kostele NPM nový oltář sv. Františka Xaverského
1762 - 65	Smrt sv. Františka Xaverského	obraz	Hradec Králové – součástí oltáře sv. Františka Xaverského
1762 - 65	Výjev ze života sv. Františka Xaverského – křtí Inda	freska	Hradec Králové - nová výmalba kaple sv. Františka Xaverského
sv. Alois Gonzaga			
1642	sv. Alois Gonzaga	kolej	Hradec Králové - zřízena kolej k účtě sv. Aloise Gonzagy
		oltář	Hradec Králové – oltář v kapli jezuitské koleje, přenesen po zrušení řádu do kostela sv. Antonína Poustevníka
1668	sv. Alois Gonzaga	patron	Hradec Králové – stal se patronem 4. školy - syntaxis
1704	sv. Alois Gonzaga	socha	Hradec Králové - výzdoba průčelí kostela NPM
1757	výjevy ze života sv. Aloise - 26	obrazy	Kolejní kaple

1763	sv. Alois Gonzaga	oltář	Hradec Králové - zřízen nový oltář v kostele NPM
1763	sv. Alois Gonzaga	obraz	Hradec Králové – obraz na oltáři sv. Aloise Gonzagy v kostele NPM
sv. Stanislav Kostka			
1668	sv. Stanislav Kostka	patron	Hradec Králové – stal se patronem principia
1704	sv. Stanislav Kostka	socha	Hradec Králové - výzdoba průčelí kostela NPM
1762 - 65	Smrt sv. Stanislava Kostky	obraz	Hradec Králové - součástí nového oltáře sv. Barbory
2/2 18. století	sv. Stanislav Kostka	obraz	Hradec Králové - součástí výzdoby kazatelny v kostele NPM
sv. František Borghia			
1747	sv. František Borghia	socha	Hradec králové – součástí výzdoby oltáře sv. Ignáce z Loyoly
Sv. Jan z Tovaryšstva Ježíšova			
1762 -65	sv. Jan z Tovaryšstva Ježíšova	socha	Hradec Králové - součástí oltáře sv. Františka Xaverského v kostele NPM

11. Kaple sv. Ignáce z Loyoly

Důležitou věcí, kterou si musíme hned v počátku uvědomit, je, že každý oltář tvoří po ikonografické stránce jednotný celek. Použitá ikonografická schémata jsou při jeho výzdobě obvykle rozdělena do několika vrstev podle důležitosti.

První bývá většinou rovina obecně církevní. V ní jsou zobrazeny výjevy ze života Panny Marie, Krista a Nejsvětější Trojice. Do druhé vrstvy jsou zařazena vyobrazení zemských patronů, případně řádových světců nebo čtrnácti svatých pomocníků. Za nimi následují patroni místní a ochránci jednotlivých donátorů.

Významné je povšimnout si, v jakém místě je oltář v kostele vyzdvižen a jaká je jeho pozice vůči hlavnímu oltáři. V kolejním chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové byla kaple sv. Ignáce z Loyoly umístěna před požárem roku 1762 i po něm na stejném místě - nejbliže hlavnímu oltáři na evangelijní straně. Na epištolní straně jí v těch samých místech tvořila protějšek kaple zasvěcená druhému nejvyššímu řádovému světci sv. Františku Xaverskému. Z toho pro nás vyplývá, že jezuité se snažili opravdu umístit oltář, co nejbliže srdci celého chrámu.

Sv. Ignác z Loyoly byl zakladatelem Tovaryšstva Ježíšova a nejvýše postaveným řádovým světcem. Zasvěcení kaplí a oltářů sv. Ignáci bylo v jezuitských kostelech samozřejmostí a místa jemu zasvěcená patřila v kostele k nejvýznamnějším.

Zařízení kaple se během své existence proměňovalo. Díky příspěvkům hradeckých měšťanů začali jezuité s výzdobou

interiéru kostela již v roce 1661 a oltář sv. Ignáce z Loyoly byl vyzdvižen určitě před rokem 1663.

Původní oltář neměl dnešní podobu. Nejspíše se skládal pouze z mensy a nad ní zavěšeného obrazu. Prvním malbou, která zde byla patrně umístěna a původně asi tvořila součást výzdoby prozatímní rezidenční kaple sv. Ignáce, bylo dílo znázorňující téma Setkání Krista se sv. Ignácem z Loyoly při cestě do Říma. Autorem obrazu, namalovaného roku 1638, je malíř Jan Jiří Haring.

Po stranách Haringova obrazu byly postaveny sochy sv. Antonína Paduánského a sv. Antonína Velikého, přenesené sem ze zrušeného kostela sv. Antonína Poustevníka, který stával na předměstí Hradce a byl zničen během třicetileté války.

Tento oltář vysvětil 10. října roku 1666 společně s celým kostelem a oltářem sv. Františka Xaverského hradecký biskup Matouš Sobek z Bilenberka. Do dnešní doby se nám z tohoto oltáře dochoval Haringův obraz, dnes vystavený v bývalé jezuitské koleji. S vysvěcením kostela a oltářů počkali jezuité do úplného dokončení výzdoby roku 1666. V první den svěcení 10. října byly vysvěceny oltáře sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského a samozřejmě oltář hlavní a teprve dne následujícího čtyři oltáře menší, což se dá pokládat i za projev úcty a určitých pravidel.

Pod kaplí byla zřízena hrobka, v níž našel místo posledního odpočinku donátor královéhradecké koleje Fridrich z Oppersdorfu.

Později byl do středu oltáře zavěšen barokní obraz s námětem Glorifikace sv. Ignáce z Loyoly od slavného malíře Petra Brandla z let 1730 – 31, namalovaný patrně na

objednávku hradecké koleje. Těsně pod Brandlovým obrazem je umístěn menší obraz klečícího sv. Františka Xaverského, jehož pravá ruka tak jako hlava má svatozář. K jeho postavě směřuje z nebe paprsek světla a v pozadí se nad ním zjevuje Nejsvětější Trojice.

V říjnu roku 1747 nechali jezuité v Kutné Hoře pro kapli zhotovit nový sloupkový oltář, zdobený zlacením, z hruškového dřeva. Jedná se o zařízení kaple, které se zachovalo dodnes. Dokladem je nápis nad průchodem do kaple: “ Když oheň zničil všechny oltáře, tento zůstal neporušený. Anno 1762.“

Architekturu oltáře doplňují sochy dvou řádových světců – sv. Františka Xaverského s křížem a sv. Františka Borghii s monstrancí. Nad obrazem Glorifikace je v kartuši vepsané společné heslo jezuitského řádu a sv. Ignáce z Loyoly. Nahoře na oltáři jsou umístěny sošky pěti andělů a poprsí muže s křížem – sv. Jana.

Nástropní freska zachycující námět, který byl i na prvním oltářním obraze - Zjevení Krista sv. Ignáci, je dílem olomouckého jezuita Jan Kryštofa Handtkeho z roku 1730.

Z popisu zařízení kaple víme, že centrem a tedy nejdůležitějším ikonografickým vyobrazením jsou výjevy ze života sv. Ignáce z Loyoly, které byly zachyceny na oltářních obrazech.

Prvním námětem a nejvíce zobrazovanou událostí z jeho života je právě Zjevení se Krista sv. Ignáci z Loyoly. Podle světcova životopisu se mu Ježíš Kristus zjevil na cestě do Říma při modlitbě a nabídl mu, že mu na této cestě pomůže. Na základě tohoto zjevení se Ignác rozhodl pojmenovat své Tovaryšstvo jménem Ježíše Krista.

Na stropě kaple je namalována freska ze stejného roku jako nový obraz od Petra Brandla a tak lze říci, že námět Setkání Krista s Ignácem z Loyoly mohl být vymalován na strop, aby tak důležitá událost po sejmutí starého obrazu z kaple nezmizela. Sv. Ignác je na freskovém výjevu zachycen, klečící při modlitbě a se svatozáří okolo hlavy, v kapli na okraji cesty, kde se zastavil před svou cestou do Říma, se mu zjevil Ježíš Kristus nesoucí kříž se slovy: “Ego vobis Romae propitius ero” – “Pomůžu vám na cestě do Říma.” Světcovi společníci jsou namalováni jako dvě menší postavy za Ignácem. Kaple samotná je na fresce vymalována v průhledu v levé části. Nad postavami sv. Ignáce z Loyoly a Ježíše Krista se vznáší Nejsvětější Trojice. Celý výjev doplňují andělé, z nichž jeden nadlehčuje Ježíšův kříž.

Druhým námětem ze života sv. Ignáce je jeho glorifikace. Petr Brandl oslavovaného světce zachytil jako muže v řádovém obleku stojícího na nebesích s atributy – otevřenou knihou s řádovým heslem a monstrancí ve zdvižené levé ruce. Společně s ním vymaloval na nebesích i anděly. Ve spodní části obrazu stojí postavy představující jednotlivé národy, vzhlížející k nebesům.

Sochy sv. Antonínů, postavené na prvním oltáři, nemůžeme považovat za výzdobu související přímo s kultem řádových světců. Jak nám sdělují prameny, byly sem přemístěny ze zrušeného kostela sv. Antonína Poustevníka, který před jeho zničením roku 1642 jezuité spravovali a z jehož zbytků postavili základy pro svůj kolejní chrám. Snad jen v této souvislosti můžeme hovořit o jakési spojitosti.

Sochy, které stojí po stranách oltáře dnes, jsou sv. František Xaverský a sv. František Borghia. Sv. František Xaverský byl Ignácovým blízkým přítelem a stál v čele jezuitských misionářů. Sv. František Borghia se stal zase nástupcem Ignáce ve funkci generála řádu.

12. Životopisy jezuitských světců

sv. Alois Gonzaga (1568 – 1591)

Rodištěm Aloise Gonzagy se stal 9. března roku 1568 zámek Castiglione della Stiviere, ve vévodství mantovském, v severní Itálii. Alois byl původně předurčen pro vojenskou kariéru, ale po zkušenostech z raného mládí toto prostředí nevyhledával.

Jak sám uvádí, již v sedmi letech začal vzhlížet k Bohu a číst příběhy ze života Ježíše Krista. Sám sobě slíbil, že se oddá službě Bohu a nikdy nepohlédne na ženu.

V deseti letech odešel na vychování na vévodský dvůr do Florencie. Zůstal však plachý a nevinný jako dřív. Inspirací se mu pro jeho budoucí život staly spisy Petra Canisia o činnosti misionářů v pohanských zemích, které se rozhodl následovat.

Roku 1580 navštívil nedalekou Brescii milánský arcibiskup Karel Boromejský a Alois se za ním vypravil, aby z jeho rukou přijal svaté přijímání. O rok později doprovázela celá Aloisova rodina do Španělska královnu Marii I. Katolickou. Jako páže prince Filipa II. měl budoucí světec možnost poznat atmosféru španělského královského dvora, inkvizici i jezuitský řád. Po vstupu do něj a povolání misionáře vroucně toužil, ale nemohl tak učinit bez souhlasu otce Františka Gonzagy. Odstěhoval se tedy od rodiny do nedalekého domu v Madridu a věnoval se přípravě na své budoucí poslání. Otec, který jej přistihl při sebemrskání, se pod tíhou tohoto zážitku rozhodl raději souhlasit. Poslal jej do Říma, kde se Alois podrobil tvrdé kázni jezuitského novice. Členem Tovaryšstva Ježíšova se stal 25. listopadu 1585. Po prodělané nemoci v roce 1587 dokončil

filozofická studia, složil řeholní sliby a začal se věnovat studiu bohosloví.

Na počátku roku 1591 zachvátil Řím mor. Jezuité zde zřídili veřejnou nemocnici, ve které Alois přes své mládí ošetřoval nemocné. Sám se nakazil. Když se o podivuhodném mladíkovi dozvěděl papež Řehoř, udělil mu před smrtí apoštolské požehnání a plnomocné odpustky. Dnem smrti sv. Aloise je 21. červen 1591. Během nemoci Aloise Gonzagu ošetřoval sv. Robert Bellarmino, který později dosvědčil Aloisovu svatost.

Tělo sv. Aloise Gonzagy je uloženo v římském jezuitském kostele sv. Ignáce, nedaleko Piazza Venezia. Za svatého byl prohlášen roku 1726 papežem Benediktem XIII. Od roku 1842 je patronem studující mládeže.

sv. František Borgia (1501 – 1572)

František Borgia, narozený roku 1510, pocházel ze slavné katalánské rodiny. Byl synem vévody Jana z Gandie a Johanny Aragonské, vnučky krále Ferdinanda Katolického.

Rodiče jej od raného mládí vedli k řádnému křesťanskému životu. Dokonce dodržovali zvyk, podle nějž si každý měsíc členové rodiny vybírali losem světce, kterého po dobu měsíce následovali.

Vychování získal na dvoře infantky Kateřiny, nevěsty portugalského krále Jana III. odkud se v sedmnácti letech se odebral na dvůr císaře Karla V. do Valladolidu. Císařovna Isabella zasnoubila Františka se svou dvořankou Eleonorou de Castro a jejich manželství bylo obdařeno osmi potomky.

Roku 1539 císařovna náhle zemřela a František měl doprovodit její mrtvé tělo do Granady, kde měla být pohřbena. Jeho úkolem bylo zkontrolovat totožnost přivezených ostatků. Ačkoli byla císařovna teprve sedm dní po smrti, bylo její tělo již v pokročilém stadiu rozkladu a František nemohl poznat císařovny rysy. Tím pádem ani vykonat danou přísahu. Uvedl pouze, že bedlivě opatroval tělo císařovny a nelze tedy pochybovat o jeho totožnosti. Celá tato událost a chování dvořanů poukázalo na pomíjivost světské slávy, což přimělo Františka k rozhodnutí změnit svůj způsob života.

Nemohl svůj úmysl provést hned, neboť jej císař učinil katalánským místodržícím. Roku 1543 mu však zemřel otec a František se vzdal úřadu místodržitele, aby se mohl vrátit do Gandie. Nedlouho poté zemřela také Františkova manželka a tak již neexistovala žádná překážka, která by jej odradila od vstupu do nějakého řádu.

Do Gandie tehdy zavítal Petr Faber a přiměl Františka ke vstupu do Tovaryšstva Ježíšova. Vévoda z Gandie napsal dopis Ignáci z Loyoly s vyjádřením touhy vstoupit do řádu. Ignác mu odepsal, že jej přijme, až budou všechny jeho světské záležitosti zaopatřeny.

Roku 1550 se František po uplynutí čtyřleté lhůty odebral do Říma, kde byl slavnostně přijat nejprve kardinály a v jezuitské koleji Ignácem z Loyoly. Vévoda před ním sesedl z koně, poklekl a líbal mu nohy. Následně složil před Ignácem generální zpověď a zřídil na své náklady ústav k vzdělání věrozvěstů.

O rok později ve španělské Ognatě byl František vysvěcen na kněze. Žil po vzoru egyptských poustevníků a později

s apoštolskou horlivostí konal misie po městech, vsích a hradech.

Po smrti Františkova ochránce císaře Karla V. se začaly o jezuitském řádu a o samotném Františkovi šířit pomluvy. V jeho spisech s názvem: "Spisové vévody z Gandie" byly shledány náboženské bludy a kniha se dostala mezi zakázanou literaturu. Odsouzení bylo však později odvoláno.

Roku 1565 byl František Borgia zvolen generálem jezuitského řádu. V roce 1571 papež Pius V. požádal křesťanské panovníky, aby vstoupili do protitureckého spolku a František měl za úkol získat pro tento čin španělského a portugalského krále. Při svém poslání vážně onemocněl a na následky nemoci zemřel v Římě 30. září 1572. Za svatého byl prohlášen papežem Klementem X. roku 1671.

sv. František Jan Regis (1597 – 1640)

František Jan Regis se narodil 31. ledna 1597 v Fontcouverte v jihofrancouzském kraji Languedoc. Pocházel ze šlechtického rodu a od mládí byl zbožný a dával přednost tichému životu. Vystudoval v jezuitské škole v Beziersu, kde se svými spolužáky založil zbožný kroužek.

V devatenácti letech vstoupil v Toulouse do Tovaryšstva Ježíšova a následně po složení noviciátu byl vysvěcen na kněze. Jeho velkým přáním bylo vydat se na misionářskou výpravu do Kanady. Sen se mu bohužel nesplnil, neboť mu představení jako působiště určili kraj kolem řeky Rhony. Zde po celý svůj život kázal, učil, zpovídal, navštěvoval nemocné a vězně a sbíral almužnu pro chudé.

V zimě konal misionářskou činnost po vesnicích. Často se stávalo, že kázal s takovým zanícením, že jej zcela vysíleného museli z kazatelny odnést. Jedl velmi skrovně a jen to, co si vyžebal. Spal málo a na holé zemi. Bičoval se do krve a k Bohu planul horoucí láskou. Zřizoval útulky pro padlé ženy a dívky. Trápil se existencí hříšného soužití muže a ženy bez přijetí svátosti manželství. Představoval ideál zbožného muže.

V zimě koncem roku 1640 se vydal po cestách zavátými sněhem na misie do obce Lalouvesc. Pro nepřízeň počasí byl přinucen přenocovat v otevřené salaši, kde se nachladil. Druhého dne se dovlekl do vsi a nemocný zde na Boží hod a na den sv. Štěpána kázal. Při kázání slabostí omdlel a na následky zápalu plic zemřel 31. prosince 1642. Prohlášen za svatého byl 16. června roku 1737.

sv. František Xaverský (1506 – 1552)

Sv. František Xaverský se narodil na rodinném hradu Javier nedaleko města Pamplony ve španělské Navarře 7. dubna roku 1506. Pocházel jako všichni jezuitští svatí ze šlechtické rodiny. Jeho otec byl právníkem a rádcem navarrského krále a matka Maria Azpilkneta pocházela přímo z navarrského královského rodu. František si na svém původu po celý život zakládal.

Studia absolvoval v Paříži, kde dosáhl roku 1528 hodnosti mistra svobodných umění a začal na univerzitě přednášet o Aristotelovi. Na koleji bydlel společně s Petrem Faberem a později i s Ignácem z Loyoly. Zprvu si obstárlého studenta Ignáce nevšímal. Ignácova chudoba a odříkání se mu zdály známkou nízkého ducha. Naproti tomu Ignác chtěl Františka

získat pro své záměry a začal mu prokazovat přátelské služby. A tak se nakonec František stal Ignácovým žákem a následovníkem.

Roku 1534 na Montmartru u Paříže složila celá skupina Ignácových přívrženců slib chudoby, čistoty, pouti do Jeruzaléma a poslušenství k papeži.

Součástí úmluvy byl také slib, že než podniknou společnou cestu do Svaté Země, sejdou se 25. ledna 1537 v Benátkách. Při cestě do Benátek učinil František kající krok, na který málem doplatil životem. Ve snaze potrestat sám sebe za hříchy minulosti si potají spoutal nohy a bedra provázky, že mohl sotva jít. Bolesti snášel dlouho, ale nakonec omdlel. Co v zápalu kajícího činil, zjistili jeho druhové málem pozdě. Vyhledali lékaře a dali Františkovi provázky ze zduřelých a hnisajících nohou vyndat. Poté pokračovali v cestě přes Alsasko, Švýcarsko až do Benátek, kde se sešli s Ignácem.

Roku 1537 byl v Benátkách František společně s ostatními druhy vysvěcen na kněze a poslán do Bologne, kde kázal, vyučoval mládež katechismu, sloužil nemocným, navštěvoval vězně a přednášel na univerzitě scholastickou filozofii.

Na žádost portugalského krále Jana III. papež vyslal šest Ignácových druhů do Indie. František Xaverský a Šimon Rodriguez byli mezi nimi. Na cestu se vydali 16. března 1540. V Lisabonu se na čas zdrželi než František obdržel papežskou listinu, v níž byl jmenován apoštolským legátem východních zemí.

Dne 7. dubna 1541 vstoupil František Xaverský s Pavlem z Kamerina a s Františkem Mansigliou z Tovaryšstva Ježíšova na loď, která je s novým indickým místokrálem Donem

Martinem Sosou dopravila do Goy. Během plavby vypukla na lodi epidemie a František pečoval o nemocné. Po krátké zastávce v Adenském zálivu přistála loď 6. května 1542 na určeném místě, hlavním městě Přední Indie.

František nejprve navštívil místního arcibiskupa a ukázal mu své papežské listiny a poté se hned pustil do misijní činnosti a péče o nemocné. Pod jeho vlivem se začala pozice křesťanské víry ve městě rychle zlepšovat.

Zajímaly jej i okolní oblasti. Zvěstovat evangelium se vypravil na Cejlon, do Malajska a na souostroví Moluky v Indonésii. Pokřtil velký počet domorodců. V Goy zřídil seminář pro mladé indické věrozvěsty a jeho správu svěřil knězi Pavlu z Kamerina. Dopisy o činnosti na misiích, posílané Františkem Xaverským do Říma, četl s potěšením nejenom Ignác z Loyoly, ale i samotný papež.

V roce 1547 se seznámil s Japoncem Andžírem a rozhovor s ním na něj zapůsobil tak silně, že zatoužil odejít zvěstovat víru do Japonska. Svým nástupcem ve funkci generálního vikáře indických misií ustanovil Pavla z Kamerina a roku 1549 se z Goy společně s Andžírem, Kosmou de Torres a Janem Fernandezem vypravili do Japonska, na jehož půdu vstoupili 15. srpna téhož roku.

Zpráva o jejich příchodu se rychle šířila. Japonci byli ochotni Františka vyslechnout, ale nevěřili mu. S misionářskou činností měl úspěch hlavně na ostrově Kjúšu a v okolí hlavního města. Odpor hinduistických a buddhistických kněží proti křesťanům byl veliký a činnost jezuitů jim byla trnem v oku. Nabádali proto světská knížata k odporu proti nim.

V Japonsku si uvědomil, že je nutné znát mentalitu národa a jeho kulturu, pokud tam chce působit. Snažil se tedy Japoncům přiblížit v jejich zvycích a zjistil, že Japonsko žije z kulturního dědictví Číny a pokud bude chtít získat Japonce, musí nejdříve získat Čínu.

Vrátil se do Goy a 14. dubna 1552 se vydal k vysněným břehům Číny. Na cestě jej provázeli dva Číňané. Loď zakotvila na ostrůvku San - cao, kde měli portugalští kupci skládat své zboží. František se nenechal zastrašit zákazem vstupu na čínskou půdu a uplatil jistého čínského kupce, aby jej v noci převezl do Kantonu. Ten však vzal peníze a již se neukázal.

František na ostrově při čekání na převozníka onemocněl. V nemoci ležel opuštěn na břehu, kde ho našel kupec Alvarez a nechal ho odnést do chatrče, kde o něj pečoval lazebník. Po dvojitém puštění žilou se František Xaverský nevzpamatoval. Zemřel 2. prosince 1552. Jeho druhové tělo uložili do truhly s nehašeným vápnem a pohřbili. V roce 1554 byly ostatky převezeny do Goy a pohřbeny v poutním chrámě. Františkova pravá ruka je chována v římském jezuitském kostele.

Roku 1622 byl František Xaverský kanonizován a od roku 1927 je uctíván jako patron katolických misií.

sv. Ignác z Loyoly (1491 – 1556)

Zakladatel jezuitského řádu, Ignác z Loyoly, se narodil roku 1491 jako nejmladší z dvanácti dětí ve zchudlé šlechtické rodině de Recalde na zámku Loyola v severním Španělsku. Ignácovo rodné jméno znělo Iñigo Lopez de Recalde.

Na dvoře kastilského krále Ferdinanda se jako panoš učil vojenskému řemeslu. Jako mladík toužil po vojenské slávě, byl ctižádostivý a liboval si ve světských rozkoších. Z počátku své vojenské kariéry působil jako důstojník ve službách královského náměstka v kraji Navarra.

V roce 1521 propukla mezi Španělskem a Francií válka. Francouzi se dostali až do Pamplony, v jejíž posádce mladý Ignác sloužil. Při obléhání města, které se rozhodl přes odpor svých spolubojovníků bránit, byl těžce zraněn. Vojáci se vzdali, ale Ignácova statečnost v nich vzbudila úctu.

V době rekonvalescence začal z nedostatku zábavy číst biblické knihy a životopisy svatých. Rozjímání o Kristu a jeho následovnících jej naplňovalo klidem a způsobilo změnu jeho životních hodnot. Rozhodl se sloužit Bohu. Zranění, které zanechalo trvalé následky, jeho rozhodnutí podpořilo.

Roku 1522 se vydal do kláštera Montserrat, kde vykonal generální zpověď, přijal Tělo Páně a celou noc po rytířském způsobu držel čestnou stráž před oltářem Panny Marie. V nedalekém městečku Manresa si našel zaměstnání v nemocnici sv. Lucie. Sloužil nemocným, žebрал, seabemrskal se a spal na holé zemi. Nakonec odešel do nedaleké jeskyně, kde na čas žil jako poustevník. Tehdy sepsal duchovní cvičení, jak odvrátit pokušení.

Roku 1523 se vydal na cestu do Říma a Jeruzaléma, kde poklekl u hrobu Spasitele. Po návratu domů pracoval v nemocnici v Barceloně a ve svých třiceti třech letech se začal učit základům latinského jazyka. O dva roky později začal studovat na nově založené univerzitě v Alcalá de Henares u Madridu.

Ve volných chvílích vykládal dětem a dospělým katechismus a zbloudilé hříšníky se snažil přivést na správnou cestu. Některým osobám se jeho činnost nelíbila a tak byl na rozkaz biskupa uvězněn jako narušovatel pořádku. Propuštěn byl po čtyřiceti dvou dnech s napomenutím, že se má šatit jako ostatní studující a nesmí konat náboženské přednášky. Stejný osud ho potkal při studiích v Salamance, kde byl znovu za svou horlivost uvržen do vězení.

Nižší svěcení získal až v Paříži, kam odešel v roce 1528 a kde studia filozofie dokončil. Zaopatření získal zdarma v koleji sv. Barbory. Tam však bylo zvykem, že se přednášky konaly i ve dnech svátečních a tak se studenti nemohli zúčastnit bohoslužeb. Ignác se smluvil s několika druhy, že budou svátky světit bohoslužbami. Za to byli obžalováni a Ignác měl být jako jejich vůdce zmrskán. Obával se zprvu, že jako šlechtic a bývalý voják pokoření neunes. Před vykonáním trestu vystoupil představený koleje Gavea a označil Ignáce za svatého muže, neboť byl ochoten potupný trest podstoupit. Důsledkem toho bylo uzavřeno příměří mezi žalobcem, profesorem Pennou, a Ignácem.

Po ukončení filozofické fakulty studoval Ignác z Loyoly ještě vyšší teologii u dominikánů a roku 1534 získal doktorát.

V té samé době přišel s myšlenkou založit družinu, jejíž činnost by šířila Kristovu slávu. Pro svůj záměr získal několik mužů ze svého okolí. Připojili se k němu: Petr Faber, František Xaverský, Jakub Lainez, Alfons Salmeron, Mikuláš Bobadilla a Šimon Rodriguez de Azevedo. Společně se všichni odebrali v den svátku Nanebevzetí Panny Marie, 15. srpna 1534, do chrámu sv. Diviše na Montmartru, kde v podzemí Mariánské

kaple založili novou řeholní družinu. Zavázali se slibem čistoty, chudoby a zavázali se i k pouti do Svaté Země. Rozhodli se nabídnout své služby papeži.

Ignác se vrátil na čas domů, aby uspořádal rodinné záležitosti a rozdal své dědictví chudým. V roce 1537 se odebrali do Říma a požádali papeže o povolení kázat ve Svaté Zemi. Papež je upozornil na turecké nebezpečí, ale schválil jejich úmysl a dal je 24. července všechny vysvětit v Benátkách na kněze. Nový řád potvrdil papež Pavel III. 27. září roku 1540. Prvním generálem Tovaryšstva Ježíšova byl 17. dubna 1541 zvolen Ignác z Loyoly. Nejprve se zdráhal úřad přijmout, ale nakonec tak učinil po přímlově zpovědníka. První řádová kolej byla založena v Římě..

V Římě založil Ignác z Loyoly dva sirotčince a ústav pro padlé ženy. V roce 1552 zřídil německou jezuitskou školu, v níž byli vychováváni protireformační kazatelé.

Sám nechtěl, aby v jezuitském řádu existovala ženská družina. Potvrzení tohoto stavu si dokonce vymohl od papeže.

V létě roku 1556 byl zachvácen zimnicí. Zemřel 31. července 1556 s jmény “Ježíš” a “Marie” na rtech. Pohřben je ve slavném jezuitském chrámu Il Gesú. Prohlášen byl za blahoslaveného roku 1609 a v roce 1622 za svatého. Vůdčí myšlenkou Ignáce z Loyoly a také jeho a později řádovým heslem bylo: Vše k větší slávě boží.

sv. Stanislav Kostka (1550 – 1568)

Tento mladík “malý věkem, ale velký svatostí”, jak se o něm vyjádřil papež Urban VIII., se narodil 30. října 1550 v polském

Przasnyszi. Jeho rodiče, Jan Kostka a Markéta z rodu Kryských, byli příslušníky přední polské šlechty. Jejich manželství bylo obdařeno celkem pěti potomky a všechny děti vychovali rodiče k pracovitosti a v křesťanském duchu.

Již od raného věku se u Stanislava projevovaly sklony k zbožnosti a hlubokému rozjímání. Ve čtrnácti letech jej rodiče společně se starším bratrem poslali za vzděláním do jezuitského konventu ve Vídni, kde se modlitba a studium staly Stanislavovou největší vášní. Spolužáci si jej oblíbili a zvolili ho předsedou svého sdružení sv. Barbory, jehož úkolem bylo šířit úctu k eucharistii.

Bratr Pavel byl sourozencovým pravým opakem a tak mezi nimi docházelo kvůli Stanislavově přehnanému pobožnůstkářství k hádkám. Probdělé noci a tuhé posty, které Stanislav o své vlastní vůli podstupoval, a útrapy s bratrem podlomily jeho zdraví. Roku 1566 vážně onemocněl. Požádal tehdy o zaopatření svátostí umírajících. Majitel domu, ve kterém ve Vídni sourozenci bydleli, k nim odmítl vpustit katolického kněze a tak přání nemocného zůstalo nevyslyšeno. Útěchu Stanislav hledal alespoň v modlitbě, při níž vzýval patronku umírajících sv. Barboru.

Po vyléčení se Stanislav rozhodl vstoupit do Tovaryšstva Ježíšova. Potřeboval však písemný souhlas otce. Naději na jeho získání neměl, ale nevzdával se. Rozhodl se poprosit samotného generála řádu. Na svou žádost obdržel od představeného koleje ve Vídni doporučující dopisy, s nimiž na podzim roku 1567 opustil Vídeň a vydal se na cestu do Augšpurku za provinciálem řádu. Když dorazil do města, zjistil že provinciál právě pobývá v Dillingenu, kde ho také zastihl. Provinciála

Petra Kanisia vytrvalost mladého muže sice udivila, ale přesto si chtěl ověřit, zda je schopen dostát všem slibům. Stanislavovou zkouškou se stalo zastávání místa posluhovače mnichů v konventu a pomocníka v kuchyni. Stanislav na všechny v Dillingenu hluboce zapůsobil. A tak jej provinciál poslal se dvěma řeholníky a doporučujícím dopisem do Říma, kde se vrhl k nohám generála řádu Františka Borghii a prosil ho o povolení vstupu do řádu. Generál po prozkoumání celé záležitosti svolil a 28. října 1567 se Stanislav stal řádovým novicem.

Reakce otce na synův čin nebyla vstřícná. Zaslal do Říma výhružný dopis, v němž žádal o propuštění syna z řádu a hrozil zničením jezuitské koleje v Pultusku. Syn se výhružkami nenechal zviklat a sdělil otci, že své rozhodnutí nezmění.

Stanislav trpěl tuberkulózou a poslední stadium nemoci vyvrcholilo 10. srpna 1568. Dostavilo se chrlení krve a přidala se horečka dříve než si všichni uvědomili vážnost onemocnění. Stanislav Kostka skonal dne 15. srpna 1568. V roce 1726 byl zařazen papežem Benediktem XIII. mezi svaté.

Závěr

V úvodu diplomové práce jsem si přála ověřit doposud známé informace o historii královéhradecké jezuitské koleje a kolejního chrámu Nanebevzetí Panny Marie hlubším studiem pramenů. Na základě všech zjištění o působení Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové mohu konstatovat, že jeho vliv byl nejsilnější mezi léty 1636 a 1665 – v době před obsazením královéhradeckého biskupského stolce. Usazení se řádu ve městě ovlivnilo hlavně jeho náboženský život v rámci rekatolizace.

Při studiu pramenů a literatury jsem nabyla dojmu, že se jezuité dokázali městskému prostředí plně přizpůsobit. Po počátečním odporu měšťanů a přes drobné konflikty si získali mezi věřícími velkou oblibu. Důkazem jsou početné dary a odkazy hradeckých měšťanů a okolní šlechty. Důležitou roli sehráli jezuité v městském školství a stavební činnosti.

K zásadnímu přerušení plynulého vývoje stavební a umělecké činnosti došlo, od doby příchodu jezuitů až do zrušení řádu v roce 1773, pouze jedinkrát díky velkému požáru města založeného pruskými vojáky v roce 1762. Z veškerého tehdejšího chrámového zařízení byla ohně ušetřena pouze kaple sv. Ignáce z Loyoly. Vážnému poškození neunikla ani jezuitská kolej.

V rámci mého studia jsem se pokusila na základě písemných pramenů zrekonstruovat výzdobu interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie před rokem 1762. Místy jsem upřesnila průběh zařizování kostela, vznikajícího za velké podpory dobrodinců koleje a místy jsem se pokusila podobu již zaniklých

uměleckých děl oživit uvedením dávného popisu. V Diariu P. Václava Kolčavy se objevily záznamy dokládající jména bratří – laiků, o nichž jsme se domnívali, že svým uměním k výzdobě chrámu přispěli, a upřesnily dobu jejich pobytu v koleji v Hradci Králové. Zjištěné informace dokládají skutečnost, že počet řádových umělců na výzdobě chrámu značně převažuje.

Po požáru během několika málo let vznikla nová chrámová výzdoba opět za značného podílu umělecky zdatných členů řádu. Malé rozmezí let obnovy svědčí také o dobré finanční situaci královéhradecké koleje.

Na rozdíl od kostela trvala stavba královéhradecké koleje plných čtyřicet let a pramenů k jejímu stavebnímu vývoji se dochovalo velmi málo. Tovaryšstvo bylo přísně centralizovaným řádem a jeho přístup k umění se od přístupu města lišil. Jezuitům se sice nepodařilo po architektonické stránce ovlivnit stavební činnost v okolí, ale architektura koleje a kolejniho kostela Nanebevzetí Panny Marie jako první po Bílé hoře začala s proměnou vzhledu města.

Značnou pozornost věnují dochované prameny slavnostem, které se pod jezuitským vedením ve městě obohacovaly životy královéhradeckých měšťanů a dokládají hojnou účast obyvatelstva při kanonizačních slavnostech i každoročních oslavách svátků církevního roku a jezuitských světců.

Když jsem začala na tomto tématu pracovat, ani jsem netušila kolik nových poznatků o dějinách Hradce Králové a stavebním a výtvarném vývoji chrámu Nanebevzetí Panny Marie a jezuitské koleje získám.

Poznámky:

¹ Hrubý, V.: Královéhradecká diecéze. Hradec Králové, 1994, str. 40. Součástí panství byly vesnice Horka, Chacholice, Skála, Podlažice, Dobrkov, Zalažany, Rosice, Bor, Bořice, Podbor, rytířské sídlo Úhřetice s vesnicemi Dvahačovice, Zásada a vsi Chlum a Vortová se všemi mlýny, pivovary, sady, rybníky, řekami, zahradami a také se všemi filiálními a farními kostely. Celkem za to zaplatil 80 000 zlatých.

² Tamtéž, str. 40. Za 15000 zlatých rozšířil v roce 1662 biskupské panství o dvory Žilovice, Ostrov, Opočno a Žika.

³ Tamtéž, str. 41.

⁴ Tamtéž, str. 41.

⁵ Tamtéž, str. 45.

⁶ Tamtéž, str. 45.

⁷ Čornejová, I.: Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách.. Praha, 1995, str.32. Petr Canisius se narodil roku 1521 v nizozemském městě Nijmegen. Studoval v Kolíně nad Rýnem. Setkání s Petrem Faberem, blízkým druhem Ignáce z Loyoly, na něj zapůsobilo na tolik, že roku 1543 vstoupil do Tovaryšstva a jako jeho vyslanec se účastnil tridentského koncilu. Od roku 1549 se stal reformátorem katolické víry. Byl velice horlivým katolíkem a u nekatolíků se netěšil přízni. Od roku 1556 se stal prvním provinciálem hornorýnské provincie a byl to právě on, kdo přiměl Ignáce z Loyoly k tomu, aby vyslal členy řádu do Čech.

⁸ Vlček, P. a kol. : Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997, str. 24.

⁹ Bienenberg, K. J.: Dějiny města Hradce Králové. Praha, 1790, str. 145. Dvěma misionářům se za dobu tří měsíců podařilo přesvědčit ke konverzi 13 osob.

¹⁰ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 2, 1939, str. 1. P. Adam Kravařský roku 1625 obrátil na římsko-katolickou víru Annu z Rabenhauptu, manželku pana Otty z Oppersdorfu.

¹¹ Tamtéž, str. 1.

¹² Mikulka, J.: Dějiny Hradce Králové II/1. Hradec Králové, 1994, str.73. Panství Žampach, složené z městečka Žampach, 5 vsí s polnostmi, lučinami, lesy a rybníky, mělo hodnotu 28 000 zlatých, dům v Hradci Králové 2 333 zlatých, movitý majetek 6 000 zlatých a hotové peníze činily 1500 zlatých. Fridrichovi dluhy činily 6 200 kop.

¹³ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 2, 1939, str. 2.

¹⁴ Bienenberg, K. J.: Dějiny města Hradce Králové. Praha, 1790, str. 338. Fridrich zemřel 18. května a poručil svým přátelům, aby jej pohřbili v Kladsku. Jeho ostatky byly znovu pohřbeny v Hradci Králové v kostele NMP roku 1667.

¹⁵ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. In: Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 2, 1939, str..2.

¹⁶ Tamtéž, str. 2.

¹⁷ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem I. Hradec Králové ,1807 – 12, str. 256. V prosebném listu, k němuž se nakonec odhodlali, se nejprve zmiňují o duchovní a hmotné bídě města a kraje, způsobené válkou a že pro zbědovanost města jsou vděční za císařské

rozhodnutí založit ve městě kolej a prosí za posláni kněží Tovaryšstva Ježíšova – neboť vědí: „ že z každého koleje jako z koně trojanského vycházejí všemu křesťanskému náboženství k vyučení nejvyučeníjší“.

¹⁸ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, 1939, str.5.

¹⁹ Bienenberg, K. J.: Dějiny města Hradce Králové. Praha, 1790, str. 272. Dnem 16. lednem je ve Vídni datován německý list choti Ferdinanda II. Eleonory hradeckým měšťanům, v němž doporučuje jezuity a s radostí vzpomíná na vlastního příbuzného Aloisia Gonzagu, tehdy již blahoslaveného a vyslovuje uspokojení, že hradečtí sami žádají o příchod jezuitů.

²⁰ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, str.5.

²³ Tamtéž, str. 6. Kostel byl tehdy pobořen a navíc jej zpět žádali minorité usazení ve městě od roku 1622 na pražském podměstí u sv. Anny. Po oznámení této skutečnosti proti nastalé situaci protestovali.

²⁴ Tamtéž, str. 7.

²⁵ Tamtéž, str. 7. Jezuité jednali o vhodném místě stavby pro jejich kolej respektive rezidenci již dříve. Dům, který získali od svého donátora Fridricha z Oppersdorfu, nebyl pro zřízení koleje dost vhodný. Nebyla možnost v jeho blízkosti zřídit v budoucnosti kolejní chrám. Chtěli pro sebe získat místo uvnitř města. Panovnícký dvůr se zasazoval o přidělení jezuitům místa bývalého hradu nebo purkrabského domu, kde původně stával klášter minoritského řádu. Městskou radou jim bylo oznámeno, že se místo používá jako vojenská zásobárna a skladiště školy a nespadá do městské jurisdikce. Od záměru usadit se zde jezuity zrazoval i nejvyšší český kancléř Jiří z Martinic, který to zdůvodňoval tím, že by jejich snahami mohl být poškozen sám panovník. Samotným jezuitům místo starého hradu také příliš nevyhovovalo. Ani 2. varianta pro jezuity nebyla šťastnou. Pobořený minoritský kostel sv. Jana Křtitele nevyhovoval Kravařského představám.

²⁶ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem I. Hradec Králové, 1807 – 12, str. 237. Uvádí, že s touto alternativou přišel P. Adam Kravařský.

²⁷ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, str. 8. Domy vykoupili od původních majitelů v letech 1636 – 1639. Ještě roku 1636 jezuité zakoupili osobou pátera Kravařského 3 z těchto domů a hned se do nich po nejnutnějších úpravách nastěhovali. Prvním z těchto domů byl dům Pekelský, stojící na pravém rohu uličky vedoucí k věži Kropáče. Ten koupili 13. června od dědiců Jana Pekelského, měšťana a radního, za 627 kop míšeňských, 8 grošů a 4 peníze. Druhým domem byl dům Vodičkovský. Ten koupili 18. června od urozené paní Zuzany Škornicové rozené Vodičkové, měšťanky a matky Bohuslava Balbína, za 300 rýnských zlatých na splátky. Do třetice koupili 18. září dům Jiskrovský, stojící vedle domů Konvářského a Altmanovského. Jeho původní majitelé byli znovu dědicové Jana Pekelského – Mikuláš Pekelský a paní Ludmila Revírová a paní Dorota Markociusová. Jezuité jej získali za 300 kop míšeňských.

²⁸ Tamtéž, str. 8. Umístěný na pravém rohu uličky vedoucí k věži Kropáče, koupil ho od dědiců Jana Pekelského, měšťana a radního Mikuláše Pekelského, Ludmily Revírové a Doroty Markociusové za 627 kop míšeňských, 8 grošů a 4 peníze.

²⁹ Tamtéž, str. 8. Umístěný mezi domy Krentzheimovským z jedné a urozené paní Salomeny z Bubnové, rozené Vostroměřské z Rokytníka ze strany druhé, koupil ho od urozené paní Zuzany Škornicové, rozené Vodičkové, měšťanky a matky Bohuslava Balbína za 300 zlatých rýnských na splátky.

³⁰ Tamtéž, str. 8. Dům byl umístěný vedle domu Konvářského z jedné a domu Altmanovského ze strany druhé, koupil ho od dědiců Jana Pekelského – pana Mikuláše Pekelského, paní Lidmily Revírové a paní Dorotky Markociusové za 300 kop míšeňských.

³¹ Tomek, W. W.: Místopisné paměti města Hradce Králové. Praha, 1885, str. 31. O založení kaple se zmiňují i jiné prameny. Např. Miller, J.: Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723. s. 1029. „ *Primi Patres é domo Civica extemporaneú initio formaverant Oratorium, in quo divina peragebant.*“

³² Bílek, T.V.: Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova. Praha, 1896, str. 496.

³³ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem II. Hradec Králové, 1807 – 12, str. 5.

³⁴ Tamtéž, str. 6. Švenda uvádí, že se v kapli vykonalo v tomto roce 1480 svatých zpovědí a na katolickou víru bylo obráceno 40 osob.

³⁵ Bienenberg, K. J.: Dějiny města Hradce Králové. Praha, 1790, str. 295.

³⁶ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, s. 61.

³⁷ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, str. 8. Dne 16. prosince 1636 prodali jezuité bývalý Oppersdorfský dům Ondřejovi Šmahoviusovi za 1500 kop míšeňských a tak si opatřili peníze na další nákup domů na náměstí, který provedli roku 1637. Na splátky koupil P. Kravařský dům od urozené paní Salomeny, choti rytíře Jana Jindřicha z Bubna za 470 kop, 26 míšeňských grošů, který stál mezi domem Vodičkovským a Konvářovským. Nedlouho poté, dne 12. května, koupil P. Kravařovský od hradecké obce 4 domy v troskách najednou. Prvním byl dům Krentzheimovský, který stál 300 kop míšeňských. Druhým byl pak dům Konvářovský za 100 kop míšeňských a třetím pustý dům Altmanovský za 300 rýnských zlatých. Čtvrtým domem byl pustý dům Rožnovský zvaný též Bavorovský, který náležel majetku literátského bratrstva sv. Ducha. Ten stál jezuiti 170 kop míšeňských. V Altmanovském domě zřídili jezuité větší a definitivní kapli pro 500 osob. Dalších pět domů bylo upraveno na rezidenci.

³⁸ Mikulka, J.: Dějiny Hradce Králové II/1. Hradec Králové, 1994. str. 76. Švédové v domech hledali schované poklady.

³⁹ Tomek, W. W.: Místopisné paměti města Hradce Králové. Praha, 1885, str. 31.

⁴⁰ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, str. 9. Dne 8. července pronajal páter Kravařský ve Světí od souseda Václava Košťála většinu opuštěného dvora s příslušenstvím na 3 roky za 130 kop celkového nájmu. V roce 1639 se ujali hradečtí jezuité správy dvorce v Plotištích, který byl od roku 1638 majetkem semináře koleje jičínské, ale ke správě z Jičína příliš daleký. Tento dvorec koupili od jičínských jezuitů až roku 1677, kdy dostala jičínská kolej povolení k prodeji za 7000 rýnských. Jezuité nehospodařili na pozemku sami. Usadili na něm 7 nájemců, většinou poddaných ze Žampachu. Bylo pro ně výhodné mít v blízkosti města hospodářské zázemí. V září roku 1640 obdržela rezidence odkaz od Jana staršího Duchoslava z Libína. Celkem se jednalo o 2000 kop míšeňských. I když nebyly tyto peníze jezuitům vyplaceny ihned, koupil za ně páter Kravařovský od Matyáše Altmana na podměstí spálený dvůr se zahradou, poli a lukami od dvou majitelů – rytíře Albrechta Ctibora Pecingara z Bydžína a od Nikodéma Vostárka z Vacetína.

⁴¹ Tamtéž, str. 10. Mlýn získali jezuité od Václava Wolfa za 4 300 kop míšeňských. Celou transakci zprostředkovali hlavní představitelé města včele s primátorem. Páter Kravařský složil při koupi 800 kop míšeňských v hotovosti a zbytek se zavázal splácet každoročně při svátku sv. Jiří až do dosažení kupní ceny. Později byl mlýn vypálen nepřítelem a spory o splátky byly ke dni 19. červenci 1647 odstraněny. Mlynář byl povinen zaplatit všechny zadržené berně, kontribuce i šos a také zápis daný 30. září 1633 Václavu Jiskrovi a jeho manželce na 250 kop. Panství malšovské bylo rozšířeno ještě 21. dubna 1644 o pole Korbanku, kterou jezuité získali za 150 kop míšeňských od mlynáře Václava Wolfa a dále bylo rozšířeno odkazem paní Zuzany Vodičkovské z roku 1644 a role před mlýnem a blízkou zahradou.

⁴² Bílek, T.V.: Statky a jmění kollejí, jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených. Praha, 1893, str. 78.

⁴³ Tamtéž, str. 80 - 81. Dne 22. září darovala hraběnka jezuitské rezidenci v Luži městečko Luže s panskou hospodou, panským mlýnem Podolským, pilou a 4 mlýny. Také jim darovala vsi Voletice, Zdislav, Štěnec, Srbece a část vsi Hluboká. Součástí věnování byl i zámek Košumberk s hospodářským zázemím a dvůr Domanice. Z tohoto majetku měli být udržováni studující hudby v semináři sv. Václava u jezuitské koleje v Hradci Králové.

⁴⁴ Vlček, P. a kol. : Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997, str. 236.

⁴⁵ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, str. 10. Páter Kravařský je ve všech trhovách knihách veden jako rektor. On sám se podepisoval jako správce.

⁴⁶ Tamtéž, str.11. Součástí zápisu se staly i opisy 3 listů zaslaným Hradeckým Ferdinandem III., Eleonorou a královskými místodržícími. Poté následoval stručný soupis domů koupených pro stavbu rezidence a trhově smlouvy.

⁴⁷ Mikan, J.: Jesuitské divadlo v Hradci Králové. Hradec Králové, 1939, str.4. Poprvé se v našem městě divadlo hrálo v roce 1637. Tehdy již měli jezuité s tímto druhem umění velké zkušenosti. Předváděli dramatizace, především náboženských příběhů. Při představeních používali pro zvýšení divákova prožitku různé scénické prostředky. Patřila k nim náročná výprava, kostýmy, světelné efekty, hudba a samozřejmě tanec. Z počátku se představení konala v kostele sv. Antonína na Slezském předměstí. Ten však roku 1645 zničili Švédové. Později se místem divadelních slavností stal přímo chrám Panny Marie a nádvoří koleje. Hrálo se i na jiných místech, upravených speciálním dřevěným lešením. Představení doprovázela hudba, zpěv a tanec. Ženské role předváděli chlapi. Roku 1665 uvítali jezuité prvního hradeckého biskupa Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka hrou Zasnoubení upřímné víry. První české představení bylo v Hradci předvedeno v listopadu 1675. Dokazuje to schopnost jezuitského řádu přizpůsobit se prostředí města a snahu získat si i česky mluvící obyvatelstvo. Někdy se na představeních aktivně podíleli i členové mariánských bratrstev. Největšího rozkvětu dosáhlo hradecké divadlo za vlády císaře Karla VI. Nepříznivě do jeho vývoje zasáhly války s Pruskem za vlády Marie Terezie.

⁴⁸ Vlček, P. a kol.: Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997, str. 236.

⁴⁹ Mikan, J.: Jesuitské divadlo v Hradci Králové. Hradec Králové, 1939, str. 6. Výuku přerušil pouze vpád Švédů do města roku 1639. Po svém návratu Patres školu obnovili ve 4. třídách. Pátá a šestá třída byla otevřena v roce 1642. Hradecké gymnázium patřilo k menším ústavům. Výuku v šesti třídách humanistických studií - rudimenta, principia, gramatica, syntaxis, poetika, rhetorica - zajišťovali magistři. Roku 1668 si studenti latinských škol zvolili své patrony. Šestá třída, rétorika, si vybrala sv. Kateřinu, 5. třída, poesie, sv. Františka Xaverského, 4. třída, syntaxis, sv. Aloise, gramatika sv. Josefa, principia sv. Stanislava a parvisté sv. Ignáce.

⁵⁰ Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové. Časopis Společnosti přátel starožitností, XLVII, 1939, 2, str. 9. K jeho zřízení dostali darem 100 zlatých od žamberského faráře pátera Fridricha Klusia a od nejmenovaného člena řádu z případného dědictví 500 zlatých. Roku 1648 k těmto penězům přibyl ještě dar 800 kop míšeňských od paní Mazákové a postoupených 656 kop zadrženého nájmu za městem Hradcem Králové a i jiné dary bratří Škvořických, později do pevné nadace rozvržených, z nichž byli vydržováni chudí strážníci.

⁵¹ Tamtéž, str. 10. Podle Švendových dějin města Hradce Králové byl seminář umístěn nejprve v posledních dvou domech na náměstí – v Bubnovském a Gebaurovském, což není možné, neboť Gebaurovský nebyl poslední a Bubnovský nestál vedle něj. Podle trhově smlouvy stál dům Bubnovský vedle Vodičkovského a Konvářského dále k východu. Seminář se v prvních letech své existence před konečnou úpravou domu často stěhoval.

⁵² Tomek, W. W.: Místopisné paměti města Hradce Králové. Praha, 1885, str.32. Myslí se tím původní dům Oppersdorfský a druhý dům nově přikoupený.

⁵³ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str.29.

⁵⁴ Vlček, P. a kol.: Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997, str. 75. Obdobné sklepení se nachází i u koleje v Kutné Hoře.

⁵⁵ Tamtéž, str. 79.

⁵⁶ Tamtéž, str. 76. V prosinci roku 1668 připojil generál Oliva ještě dovětek podle nějž při schvalování měl být známi architektonický řád stavby a její budoucí detailní výzdoba, aby nebyla stavebníkům ponechána volnost.

⁵⁷ Tamtéž, str. 79. Důkazem je prostor čítárny pražské univerzitní knihovny, který prostupuje patra a dosahuje výšky asi 11 metrů a délky 45 metrů.

⁵⁸ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 3. „Kašpar z Grambu nebo z Grammu byl původem Nizozemec v císařských službách. Roku 1628 byl přijat za obyvatele českého království a roku 1629 se za zásluhy svého otce ve službách španělského krále stal baronem. Kašpar byl ve východních Čechách majitelem panství, které se skládalo z městeček Kostelec nad Orlicí, Vamberk a Potštejn. Na počátku švédské války velel posádce severoněmeckého města Wismaru. Roku 1631 město vydal, ale při odchodu z něj došlo ke konfliktu a Kašpar byl odveden do zajetí - do Greifswaldu, kde sepsal pro nás důležitou závěť – datovanou 1.1.1633. Ve vězení, které trvalo půl roku onemocněl. Později byl ze zajetí propuštěn a na jaře roku 1631 v Kostelci zemřel.

⁵⁹ Tamtéž, str.3. V závěru závěti je zapsána omluva, že není podepsána dvěma svědky, neboť neměl ve svém okolí žádného katolíka. Závěť napsal vlastní rukou při dobrém rozumu.

⁶⁰ Bienenberg, K. J.: Dějiny města Hradce Králové. Praha, 1790, str. 264 ad. Závěť Gramba - Jednalo se o tři oltáře se zasvěcením - Nejsvětější Trojici, Panně Marii a všem svatým andělům božím.

⁶¹ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 3. V závěti Gramb přesně vypsál, co truhlice obsahovala: 668 dukátů, 138 dvoudukátů, 30 desetidukátů portugalských a jiné peníze v přepočtu za deset dukátů – 91 benátských zecchinů, 21 a půl španělské pistolety, 7 rosenablů, 4 kusy starého zlata, 15 engelotů, 40 francouzských korun, 500 tolarů filipských, 40 rýnských in specie, 432 španělských reálů, 7 velkých zlatých řetězů, několik klenotů a prstenů, několik cihel stříbra o větším počtu liber a mnoho stříbrných a zlatých nádob.

⁶² Tamtéž, str.3. Kašpar Gramb promyslel i otázku finančního zajištění kněze, který měl čtyřikrát v týdnu číst mši za něj. Měl být vydržován 6 % z finanční jistiny 5000 kop, kterou Grambovi dlužilo město Kostelec. Pokud by kněz zanedbával své povinnosti, měly mu být peníze strhávány a pak věnovány chudým ve špitále, který měl být zřízen u jeho dvorce u Kostelce pro 24 chudých.

⁶³ Tamtéž, str.3. Jeho majetkem se tedy stalo panství Potštejn, Kostelec a Vamberkem. Kašpar se pojistil i proti konverzi svého syna. Pokud by se tak stalo, připadl by jezuitům celý majetek ihned. Obě Kašparovy dcery měly dostat vyplaceno v případě sňatku nebo vstupu do kláštera každá po 10 000 kopách grošů. Navíc starší dcera Františka se stala majitelkou dvora Jedlina a vesnice Slemeno se vším příslušenstvím. Pokud by jejich bratr zemřel dříve než dospěje a bez dědice, mělo panství potštejnské připadnout Františce a mladší Eleonoře Vamberk. Kostelec nad Orlicí by se pak stal majetkem klementinské koleje v Praze. Pokud by zemřely dříve dcery, připadl by jezuitům v Klementinu jejich majetek. Své manželce, Magdaleně rozené Reichlovně z Meldeku, neodkázal v závěti nic.

⁶⁴ Tamtéž, str.4. Zapsána byla závěť s rokem 1633 do kvaternu trhového třetího zlatého, L 24, ačkoliv byla vložena roku 1634 – ve čtvrtek po sv. Pavlu a Petru. Grambova závěť byla považována za vojenskou, jakoby ji Gramb napsal ve vojenském ležení.

⁶⁵ Tamtéž, str.4 - 6. Královský dekret ze 3.dubna 1634 odhaduje grambovské statky na 137 743 kop míšeňských. Magdaleně by z nich měla připadnout čtvrtina – 34 437 kop. Odhad a návrh rozdělení byly hotovy 9.6.1636 a po ratifikaci byla dohoda zapsána 10. 7. 1636 do desek zemských. Magdalena získala Vamberk, Eleonora Žalmanovu Lhotu a Františce zůstal Potštejn. Komplikace na sebe nenechaly dlouho čekat. Dne 30. srpna 1636 umírá mladý Kamil Gramb a klementinská kolej se začíná hlásit ke svému majetku. Tehdy se Magdalena pustila do vleklého sporu s jezuity. Měla k tomu právo. Majetek nebyl ještě plně zaplacen věřitelům bývalé majitelky. Protest proti závěti nechala vložit do zemských desek a zabránila tomu, aby komorník od zemských desek uvedl jezuitu do Kostelce nad Orlicí. Dne 16. června 1638 Nejvyšší soud vyhlásil, že mohou jezuité vzít do své správy majetek po grambovském sirotku a přiřkl jezuitské koleji panství Kostelec. Vdova odmítla řád i komorníka vpustit do Kostelce s námitkou, že neodejde pokud nebude zaplacen dluh, kterým je panství zatíženo. Kolej dluh u desek zemských zlikvidovala a konečně 8. října 1638 byli jezuité do města vpuštěni. Jezuitům zůstali v Kostelci jen holé stěny. Ze dvora a tvrze odvezla vdova veškeré zařízení – nábytek, náradí, obilí, slámu, urbáře, účty atd. Vyprázdnila i chlévy. Samozřejmě, že se tento její čin neobešel bez protestů. Jezuité jí navrhli, aby si ponechala třetinu všech věcí, které si s sebou odvezla a zbylou část jim navrátila. Vdova nesouhlasila. A

tak kolej jezuitská po ní požadovala veškerý inventář podle soupisu pořízeného nedlouho před smrtí Kamila Gramba včetně užitku panství od jeho smrti. Podobně zápasila vdova o pozůstalost po dceři Eleonoře, která zemřela v červenci roku 1638. Ale i tu nakonec jezuité z klementinské koleje získali. Ve sporu jí byl nápomocen Ota Štos z Kounic, její druhý manžel. Štos se stal v roce 1641 hejtmánem hradeckého kraje.

⁶⁶ Tamtéž, str.7. Truhlic bylo několik a v tomto případě podala vdova jezuitům soupis obsahu truhlic. V určitých bodech opravila soupis peněz v Grambově závěti, ale zároveň jim vypočetla dluhy, které manžel udělal v zajetí, aby mohl být živ. Připsala k tomu i další vydání za jeho osobu (např. pohřebné.), za rodinu a za panství. To vše uvedla jako peníze, které z truhlic utratila.

⁶⁷ Tamtéž, str.7. Nakonec byl v podstatě rozhodnut královskou rezolucí ze dne 12. července 1646. Provedení bylo publikováno 2.května 1647.

⁶⁸ Tamtéž, str.11. Zvolil místo, co nejvíce vzdálené farnímu kostelu sv. Ducha. Druhá skupina se však přesto nevzdávala a poukazovala na to, že zvolené místo by mohlo být vlhké díky blízkosti vodní věže Kropáčky a díky blízkosti kašny na náměstí. Ve prospěch jejich argumentů hrálo i rozhodnutí městské rady zakoupit někdejší Grambovský pozdější Zárubovský dům, který stál na protější straně ulice a zřídit v něm obecní krčmu. Obávali se možné hluchosti.

⁶⁹ Tomek, W. W.: Místopisné paměti města Hradce Králové. Praha, 1885, str.31. Zatím jediná zmínka o rozhodnutí orientace kostela Nanebevzetí Panny Marie mimo dispozici určenou zástavbou okolí.

⁷⁰ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 11. Z dopisu napsaného 12.11. roku 1653 adresovaného rektoru Janu Saxiovi od provinciála Ondřeje Schambogena, dále provinciál doporučil rektoru hradecké koleje, aby nepřekročil za cenu stavby 8 000 zlatých rýnských, což se nepodařilo.

⁷¹ Tamtéž, str.13 - 15. Dne 4.2.1648 si jezuitská kolej podala žádost městské radě na zapůjčení městské cihelny za účelem pálení cihel na stavbu nového kostela. Jezuité měli na vybranou ještě jinou alternativu. Mohli dovážet hotové vypálené cihly z okolí, ale z obavy před složitou a nákladnou dopravou dali přednost pálení cihel ve vlastní režii. Problémem však bylo, že hradecká cihelna byla tehdy zasypaná. Kolej tedy žádala město, aby přispělo na obnovu cihelny polovinou nákladů. Na tento způsob obnovy však přistoupilo město až po několika letech. Jezuité uvažovali i o alternativě dovážet hotové cihly z okolí Pardubic, Opocna a Smiřic. Předvídané nesnáze rozhodly ve prospěch druhého řešení. Téhož roku bylo jezuitům královnou dovoleno používat ke stavbě jejich kostela kameny z vypáleného kostela sv. Antonína (1645) na mýském podměstí. 4. září 1651 povolil poručník sirotek Gallasovských ve Smiřicích, aby hradečtí jezuité lámali kámen ke stavbě kostela na svůj náklad v hraběcím lomu Bohánce. Dokladem je listina vydaná 16.12. hejtmánem smiřického panství pro kameníka Jakuba Lippu. Potvrzovala, že láme a na hromadu skládá kámen s dovolením vrchnosti a tak mu tedy rychtář, konšel, hajný či kdokoli jiný nemá překážet. Před počátkem stavby povolila smiřická vrchnost panské a selské povozy na odvoz kamene použít. Podle smlouvy z 2.1.1652 opatrovali jezuité kameníkovi na práci nářadí a ocel na jejich ostření. Za sáh nalámaného kamene dostával kameník 35 krejcarů. Stavba čile pokračovala. Vápno vozili na stavbu z Vápenného Podola. Rektor koleje formálně požádal o prominutí cla z povozů jezdcích přes Pardubice na heřmanoměstecké grunty pro vápno. Clo jim bylo prominuto 14.9.1654. Téhož dne prosila kolej o nějaké dřevo královéhradeckou radu. Jejich prosbě bylo vyhověno, ale s tou podmínkou, že si jezuité dají stromy porazit a kmeny odvézt. V roce 1655 byla potřeba znovu dovážet vápno z Podola, tehdy se obrátila kolej přímo na pardubického purkmistra a radu města Pardubic s žádostí na odpuštění cla. Ti jej jezuitům odpustili dne 20.srpna, ale jako pomoc na mosty, opravované po častých povodních z důchodů obecních, požadují po 1 krejcaru a také žádají, aby jim přímluvou rektora hradecké koleje byl na jezuitské univerzitě prominut povinný plat ke kapli betlémské. Hradecký rektor v listě Pardubickým ze dne 23. srpna oznamuje, že jezuitům byl dán privilegiem od českých králů svobodný průchod s různým nákladem k obživě, obchodům a potřebám v celém království. Dodal tam také, že všem, kteří by činili překážky nebo násilí, je stanovena pokuta 5 liber čistého stříbra. Pardubičtí svolili, ačkoli přiznali svoji nevědomost o těchto královských privilegiích. Roku 1655 byla obnovena městská cihelna a jezuité zaplatili svou polovinu na její obnovu 120 zlatých rýnských. V polovině roku se informovali o platu cihláře a vypůjčili si zde na čas panského cihláře. Smiřická vrchnost jim cihláře zapůjčila s tím, že cihláři obvykle platí po vyrobení 1000 cihel na zdi 1 zlatý 10 krejcarů, za dlažební a střešní 1 zlatý 27,5 krejcaru. Podotkla, že má také menší deputát a jiné menší výhody. Rok na to však Smiřičtí svého cihláře potřebovali a tak podepsal smlouvu páter Ciocha s cihlářským mistrem Janem Novákem z Dobrušky. Na stavbě bylo však ještě mnohem více práce. Peněz bylo pořád třeba. Rektor Ciocha prosil královskou komoru o stavební

a palivové dříví z panství pardubického na stavbu chrámu. Mělo se jednat o protiúčt za královské dluhy. Komora jezuitské žádosti vyhověla.

⁷² Tamtéž, str.13. Do kamene byl vložen nápis v latinském jazyce: Deo Optimo Maximo, et ipso Angulari Lapide Christo Jesu auspice: Honori Assumptae in Coelos Mariae, e' cujus virgineo sinu, ceu monte, Augularis electus preciosus Lapis, in terras decidit, ex piissima eaque ultima Clientis in Patronam, Filii in Matrem Illmi Dni D. Caspari de Gram S. C. M. Colonelli voluntate, Haeredes Illma Dna D. Magdalena Conjunx, Illma Dna D. Francisca Magdalena Anna Zarubiana Filia, cum Illmo Coniuge, nec non Collegium Pragense Societatis Jesu ad C. Clementem, primum hunc Lapiden, Augularem templi Mariani Societatis Reginae Hradecii posuere 27. Aprilis Anno 1654.

⁷³ Tamtéž, str. 11. Od roku 1652 začali jezuité vyprazdňovat domy, stojící na budoucím staveništi. Seminář byl přenesen do bývalého Oppendorfského domu na Malé náměstí, který patřil do původní nadace hradecké koleje. V létě dalšího roku – přesně 23.6. 1653 se kolej vystěhovala ze 4 krajních domů, které dala zbořit.

⁷⁴ Tamtéž, str.15. Carlo Lurago měl za tuto práci obdržet 160 zlatých přídavku a kolej byla povinná dát odvézt vykopanou hlínu. Podle kvitančních záznamů dostal Lurago 171 zlatých (v penězích 153 zlatých a 18 zlatých formou másla)

⁷⁵ Poprvé se svátek sv. Josefa v Hradci Králové slavil 18. dubna 1655.

⁷⁶ Tamtéž, str.16. Špitál v Kostelci nad Orlicí kolej zřídila již roku 1653. Panovníkův reskript ze 7.6.1642 výslovně uváděl, že Kostelec získají s podmínkou, že uskuteční Grambovu fundaci.

⁷⁷ Tamtéž, str.16. Ke dni 1.4.1659 sestavil rektor Ciocha pro svého nástupce výčet příjmů a vydání na stavbu chrámu od roku 1649. Tedy od počátku přípravných prací činil součet příjmů 17 996 zlatých rýnských 39 krejcarů a součet vydání 19 016 zlatých 30 krejcarů. V pokladně chrámu zůstávalo 300 zlatých. Bylo třeba staviteli ještě zaplatit 1213 zlatých 32 krejcarů. Z účtů je patrné, že 1500 zlatých zaplatila hradecká kolej koleji klementinské za její dobrou vůli při vyjednávání a vyřizování celé záležitosti s převodem majetku.

⁷⁸ Tamtéž, str.16. Magdalena Štosová – Grambová, dcera Františka s manželem Václavem Zárubou, páter Jan Saxius, páter Arriaga, páter Grobendonque.

⁷⁹ Tamtéž, str.22.

⁸⁰ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 144. Na Kermerův podíl podle Ivo Kořána poukazují kasulová okna prolomená do obou boků kostela do galerií nad postranními kaplemi, v lodi nad korunní římsou, pod kupolí dokonce v šambránách s typickými volutovými uchy a některé drobné úpravy průčelí.

František Kermer (1710 - 1786) patří mezi nejvýznamnější královéhradecké architekty. Do města přišel až roku 1743 jako zkušený architekt. Usadil se zde a také zde roku 1786 zemřel. Je autorem například kostela sv. Vavřince ve Velkém Uhřínově, chrámu v Kostelci nad Orlicí, na Novém Hradci, v Třebechovicích , Častolovicích atd.

⁸¹ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str.29. Hermannus C. B. de Blumenigen episcopus Reginae- Hradecensis hostili incendio vastatamritu ecclesiae secundo consecravitt 11. Mai 1766. Zprava:Eandem societas Jesu ad majorem Dei gloriam, Virginis matris honorem impensis magnis restauravit. Pod kůrem je umístěn po stranách Grambova znaku nápis: III. D. Caspari de Grambe S.C.M. colonelli voluntate.

⁸² Tamtéž, str.29. Vytvořil na oltáři sv. Aloise obraz Matky boží a cyklus obrazů křížové cesty, který darovala roku 1853 kostelu Konstancie Riedlová. Klemens vystudoval malířskou Akademii ve Vídni. Maloval oltářní obrazy v Třebechovicích, Pouchově, Opatovicích, Novém Hradci Králové, na Zámečku a v Cerekvici. Byl autorem dvou fresek v pivovaru a kapli školních sester v Rokytanského ulici v Hradci Králové. V srpnu 1866 zešílel a vzal si život.

⁸³ Muchka, I. – Petříček, V. – Neubert, L.: Východní Čechy. Praha, 1990, str.59.

⁸⁴ Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Královéhradeckém. Praha, 1904, str.68. Délka kostela je 39,8 m a šířka je 20,5m.

⁸⁵ Tamtéž, str. 68. Rozměry kaplí :4,64 m délka, 3,37 m šířka.

⁸⁶ Tamtéž, str. 68. Rozměry hlavní lodě jsou :délka 24,4m, šířka 12,2m, výška 20,3m.

⁸⁷ Ryneš, V.: Umělci a umělečtí řemeslníci, jezuitští koadjunktři v barokní době. Umění,VI,1958,s. 402.

⁸⁸ NK ČR Praha, XXIII.C. 105/6, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu 1661. 166v: „ *Ipsum vero templum tribus adornatis aris ornatus redditum.*“

⁸⁹ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem II. Hradec Králové ,1807 – 12, str. 236

⁹⁰ NK ČR Praha, XXIII.C. 105/6, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu 1662. 305r.

⁹¹ NK ČR Praha, XXIII.C. 105/6, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu 1663.464r.

⁹² Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, s. 40.Autorem štukové výzdoby chrámu z roku 1664 by měl být Ondřej Dominik z Prahy, snad by podle autora článku mohlo jít o osobu shodnou s Dominikem Gallim, autorem štukové výzdoby v klementinském kostele sv. Salvátora. Autor tuto informaci čerpal z Kalašových pamětních knih, uložených v OA v Hradci Králové s. 429.

⁹³ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str.17.Provinciál P. Saxius, bývalý hradecký rektor, věnoval na štuk 700 zlatých a přičinil se, aby kolej dostala z dědictví magistra Václava Králíka 5400 zlatých.

⁹⁴ Kryštof Reiffel (1640 – 93) , bratr – laik TJ, malíř

Pocházel z Mnichova v Bavorsku, kde se narodil 28. července 1640, povoláním byl malíř a do jezuitského řádu vstoupil 12. září 1662. Dvouletý duchovní výcvik ,noviciát, prodělal v Brně. Ještě před jeho skončením byl 19. května poslán do Hradce Králové, aby vymaloval kostel NPM, který tehdy stavěl P. Václav Kolčava, rektor koleje TJ. Dne 12. září 1664 úspěšně složil noviciátní zkoušku a bylo mu dovoleno složit první řeholní sliby, jimiž se stal skutečným jezuitou, členem Tovaryšstva Ježíšova. Po dokončení výzdoby hradeckého kostela P.Reiffel žil a pracoval v různých domech české řádové provincie a býval vedle svého umění zaměstnáván též jinými pracovními úkoly. Roku 1667 je malířem v Chomutově v Čechách, roku 1669 dělá vrátného a stolníka v jezuitské koleji v slezské Vratislavi. Jako stolník neb kredenciál uklízel společnou jídelnu a připravoval stoly k jídlům. V letech 1670 – 73 setkáváme se s ním opět v Chomutově, kde je činný jako malíř, přídavkem má menší funkce – např. provází pátery na apoštolských obchůzkách po městě. V letech 1674 – 79 žije ve veliké koleji sv. Klimenta na SMP. Roku 1682 je kuchařem v Českém Krumlově, 1683 ve Svídnici ve Slezsku, 1685 sklepník v Opoli, 1686 kuchařem v Opavě, 1688 dispensator – rozdělovač a příručí účetního v Kladsku a konečně 1692 – 3 pobývá v Jindřichově Hradci. Vedle těchto prostých hmotných služeb mu bylo dovoleno na požádání ledacos vymalovat. V Jindřichově Hradci na podzim roku 1693 vážně onemocněl, počátkem října jej ranila mrtvice. Zesnul 7.10 1693 ve věku 53 let.

⁹⁵ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, s.41. Zachovaným dílem Kryštofa Reiffela by měla být řezaná Pieta, kterou roku 1666 vytvořil pro jezuitskou kapli v Žampachu.

⁹⁶ NK ČR Praha, XXIII.C. 105/6, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu 1664,626r.

⁹⁷ OA Hradec Králové, Jesuitica, Kolčava,V.: Diarium Collegii Reginaehradecensis ab 8. novemb. 1662– 24. octob.1666 et accedunt Historiae Domesticae.nestránkováno.

⁹⁸ Tamtéž, záznam ke dni 13.2. 1665: „ ...positum est altare magnum in nostró Templo ...“

⁹⁹ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, s.62. Podle Kalašových pamětních knih uložených v OA v Hradci Králové autor uvádí, že hlavní oltář byl proveden podle návrhu P. provinciála, který zároveň s návrhem poslal truhláře Víta Fasta k provedení práce, za níž mu bylo zapláceno 18 gr.. Dva obrazy pro hlavní oltář dal namalovat holohlavský děkan Bílek v Liberci za 150 zl. .

¹⁰⁰ Pro srovnání uvádím i popis z : NK ČR Praha, XXIII.C. 105/7, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu anni 1665. 92r : „*Et in priore quidem, ante alia dignitate et amplitudine Suá templum oculos incurrit: in quo hoc anno Summum altare bis mille et trecentorum florenorum impendio, coque (quoque) ex Collegii aerario potissimum desumpto positum, et in altitudinem viginti septem ulnarum elevatum, eá proportionem dispositum, eá elegantíá in fundamento nigro adornatum auro, eá artium in opus elaborandum convenientium perfectione consummatum, ut omnium iudicio omnibus Suis numeris absolutum habeatur. Conscendimus per gradus quatuor ad eius aram: supra quam visitur Sacrarium divinissimo corpori asservando, longo difficilique labore é pyro lignorum firmissimo compositum, ad Similitudinem ebeni perpolitum. Solus labor, qui in lignum formandum impensus est, á domestico artis Magistro aestimatus est trecentis florenis.cuius pretium augent, cüm reliqua auro pictoriis induta parerga, tum (4tum) sex genii mysteria Pasionis dominicae ad latera proferentes, ao? praecipué aurifabri florenis centum emptum opus cusum elegans, quod Sacrarii ostium argentea Christi pendentis effigies, columellas reliquámque faciem variis hinc inde dispersis elegantíis vestit et adornat. A Sacratio Si oculos ad Secundam altaris regionem attollas, hinc et hinc duabus distincti columnis latera occupant Divi Ecclesiae Principes Petrus & Paulus. medium aequor implet elegans, quá reliquam opus condereat, imago Virginis Matris inter Angelorum floriferum comitatum é sepulchro, quod admirans inanes corporis exuvias circumstat Apostolorum Senatus, in Caelum abeuntis C:est enim aedes haec Divae in Caelos Assumptae Sacra hanc expectans Stá Trias cum corona gloriá, eádem manu picta visitur in regione altaris tertia, quam claudunt D. Joannes Baptista et D. Wenceslaus, duabus iterum hinc et hinc distincti columnis. Summitati denique prostat coelestis militiae Imperator Michael, quem é domestico Sanctorum numero Ignatius & Xaverius invingunt.? Accessit et istud anno praesenti templo nostro gratia, quod tria ad latus dextrum intrantibus Sacella dicata SS: Xaverio Dorotheae et Barbarae, coloribus mixtis oleo sint depicta. Reliqua templi decora, qua sub manibus artificium sudant, hic non recensemus, quia ea optius? sequens Annus dabit. Sunt autem eiusmodi ut iis absolutis vix aliquid defuturum sit quod ad consummatam perféctionem aquiratur. Interea in templo hoc adornato, etiam viva templa proximos excoluimus“.*

¹⁰¹ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové ,1807 – 12, str. 13.

¹⁰² Herman Schmidt se narodil roku 1610 ve Výmaru v Durynsku v luteránské rodině. Když dospěl věnoval se malířství a po vyučení nastoupil tovaryšskou cestu „ za uměním“. Procestoval velkou část Německa a Itálii, Bavorsko a posléze doputoval až do Prahy. Zcela náhodou vstoupil do kostela sv. Mikuláše na Malé Straně , kde si vyslechl kázání P. Jana Vacína a dále na doporučení svého domácího navštívil i jezuitské kázání P. Tobiaše Arnolda na Starém Městě v chrámu sv. Salvátora, což jej přimělo, aby v Praze setrval. Po velkém postění a psychických útrapách nakonec přestoupil na katolickou víru. Toužil se oddat víře a pomýšlel na vstup do některého z duchovních řádů. Uvažoval o kapucínech i františkánech, ale nakonec po seznámení se s P. Martinem Santinusem z TJ., kterému se svěřil se svým záměrem. Ten jej seznámil s životem v Tovaryšstvu a podal mu základní informace o možnosti vstupu do řádu. Po přijetí do jezuitského řádu se odebral do Brna, kde ho přivítal P. Daniel Kirchner a přiřadil se 17. 10. 1640 k dalším kandidátům. V Brně pod vedením P. novicmistra Melichara Koukala strávil nelehké 2 roky duchovního výcviku a poté byl nasazen do práce – malovat pro kolejní kostely a koleje. Pracoval v Brně, Praze, Českém Krumlově, Jičíně,Znojmě, ale významnější díla vytvořil v letech 1659 – 63 v Olomouci. Posledních 10 let svého života strávil v brněnské koleji, kde se věnoval hlavně duchovní činnosti a vychovatelem noviců .Zemřel v Brně 11.3.1678.

¹⁰³ OA Hradec Králové, Jesuitica, Kolčava,V.: Diarium Collegii Reginaehradecensis ab 8. novemb. 1662– 24. octob.1666 et accedunt Historiae Domesticae.nestránkováno.

¹⁰⁴ Tamtéž, nestránkováno.

¹⁰⁵ Tamtéž, nestránkováno.

¹⁰⁶ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové ,1807 – 12, str. 19.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 19.

¹⁰⁸ NK ČR Praha, XXIII.C. 105/7, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu anni 1666.

¹⁰⁹ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 62.

¹¹⁰ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové, 1807 – 12, str. 31.

¹¹¹ NK ČR Praha, XXIII.C.104 b,c, Miller, J.: Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723, s. 1031. Miller uvádí, že zařízení kostela bylo kompletní – včetně lavic, oltářů, oken, sochařské výzdoby atd.

¹¹² OA Hradec Králové, Jesuitica, Kolčava, V.: Diarium Collegii Reginaehradecensis ab 8. novemb. 1662– 24. octob. 1666 et accedunt Historiae Domesticae. neustránkováno.

¹¹³ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 18. Václav Záruba z Hustířan s chotí Františkou, hrabata Gallasové, J.V. Oppersdorf s chotí, hraběnka Kolovratová. Celkem jich bylo 28 a se služebnictvem 40. Klementinskou kolej zastupoval páter Arriaga s magistrem Piazzo. Provinciál Saxius se nedožil vysvěcení kostela. Krátce po jeho smrti prodala klementinská kolej zpět dědicům Grambovým Kostelec nad Orlicí.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 17. Zaplatil za to 153 zlatých 7 krejcarů.

¹¹⁵ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové, 1807 – 12, str. 140.

¹¹⁶ Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem IV. Hradec Králové, 1807 – 12, str. 21.

¹¹⁷ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 19.

¹¹⁸ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 62.

¹¹⁹ Handtke, Jan Kryštof (1694 – 1774), představuje jednoho z nejvýznamnějších představitelů domácího proudu moravské barokní malby. Za téměř 60 let výtvarné činnosti vytvořil pozoruhodné množství děl. Působil především na střední a severní Moravě, ve Slezsku a ve východních Čechách. Pro jezuitský řád pracoval mimo Hradce také například – v Olomouci či Bratislavě.

¹²⁰ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 62. Ivo Kořán cituje informaci z Kalašových pamětních knih, str. 430.

¹²¹ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 24. Mikan dále uvádí, že Handtke byl požádán jezuitou o vyhotovení obrazů k oslavě svatořečení Jana Nepomuckého a k vyzdobení oken seminaria.

¹²² Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 62.

¹²³ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 27.

¹²⁴ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 183. Ivo Kořán dělí sochařskou výzdobu kostela po roce 1762 do několika formálně odlišných skupin. Sochy z oltářů sv. Barbory, sv. Františka Xaverského a sv. Kříže určuje jako práci místního sochaře K.A. Devotyho. Další, první skupině příbuznou, tvoří skupina složená z výzdoby kazatelny a oltáře sv. Aloise Gonzagy. Jiný původ mají sochy z oltářů sv. Anny a sv. Jana Nepomuckého.

¹²⁵ V současné době je v kostele vystaven ještě jeden Brandlův obraz - Sv. Jan Nepomucký (1725).

¹²⁶ Švenda, F.: Čtvrtý Hliněnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Paměť Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové, 1807 – 12, str. 9-10.

¹²⁷ Josef Kramolín (11.4.1730 – 2.5.1802) se narodil v Nymburce a zemřel v Karlových Varech. Byl malířem kostelních obrazů, fresek a podobizen. Malířskému umění se vyučil u jezuitu Ignáce Raaba. Do jezuitského řádu

vstoupil v Brně 24. 4. 1758 jako bratr laik. Před tím pracoval ve Vídni. V letech 1760 – 1770 pomáhal Ignáci Raabovi v klementinské koleji a v zimě pracoval v sakristii sv. Salvátora. Roku 1771 vymaloval tři stropy v kaplích u sv. Mikuláše v Praze. Roku 1772 je doložen v koleji v Chomutově a roku 1773 v koleji v Litoměřicích. Po zrušení jezuitského řádu, žil nějaký čas v cisterciáckém kostele v Oseku u Duchcova. Kolem roku 1780 se usadil v Karlových Varech, kde zastával i funkci radního. Některé kostelní obrazy signaloval: *Josephus Cramolin Carolotermiensis* – například obraz sv. Rodiny pro kostel v Kuklenách datovaný 30.10.1779. Mimo několika podobizen maloval hlavně náboženské náměty a architektonické kostelní fresky v duchu Andrea Pozza. Jeho práce jsou na mnoha místech naší země. Vymaloval mnohé řádové kostely a koleje.

¹²⁸ Kristián Pavel Noldinger (asi 1698 – 1771) Pocházel z Bamberku v Německu. Od roku 1769 až do své smrti byl starším pořádku malířů v Praze I. Je považován hlavně za malíře podobizen.

¹²⁹ Ignác Viktorin Raab (1711 – 1787) Malíř oltářních a závěsných obrazů. Vyučil se v Jičíně u Jana Jiřího Majora. V roce 1744 vstoupil do jezuitského řádu a pracoval v mnoha českých i moravských jezuitských kolejích. Je autorem oltářních obrazů a pražských jezuitských kostelech sv. Mikuláše, sv. Ignáce z Loyoly nebo v Kutné Hoře, Březnici, Klatovech, Opavě atd.

¹³⁰ Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 185. Ignác Raab byl do Hradce Králové poprvé povolán z Kutné Hory 1. dubna 1757, aby pro ambit jezuitské koleje vymaloval rozsáhlý cyklus obrazů ze života sv. Aloise Gonzagy. Je autorem převážně většiny oltářních obrazů současné výzdoby, které vytvořil během let 1765 – 6. Pro kolej namaloval také osm obrazů zemských patronů.

¹³¹ Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Královéhradeckém. Praha, 1904, str.68.

¹³² Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, str. 62.

¹³³ Tamtéž, str. 183. Matěj Freyskorn (narozen 19. 11. 1713 ve Slavonicích) Do jezuitského řádu vstoupil roku 1746 v Telči. Postupně pracoval v Brně, Telči, Olomouci, v novoměstské koleji v Praze, v Chebu, v Praze na Melé Straně a v Klatovech. V Hradci pobýval v letech 1765 – 1773.

¹³⁴ Švenda, F.: Čtvrtý Hliněný Obraz Hystorye Králowstvji Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové, 1813 – 1814, str. 34

¹³⁵ Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Královéhradeckém. Praha, 1904, str.70.

¹³⁶ Tamtéž, str. 70.

¹³⁷ Mikan, J.: Stavba jezuitské koleje v Hradci Králové (1673 – 1712), *Miscellanea Hradecensia*, 1940, str. 3.

¹³⁸ Tamtéž, str. 4. Fridrich z Oppersdorfu který odkázal ve své vůli ze dne 16. října 1629 novoměstským jezuitům statek Žampach a dům čp. 13. v Hradci Králové. Majetek byl určen ke zřízení koleje v Hradci Králové nebo jinde. Donátor zemřel 18. května 1632.

¹³⁹ Tamtéž, str. 4. Odkázal roku 1660 část svého majetku na stavbu koleje v Mladé Boleslavi. Částka však byla menší než se očekávalo a tak na přímluvu provinciála jezuitů P. Johanna Saxia mimo jiné i bývalého rektora hradecké koleje, svolil Putzův syn s převedením dědictví koleji v Hradci Králové na stavbu koleje. Pozůstalost byla vyřešena v roce 1667. Z částky 12 000 zlatých dluhu hraběte Michny Putzovi, Tehdy jezuité dostali 2000 zlatých v hotovosti a dalších 12 000 zlatých měli dostávat úroky a úroky dalších 2000 zlatých. Tento obnos stačil, aby mohla být stavba koleje započata. První hotové peníze z odkazu dostali jezuité roku 1667 a bylo to 2000 zlatých a roku 1670 2000 zlatých z úroku z tohoto dluhu, takže stavební fond činil 16 000 zlatých rýnských.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 5. Stalo se tak koncem července 1677 a zapsáno to bylo v září téhož roku. Zmiňovaný odkázal jezuitům statky Popovice a Přím v ceně 49 012 zlatých 37 krejcarů, ale se závazkem, že je nesmí prodat.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 5. Odkázal na stavbu koleje 2500 zlatých rýnských

¹⁴² Vlček, P. a kol. : Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997, str. 236.

¹⁴³ Mikan, J.: Stavba jezuitské koleje v Hradci Králové (1673 - 1712), *Miscellanea hradecensia*, Hradec Králové, 1940, str.29. Z toho vyplývá, že sice jezuité požádali město o povolení související se stavbou, ale nepředložili jim plán stavby schválený předtím v Praze provinciálem a v Římě generálem. Městská rada zakázala pokračovat ve stavbě a odvolala povolení odhazovat stavební suť za hradby, aby mohl být snadněji odvážena přes parkán. Přerušila přívod vody do koleje, hlavně pro pivovar. Obměkčení se přes jezuitskou zdvořilost nekonalo a tak byli jezuité nuceni najít pramen na jednom z nejvyšších míst ve městě. Ale spory pokračovaly dále. Pokud se týče stavební čáry – posunuté do náměstí, žádal rektor koleje T. Reichel memoriálem z 24. června 1674 městskou radu, aby na bývalé linii netrvali, nýbrž dovolili linii rovnou od kostela, poněvadž koncentrická nová budova koleje bude ozdobě města a je nutné ji postavit pravidelně. Ve smlouvě, která vyřešila celý soubor sporných věcí mezi obcí a kolejí uzavřela městská rada s rektorem Reichlem a provinciálem Jiřím Hohennegretem dne 10. září 1675 – výslovně se v ní praví, že o stavbě přední zdi koleje na obecním pozemku nebylo nic ohlášeno, že chtějí však konečně v tom povolit, jestliže bude dáno bezpečné ujištění, že se v koleji přestane vařit pivo a prodávati víno. Kolej pokračovala ve stavbě ačkoli zákaz magistrátu nebyl odvolán – jezuité si byly vědomi ochrany císařského majestátu, která jim právě v soudní při zachránila panství Žampach.. Kolej nechtěla platit ani povinné laty z domů. O vyrovnání se jednalo vícekrát za přítomnosti provinciála M. Tannera, ale teprve, když se stala kolej univerzálním dědicem rytíře Rudolfa Ferdinanda z Víně (1677) a mohla přenést svůj pivovar do nového majetku na nedaleký Přím, došlo při jednáních k pozitivnímu výsledku – 2. – 4. 9. 1678. Město se ve sporu opět dovolávalo pomoci od královské rodiny a tak byl na jednáních přítomen zástupce – prostředník podkomoří a hofrychtěř. Město povolilo stavět kolej v rovné čáře ke kostelu. Dluhy městu kolej zaplatila postoupením odkázaného domu Pecingarovského a dvoru na Střezině a Weisovskými poli. Parkán za kolejí byl vrácen městu a dveře z koleje na něj byly zazděny na náklady koleje. Rum ze staveniště byl svážen na náměstí.

¹⁴⁴ Bienenberg, K. J.: Dějiny města Hradce Králové. Praha, 1790, str.

¹⁴⁵ NPÚ Pardubice, H 714/2 , Ebel, M. – Vlček, P.: SHP Hradec Králové – bývalá jezuitská kolej čp.32. Praha, 1992, str. 22. Za seminář roku 1701 zaplatili 6213 zlatých 38 krejcarů.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 22. Stavební náklad toho roku činil 7191 zlatých rýnských a 4 krejcarey.

¹⁴⁷ Tamtéž, str.25. První zpráva o provozu nového refektáře pochází z roku 1709, tehdy byla zřejmě dokončena i vnitřní úprava celého příčného křídla. Tohoto roku dne 8. listopadu 1709 jezuité poprvé obědvali v refektáři koleje všichni společně. Do refektáře jim také v roce 1709 daroval dobrodinec – velebný pán Adam Synecyus, pardubický děkan a biskupský vikář kazatelnici za 30 zlatých. Toho samého dne se mládež konečně přestěhovala do vlastního semináře sv. Václava. Dříve bydlela v pronajatém zárubovském domě – poté jmenovaném jako dům U zlatého beránka. Stavba zadního dílu semináře přišla na více než 3200 zlatých. Stavba se začala blížit svému dokončení.

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 23. Jednalo se o úpravu dvou domů v jeden – starého domu semináře a domu Čartoryjských, který jezuité koupili v roce 1701 od obce výměnou za jim odkázaný dům Scheyovský s přídavkem 500 zlatých. Ten byl v roce 1706 pro neobyvatelnost vyklizen a trochu opraven a roku následujícího mu byl dostavěn zadní díl nákladem 3200 zlatých. Přední část domu byla úplně přestavěna až po dokončení koleje. V roce 1713 měl ještě stále jedno poschodí.

¹⁴⁹ Tamtéž, str.102.Zahrada byla orientována na osu sala terreny, Ve dvorní části byly zřejmě v této době vybudovány dva basiny umístěné symetricky ke střednímu pavilonu.

¹⁵¹ Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Královéhradeckém. Praha, 1904, str. 73. Socha byla přenesena do staré zahrady a odtud do nové zahrady kláštera školských sester v Hradci Králové

¹⁵² Vlček, P. a kol. : Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997, str. 237.

¹⁵³ Fechtnerová, A.: *Rectores Collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCCLXXIII iacentum*. Praha, 1993, str.238 .Tobiáš Gebler se narodil 20.4. 1612 v Dubé a zemřel 31. října 1695 v Kutné Hoře. Do jezuitského řádu vstoupil patrně okolo roku 1630.

¹⁵⁴ Tamtéž, str.238

¹⁵⁵ Češková, L.: Páter Tobiáš Gebler a „*primae delineationes*“ jezuitských staveb druhé poloviny 17. století. Umění, LI, 2003, str. 388: V Uherském Hradišti - prvním Geblerově působišti v roli rektora řádové koleje máme doklad o stavbě nové koleje podle jeho plánu stavitelem Blažejem Khöfflerem z Kroměříže ve smlouvě ze dne 7. prosince 1653, kdy se zmiňovaný zavazuje vystavět kolej podle „obrazu“, a tak se nabízí možnost, že autorem této delineace byl právě on.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 389: Skutečnost, že by mohl být vzhled celého komplexu dílem T. Geblera potvrzuje existence projektu na kolej z doby kolem roku 1656 z ruky zmiňovaného muže a jím sepsaná nedatovaná legenda: *Descriptio Ideae templi, collegii, novitiatum et scholarum NeoPragae*. Plán stavby byl v pozdějších letech pozměněn. V případě koleje na Novém Městě Pražském bývá projekt koleje také hypoteticky spojován s Carlem Luragem nebo Martinem Reinerem, jako je tomu v případě koleje v Hradci Králové.

¹⁵⁷ Fechtnerová, A.: *Rectores Collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCLXXIII iacentum II*. Praha, 1993, str.464. V Opavě byl Tobias Gebler rektorem od 10. 5. 1674 do 27.5. 1677.

¹⁵⁸ Češková, L.: Páter Tobiáš Gebler a „*primae delineationes*“ jezuitských staveb druhé poloviny 17. století. Umění, LI, 2003, str. 386: Ačkoli žádný z těchto plánů není signován, jejich připsání Geblerovi bylo provedeno na základě porovnání rukopisu legend a Geblerovy korespondence. Nepopsané plány byly určeny podle technického provedení – dosti hrubé a neoborné a specifické podoby měřítka. V případě všech doposud známých Geblerových projektů se jedná o výkresy typu „*ichnographia*“ – tedy o půdorysy přízemí, na nichž není zakresleno projektované zaklenutí stavby, ale jeho prostorové jednotky jsou důkladně popsány. Projektanta tedy zajímalo hlavně celkové půdorysné řešení objektu a funkční uspořádání jeho místností.

¹⁵⁹ Wirth, Z.: Plány jezuitských kolejí. Časopis Společnosti přátel starožitností, 21, 1913 – 14, str. 36.

¹⁶⁰ Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců I. Praha, 1947, str. 45. Pavel Ignác Bayer se narodil někdy kolem roku 1656 a z učení byl propuštěn až 19. června 1679, přičemž s první stavitelskou praxí mohl začít až po roce 1684, kdy na Starém městě pražském získal měšťanské právo. Jeho stavební činnost je známa asi od roku 1687, kdy byla podle jeho návrhu dokončena věž u sv. Ignáce při novoměstské koleji a pracoval tam i dále – snad na druhém patře koleje a určitě na stavbě průčelí. Patrně odtud byl vyhlédnut a doporučen pro Hradec Králové.

¹⁶¹ Tamtéž, str.36. Na důležitou sbírku plánů kolejí a jezuitských kostelů, pocházejících většinou ze 17. a počátku 18. století upozornil P. Josef Braun v předmluvě k I. dílu spisu „*Die Kirchenbauten der deutschen Jesuiten*“. Sbírkou byla po zrušení řádu v roce 1773 prostřednictvím pana de Breteuil, francouzského vyslance u papežské stolice, převezena z archivu generalátu v Římě do královské knihovny v Paříži a nyní je uložena v Bibliothèque Nationale. Plány jsou zhotoveny na podkladě skutečného měření – s udaným měřítkem řádovými staviteli. Rysy jsou prováděny tuší a kolorovány běžným způsobem – zdivo světlou okrovou barvou nebo karmínem. Mají poznámky na líci popisného rázu a jsou většinou psány zhotoviteli plánů, poznámky na rubu, psané jinou rukou – byly patrně provedeny v Praze a některé až v Římě při předkládání plánů ke schválení nebo při jejich ukládání do archivu.

¹⁶² Jíra, J.: Plány našich jezuitských kolejí a kostelů v Bibliothèque Nationale v Paříži. Památky archaeologické 34, Praha, 1924 – 25, str. 146. Rozměry listů jsou 30 x 19 cm. Jsou provedeny tuší a položené světlým karmínem. Zdivo sousedního kostela Nanebevzetí Panny Marie je odlišeno zelenou barvou.

¹⁶³ Švenda, F.: Čtvrtý hliněný Obraz Hystorye Králowstvji Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem I. Hradec Králové, 1813 – 1814, str. 172. Švenda se tohoto roku zmiňuje o stavební úpravě této části koleje: „gakož y gezuwyte wyveda roku přítomneho ambit pozadu koleje k sakristii kostela, tu schody až na vrchnj kůr zhotowili“

¹⁶⁴ Horyna, M.: Jan Blažej Santini – Aichel. Praha, 1998, str. 410

¹⁶⁵ Švenda, F.: Čtvrtý Hliněný Obraz Hystorye Králowstvji Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem III. Hradec Králové, 1813 – 1814, str. 148 – 149.

¹⁶⁶ Švenda, F.: Třetí měděnný Obraz Hystorye Králowstvĳ Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem II.Hradec Králové, 1813 – 1814, str. 92.

¹⁶⁷ Švenda, F.: Třetí měděnný Obraz Hystorye Králowstvĳ Českého a Paměti Města Králowé Hradce nad Labem II.Hradec Králové, 1813 – 1814, str. 243.

¹⁶⁸ Royt, J.:Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha, 1999, str. 266.

¹⁶⁹ Matka Boží Foyenská v mariánské svatyni v Hradci Králové. Příloha Obnovy k číslu 18, nestránkováno.

¹⁶⁹ Pekař, Josef: O smyslu českých dějin. Rozmluvy, Praha, 1990, str.276.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 279.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 280.

¹⁶⁹ Tamtéž, str.280.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 287.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 287.

¹⁶⁹ Tamtéž, str.308.

¹⁷⁰ Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940, str. 24.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 21.

¹⁷² Tamtéž, str.21.

Rejstřík

A

Anhalt-Dessau, Mořic	15
Arietinus, Daniel	62

B

Bayer, Pavel Ignác	77, 79, 80, 81, 86
Becker, Tobiáš Jan	11
Bergmann, František rektor	43
Bláha, Václav	54
Brandl, Petr	64, 68, 105
Buckheim, generál	32

C

Canisius, Petr	22, 23
Coenens, Jan	54

Č

Častolovice	26
-------------------	----

D

da Vignola, Iacopo Barozzi	37
Devoty, Karel Antonín	67, 69
Diringer, Jan	31
Drexler, Matěj z Prahy	30

E

Ebner, Remegius	30
Eleonora	10, 27

F

Ferdinand I.	7, 21
Ferdinand II.....	8, 28, 42
Ferdinand III.	27, 28, 45
Ferdinand Štýrský	8
Fischer, Krištof	46
Foglerová, Žofie.....	54
Freyskorn, Matěj	66
Fridrich Falcký.....	8
Fridrich II.	13, 14, 15

G

Gebaur, Jan	32
Gebler, Tobiáš.....	78, 79

H

Hádek, Jan z Jičína.....	30
Handtke, Ja Kryštof	105
Handtke, Jan Kryštof	63, 95
Haring, Jan Jiří.....	31, 69, 103
Hieserlová, hraběnka	33, 97
hlavní oltář	56, 61, 65

Ch

Chrast	10
--------------	----

I

Il Gesú.....	37
--------------	----

J

Jakub I.	8
---------------	---

Josef II.....	17
K	
Kalkenstein, generál.....	13
kaple sv. Františka Xaverského	64
kaple sv. Ignáce z Loyoly	30, 60, 102
kaple sv. Josefa	47, 48, 51, 64, 71
kaple sv. Karla Boromejského	12
kaple sv. Klimenta	12
kaple sv. Václava	36, 64, 84
Kapoun, Jindřich.....	54
Karas, Martin	28
kazatelna	60, 70
Kermer, František	16, 48, 77, 84
Kirchner, Daniel.....	29
Klemens, Jan Ludvík	49, 68, 71
Klement XIV.....	19
Klementinum.....	22, 23, 39, 43
Klusius, Fridrich	36
Kolčava, Václav rektor	56, 58, 59
Koniáš, Antonín.....	12
kostel sv., Jana Křtitele	29
kostel sv. Antonína	16, 34
kostel sv. Jana Husi na Vinici	34
kostel sv. Jana Křtitele	34
kostel sv. Jana Nepomuckého	70
Kostelec nad Orlicí	41
Kramolín, Josef.....	53, 65, 66, 71
Kravařský, Adam	26, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 71, 73

Kropáčka 44, 47, 76

L

Lancinius, Mikuláš 62

Leopold I. 11

Lotrinský, František Štěpán 14

Lotrinský, Karel 14

Lourdská kaple 70

Lurago, Carlo 39, 40, 44, 45, 78

M

Machek, Antonín 68

Marie Terezie 13, 14, 15, 17

Morzin, Pavel hrabě 60

N

Noldinger, Pavel Kristián 65, 66

O

oltář Sedmibolestné Matky Boží 68

oltář sv. Aloise Gonzagy 67

oltář sv. Anny 69

oltář sv. Barbory 54, 61, 69

oltář sv. Doroty 54, 61

oltář sv. Františka Xaverského 58, 59, 60, 61, 67

oltář sv. Ignáce z Loyoly 54, 58, 61, 64, 66, 68

oltář sv. Jana Nepomuckého 67

oltář sv. Josefa 54

oltář sv. Kříže 61, 64

oltář sv. Ostatků 62

oltář Ukřižování Krista 68

oltář Zasnoubení Panny Marie 54, 61

P

Panna Marie Foyenská 31, 64, 66, 90, 92, 93

Panna Marie Kladská 69

Panna Marie Piekarská 91

Panna Marie Rušánská 91

Panna Marie Sněžná 90

Plotiště 32

Probluz 33

Příchovský, Petr 28, 29

Příkryl, Karel rektor 35

R

Raab, Ignác 53, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 83

Reiffel, Kryštof 55, 56

Reiner, Martin 78

Rottenbachová - Dobřenská, Eliška 62

Rudolf II. 7

S

Santini, Giovanni Battista 12, 82

Saxius, Jan rektor 44, 58, 76

seminář sv. Jana Nepomuckého 12

seminář sv. Václava 36

Schambogen, Ondřej 44, 45

Schmidt, Hermann 58

Schwerin, generál 14

sv. František Xaverský 18

sv. Ignác z Loyoly 17, 21

sv. Kliment.....	12
sv. Protektor	62
Š	
Šmakovius, Ondřej.....	31
T	
Tille, Adam	62
W	
Wanderbor, Jiří	26
Wyzynger, František.....	93
Z	
z Adlersthurmu, Johan Putz	73
z Bilenberka, Matouš Ferdinand Sobek.....	61, 90
z Bílenberka, Matouš Ferdinand Sobek.....	10
z Bleyben, Weiner baron	42
z Bluemegen, Heřman.....	48
z Bluemegen, Heřman Hannibal.....	16
z Grambu, Františka.....	43, 45
z Grambu, Kamil.....	42
z Grambu, Kašpar	41, 46, 71
z Grambu, Magdalena.....	42
z Harrachu, Arnošt.....	10, 28, 43
z Hradce, Adam	22
z Karlova, Jindřich Vadas	29
z Lobkovic, Jan Václav.....	25
z Lobkovic, Jiří Popel	22
z Lutychu, Ursmar Goisson	22
z Mitrovic, Jan Adam Vratislav.....	12

z Oppersdorfu, Fridrich.....	72, 104
Z Oppersdorfu, Fridrich.....	26
z Oppersdorfu, Otto	29, 31, 42, 71, 92
Z Oppersdorfu, Otto.....	26
z Peclínovce, Samuel Václav Ceyp	62
z Rosenfeldu, Kašpar Karas.....	29
z Rožmberka, Vilém	22
z Vínore, Rudolf Ferdinand	33, 62, 73
ze Šternberka, Anna Marie Maxmiliána.....	27

Ž

Žampach	26, 27, 32
---------	------------

Seznam rektorů jezuitské koleje Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové
(Collegium Assumptionis b. Mariae Reginaehradecense):

1. **Bergmans Franciscus** (1610 – 1685)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 16.10. 1646 – 27.2.1650
2. **Bohatý Georgius** (1589 – 1662)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 27.2.1650 – 27.2.1653
3. **Saxius Joannes Phil. Dr., Theol. Dr.** (1616 – 1666)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 27.2. 1653 – 2.4. 1656
4. **Ciocha Franciscus** (1610 - 1680)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 2.4. 1656 – 8. 10. 1659
5. **Michaelis Thomas** (1610 – 1669)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 8.10. 1659 – 8. 11. 1662
6. **Kolczawa Wenceslaus** (1623 - 1680)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 8. 11. 1662 – 24. 10. 1666
7. **Malonius Andreas** (1615 - 1675)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 24. 10. 1666 – 27. 10. 1669
8. **Gebler Tobias** (1612 - 1695)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 27.10. 1669 – 27. 11. 1672
9. **Reichel Tobias Phil. Dr.**(1621 - 1683)
 - rektorem koleje v Hradci Králové od 27. 11. 1672 – 14.1. 1676

10.Radwanowsky Joannes Phil. Dr. (1636 - 1683)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 14. 1. 1676 – 31.1. 1679

11.Dacziczky Joannes (1640 - 1689)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 31.1.1679 – 3.12. 1682

12.Beraneck Paulus (1635 - 1689)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 3.12.1682 – 10.2. 1686

13.Radwanowsky Jaroslaus (1648 - 1690)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 10. 2. 1686 – 13. 2. 1689

14.Kolowratsky Joannes (1654 – 1716)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 13.2. 1689 – 26.2. 1692

15.Linek Carolus (1641 - 1715)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 26.2. 1692 – 10.1. 1696

16.Teicher Wenceslaus (1649 – 1718)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 10. 1. 1696 – 1.2. 1699

17.Lossenitzky Tobias Phil.Dr. (1665 - 1724)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 1.2.1699 – 12.2. 1702

18.Kotz Joannes (1662 - 1720)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 12.2.1702 – 6. 8. 1705

19.Pokagio Udalricus Phil. Dr. (1653 - 1706)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 6.8. 1705 – 13.8. 1706

20.Streer Norbertus Phil. Dr., Theol. Dr. (1664 - 1735)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 1.11.1706 – 3.11.1709

21.Slawik Joannes (1662 - 1713)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 3.11. 1709 – 11.11. 1712

22.Kus Franciacus (1666 - 1721)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 11.11.1712 – 28. 10. 1714

23.Zelechowsky Ferdinandus Phil.Dr. (1665 - 1719)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 28. 10. 1714 – 11. 10. 1717

24.Woracziczky Joannes (1678 - 1723)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 31.10. 1717 – 22. 12. 1720

25.Martinetz Antonius (1665 - 1723)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 22.12. 1720 – 23. 12. 1723

26.Rudloff Joannes Phil.Dr, Jur. Can. Dr. (1627 - 1726)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 23. 12. 1723 – 10.10. 1726

27.Stranik Ferdinandus (1685 - 1748)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 10.10. 1726 – leden 1730

28.Worel Carolus Phil. Dr., Theol. Dr.(1676 – 1744)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 23.1.1730 – 22.3. 1733

29.Krall Henricus (1677 - 1744)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 22.3. 1733 – 3.5. 1736

30.Stecklar Bernardus (1680 - 1745)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 3.5. 1736 – 7.6. 1739

31.Breveri Jan (1695 - 1743)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 7.6. 1739 – 20.2. 1743

32.Ramhovsky Franciscus (1689 - 1748)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 20.2. 1743 – 16.5. 1746

33.Mladota Josephus de Solopysk Phil. Dr., Jur. Can. Dr. (1704 - 1758)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 16.5. 1746 – 26. 10. 1749

34.Raisky Timotheus Phil. Dr., Theol. Dr., Jur. Can. Dr.(1700 - 1761)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 26. 10. 1749 – 12.2. 1750

35.Janowka Petrus Phil. Dr., Theol. Dr. (1704 - 1784)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 12.2. 1750 – 14. 7. 1754

36.Mladota Josephus de Solopysk Phil. Dr., Jur. Can. Dr. (1704 - 1758)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 14.7. 1754 – 8.3. 1758

37.Körber Antonius Phil. Dr., Theol. Dr.(1706 – 1782)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 5.9. 1758 – říjen 1761

38.Lhotsky Joannes (1706 - 1773)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 15. 10. 1761 – listopadu 1764

39.Hartl Josephus (1712 - 1770)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 1. 11. 1764 – ledna 1769

40.Schirmer Josephus Phil. Dr. (1710 – po 1773)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 25. 1. 1769 – únor 1772

41.Przikril Carolus Theol. Dr. (1718 - 1785)

- rektorem koleje v Hradci Králové od 25.2. 1772 – do zrušení řádu

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Česká církevní provincie v letech 1655 – 1777.
2. Hradec Králové a okolí na Klierově plánu z roku 1745.
3. Muzeum Východních Čech - detail procesí proti moru konaného v Hradci Králové v roce 1680 z obrazu Panny Marie Piekarské, 1681.
4. Pohled na město Hradec Králové od severozápadu kolem roku 1740.
5. Pohled na jižní stranu Velkého náměstí roku 1798.
6. Pohled na Hradec Králové od jihu, detail nástropní fresky v kapli sv. Anny v kostele Nanebevzetí Panny Marie, 1765.
7. Jezuitská kolej s kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové zobrazená F.B. Wernerem v polovině 18. století.
8. Půdorys jezuitské koleje v Hradci králové dnes.
9. Národní knihovna, Paříž – nedatovaný plán Pavla Ignáce Bayera pro stavbu jezuitské koleje v Hradci Králové.
10. Půdorys kostela Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové.
11. Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové – popis uspořádání kostela před požárem roku 1762.
12. Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové – popis uspořádání kostela po požáru roku 1762.
13. Příčný řez kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové.
14. SÚA Praha, Jesuitica, HK XIX – 1,1, Titulní list českého opisu testamentu Fridricha staršího z Oppersdorfu ze dne 16. října 1629.
15. OA Hradec Králové, Jesuitica, Třetí list smlouvy mezi rektorem P. J. Saxiou S.J. a stavitelem Carlem Luragem o stavbě nového kostela a potvrzení, co na naturáliích a penězích přijal, 1654.

- 16.OA Hradec Králové, Jesuitica, Smlouva rektora P. Ciochy S.J. se stavitelem Carlem Luragem o vystavení kongregační kaple sv. Josefa a krypty pod hlavním oltářem, 1656.
- 17.OA Hradec Králové, Jesuitica, První list „Úvahy, kde a jak by měl být postaven jezuitský chrám Nanebevzetí Panny Marie“, nedatováno.
- 18.OA Hradec Králové, Jesuitica, Podrobný popis rozmístění jednotlivých místností koleje a jezuitské školy v Hradci Králové, nedatováno.
- 19.OA Hradec Králové, Jesuitica, Diarium Collegii Reginaehradecensis – osobní diář rektora královéhradecké koleje P. Václava Kolčavy s ukázkou záznamu o příchodu malíře Kryštofa Reiffa do Hradce Králové dne 19. května 1664.
- 20.Celkový pohled na bývalou jezuitskou kolej (1671 – 1712) s kolejním kostelem Nanebevzetí Panny Marie (1654 – 1666) v dnešních dnech.
- 21.Kostel Nanebevzetí Panny Marie – pohled na průčelí kostela v dnešních dnech.
- 22.Jezuitská kolej – Jan Jiří Haring, Setkání Krista se sv. Ignácem z Loyoly při cestě do Říma, 1638 – obraz z prozatímní kaple sv. Ignáce z Loyoly.
23. Jezuitská kolej – Jan Jiří Haring, Setkání Krista se sv. Ignácem z Loyoly při cestě do Říma, 1638 – obraz z prozatímní kaple sv. Ignáce z Loyoly, detail obrazu s datací 1638.
- 24.Kostel Nanebevzetí Panny Marie – detaily z architektonické výzdoby interiéru kostela.
- 25.Kostel Nanebevzetí Panny Marie – detaily z architektonické výzdoby interiéru kostela.
- 26.Kostel Nanebevzetí Panny Marie –sochy jezuitských světců z průčelí, sv. Ignác z Loyoly, 1704.
- 27.Kostel Nanebevzetí Panny Marie –sochy jezuitských světců z průčelí, sv. František Xaverský, 1704.
- 28.Kostel Nanebevzetí Panny Marie – hlavní oltář s obrazem Nanebevzetí Panny Marie a iluzivní freskovou architekturou, společné dílo Josefa

Kramolína a Kristiana Noldingera, v oltáři je chována soška Panny Marie Foyenské, 1765.

29. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – kazatelna s obrazem sv. Stanislava Kostky, 1765.
30. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Aloise Gonzagy s obrazem sv. Aloise Gonzagy, 1763.
31. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Ignáce z Loyoly, Zjevení se Krista sv. Ignáci z Loyoly na cestě do Říma, 1664.
32. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Ignáce z Loyoly s obrazem Glorifikace sv. Ignáce z Loyoly od Petra Brandla, 1747.
33. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Anny, Uctívání Panny Marie jako patronky města Hradce Králové, 1765.
34. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Anny s obrazem sv. Anny vyučující Pannu Marii a sochami sv. Jáchyma a sv. Alžběty, 1762.
35. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Barbory, Sv. Barbora na nebesích, 1765.
36. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Barbory s obrazem Smrt sv. Barbory, menším obrazem Smrt sv. Stanislava Kostky a sochami sv. Otýlie a sv. Agáty, 1762 – 65.
37. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Františka Xaverského, Sv. František Xaverský křtí Indu, 1765
38. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Františka Xaverského s obrazem Smrt sv. Františka Xaverského, menším obrazem Božského srdce Páně a mučedníky z Tovaryšstva Ježíšova, 1762 – 65.
39. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple Ukřižování Krista, Andělé svolávající k Poslednímu soudu, 1765.
40. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář Ukřižování Páně s obrazem Ukřižování, menším obrazem sv. Veroniky s rouškou a sochami sv. Jana Křtitele a Máří Magdaleny, 1762 – 65.

41. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Jana Nepomuckého, scéna ze života sv. Teodora, 1765.
42. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Jana Nepomuckého – českých patronů s obrazem sv. Jana Nepomuckého a sochami sv. Václava a sv. Ludmily, 1762 – 65.
43. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska Narození Panny Marie pod kruchtou, 1765.
44. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – soška Panny Marie Foyenské, 1764.
45. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – vstup do kongregační kaple sv. Josefa postavené Carlem Luragem.
46. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – interiér kongregační kaple sv. Josefa s oltářem sv. Josefa od Josefa Kramolína, 1765.
47. Jezuitská kolej – pohled na hlavní fasádu koleje v dnešních dnech.
48. Jezuitská kolej – vjezdový portál menšího západního nádvoří s datací 1703.
49. Jezuitská kolej – průčelní pohled na pavilónovou stavbu sala terreny, jižní křídlo většího východního nádvoří, 1731.
50. Jezuitská kolej – pohled na věže kolejního chrámu Panny Marie z většího východního nádvoří.
51. Jezuitská kolej – pohled na současný stav trojramenného schodiště v příčném traktu.
52. Jezuitská kolej – pohled na současný stav trojramenného schodiště v příčném traktu.
- 53.- 55. Jezuitská kolej - Ignác Raab, tři ukázky z dvacetišestidílného cyklu příběhů ze života sv. Aloise Gonzagy, 1757.
56. Abecední seznam umělců z řad Tovaryšstva Ježíšova pracujících na kostele Nanebevzetí Panny Marie a koleje v Hradci Králové do roku 1773.

POUŽITÁ LITERATURA RUKOPISNÁ A PUBLIKOVANÁ

A. Rukopisná

1. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/2, Jesus Maria. Annuae literae provinciae Bohemiae (Societatis Iesu) 1654, 1655, 1657, 1659.
2. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/3, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu 1658.
3. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/6, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu 1666 – 1664.
4. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/7, Annuae literae provinciae Boemiae Societatis Iesu anni 1665 – 1669.
5. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/8, Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Iesu 1671 – 1674.
6. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/9, Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Iesu 1677- 1678, 1680.
7. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/10, Annuae litterae provinciae Bohemiae Societatis Iesu 1682 – 84, 1686 – 87.
8. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/11, Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Iesu anni 1688 – 1691.
9. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/12, Annuae provinciae Bohemiae Societatis Iesu ad annum 1692 – 1695.
10. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/13, Annuae litterae provincie Bohemiae Societatis Iesu 1696 – 1699.
11. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/16, Annuae literae Societatis Iesu in provincia Bohemiae ad annum Christi 1757 – 59.
12. NK ČR Praha, XXIII.C. 105/15, Annales provinciae Bohemiae Societatis Iesu 1750 – 1751, 1761 – 1762, 1765 – 1766.

13. NK ČR Praha, XXIII.C.104 b,c, Miller, J.: *Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723.*
14. KNM Praha, rkp. VI E5, Švenda, F. de P.: *Fasti Ecclesiae Beatae Virginis Mariae in Caelos Assumpta et Collegii, quondam Societatis Jesu Reginae Hradecii.*
15. OA Hradec Králové, Jesuitica, Kolčava, V.: *Diarium Collegii Reginaehradecensis ab 8. novemb 1662 – 24. octob.1666 et accedunt Historiae Domesticae.*
16. OA Hradec Králové, Jesuitica, Listiny týkající se jezuitského kostela Panny Marie 1648 – 1658.
17. OA Hradec Králové, rukopis inv.č.3, Kalaš: *Pamětní kniha děkanství královéhradeckého, II.díl, Hradec Králové, 1894.*
18. SÚA Praha, JS Ilo 429 Prov. XIX, Hradec Králové - karton 69, 70, 158.
19. SÚA Praha, JS LXXII, Kostelec nad Orlicí - karton 79.
20. NPÚ Pardubice, H 714/2 , Ebel, M. – Vlček, P.: *SHP Hradec Králové – bývalá jezuitská kolej čp.32. Praha, 1992.*

B. Publikovaná

Noviny a časopisy

1. Češková, L.: *Páter Tobiáš Gebler a „ primae delineationes“ jezuitských staveb ve druhé polovině 17. století. Umění ,LI, 2003, 5, s. 385 – 405.*
2. Domečka, L.: *Kostel Panny Marie v Hradci Králové. Ratibor, 17, 1900, 32,33,34,36.*
3. Domečka, L.: *Příběhy kostela Panny Marie a jezuitské koleje v Hradci Králové. Kraj královéhradecký, 16, 1925, 69, s. 5.*
4. Domečka, L.: *Kolik starých domů v Hradci Králové dali jezuité v 2. pol. 17. stol. a poč. 18. stol. zbořit. Kraj královéhradecký, 19, 1928, s.10.*

5. Jíra, J.: Plány našich jezuitských kolejí a kostelů v Bibliothèque Nationale v Paříži, Památky archaeologické, 34, 1924 – 25, s. 246 – 48.
6. Kdo maloval kostel Panny Marie v Hradci Králové. Kraj královéhradecký, 11, 1920, 36, s. 4.
7. Kořán, I.: Umění a umělci baroka v Hradci Králové. Umění, XIX, 1971, 2, s. 35 - 69, s. 136 – 185.
8. Kořán, I.: Umění a umělci klasicismu a empiru v Hradci Králové. Umění XXV, 1977, s. 499 – 523.
9. Kořán, I.: Santini ve východních Čechách. Umění, XXII, 1974, s. 213
10. Kostel Panny Marie v Hradci Králové. Ratibor, 20, 1903, 33, s. 506.
11. Matka Boží Foyenská v mariánské svatyni v Hradci Králové. Obnova, 9, 1903, nestránkováno.
12. Mikan, J.: Usazení se řádu Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové, ČSPS 47, Praha 1939, s. 76- 80, 116 – 121.
13. Mikan, J.: Stavba jezuitské koleje v Hradci Králové (1673 - 1712), Miscellanea hradecensia, Hradec Králové, 1940, s. 3 – 10.
14. Naňková V.: Architekt a stavitel Pavel Ignác Bayer – představy v literatuře a skutečnost. Umění, XXII, 1974, s. 224 – 260.
15. Neumann, A.: Oslavy sv. Jana Nepomuckého v Hradci Králové r. 1730. Štít, 24, 1930, 20, s. 3.
16. Nevímová, P.: Cyklus Nástěnných maleb na chodbách pražského Klementina. In: Pocta Josefu Kollmannovi. Praha, 2002. s. 214 – 227.
17. Nevímová, P.: Vliv spirituality Tovaryšstva Ježíšova na výzdobné programy řádových kostelů. In: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Praha, 2004, s. 217 – 249.
18. Oprava chrámu Panny Marie v Hradci Králové, Ratibor, 20, 1903, 43, s. 667.
19. Oprava nástěnných maleb v kostele Panny Marie, Ratibor, 21, 1904, 45, s. 558.

20. Otevření hrobky v kostele Panny Marie. Ratibor, 20, 1903, 40, s. 619.
21. Ryneš, V.: Umělci a umělečtí řemeslníci, jezuitští koadjuktoři v barokní době. Umění, VI, 1958, s. 402-410.
22. Ryneš, V.: Dodatky k přehledu barokních uměleckých řemeslníků z TJ. Umění, VIII, 1960, s. 304 – 306.
23. Stavitel jezuitské koleje. Ratibor, 30, 1913, 15, s. 4.
24. Špatný, J.: Výtvarní umělci a umělečtí řemeslníci mezi jesuity staré řádové provincie české. Zprávy České provincie Tovaryšstva Ježíšova. Praha, 1/ 1939, s. 9 – 12., 2,3/ 1940, s. 15 – 17, 5-8.
25. V kostele Panny Marie. Ratibor, 20, 1903, 26, s. 398.
26. Votoupal, I.: K původu malířů Josefa a Václava Kramolínů. Umění, LII, 2004, 5, s. 452 – 454.
27. Wirth, Z.: Plány jezuitských kolejí. Časopis Společnosti přátel starožitností, 21, 1913, s. 36 - 37.

Literatura:

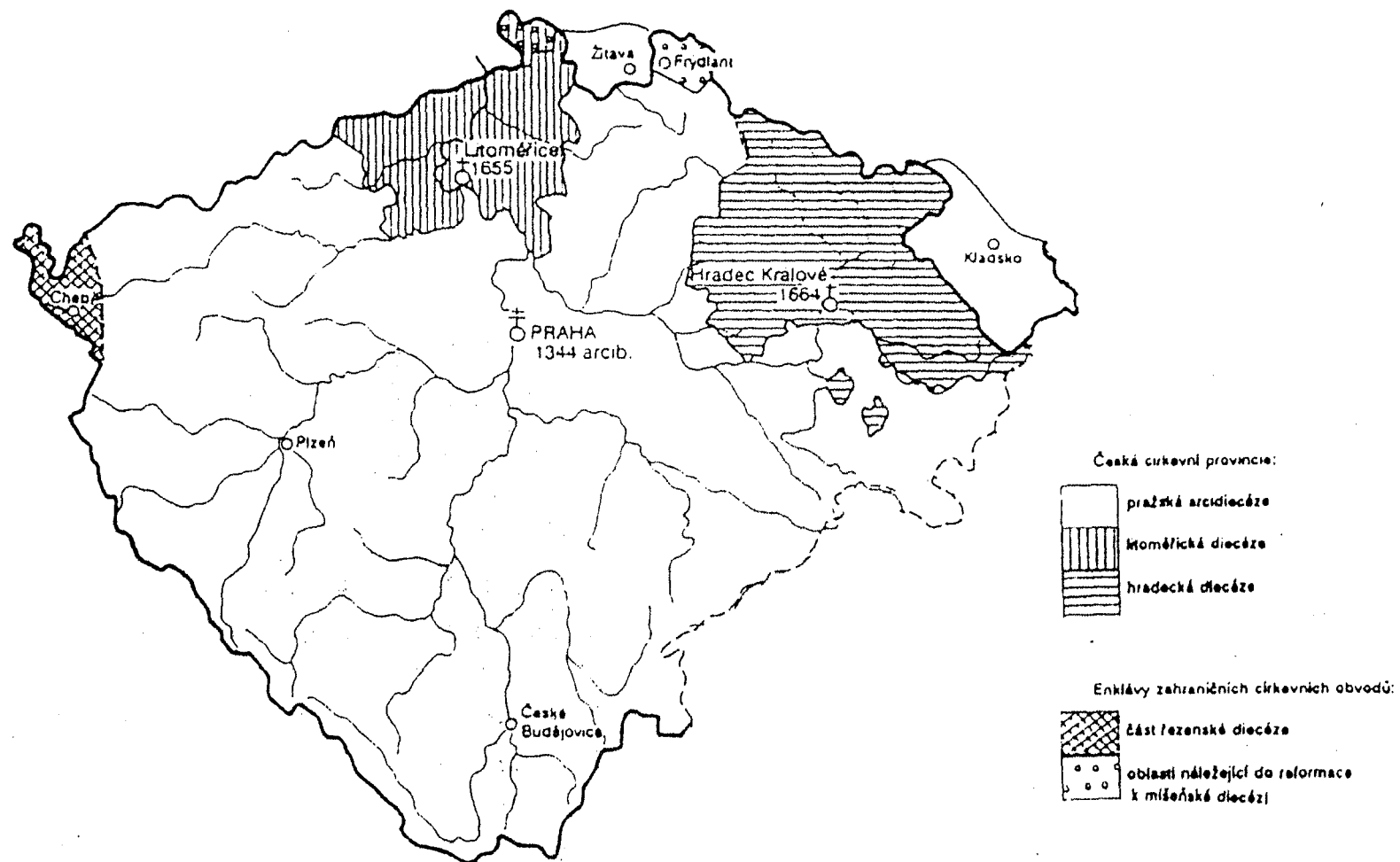
1. Attwater, D.: Slovník svatých. Vimperk, 1993.
2. Bienenberg C.J. von: Dějiny města Hradce Králové. Prag, 1780.
3. Bílek, T.V.: Dějiny konfiskací v Čechách I. a II. Praha, 1896.
4. Bílek T.V., Statky a jmění kollejí jesuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. Zrušených. Praha, 1893.
5. Bílek, T.V.: Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova. Praha, 1896
6. Boháč, Zdeněk: Poutní místa v Čechách. Praha, 1995.
7. Blažíček, O.J. a kol.: Dějiny českého výtvarného umění II/1. Praha, 1989.
8. Blažíček, O.J.: Dějiny českého výtvarného umění II/2. Praha, 1989.
9. Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Královéhradeckém. Sv. 19, Praha, 1904.

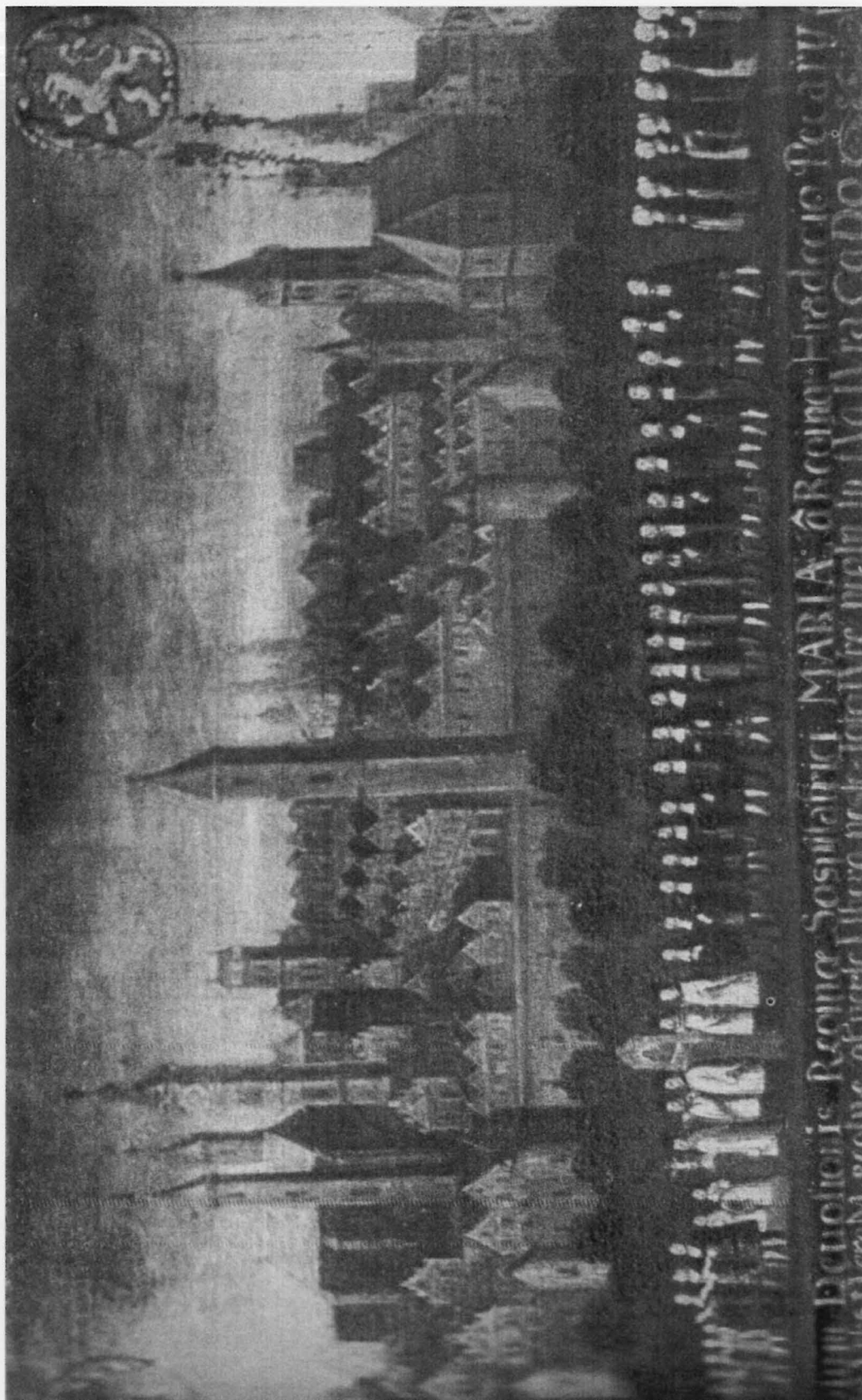
10. Čornejová, I.: Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách. Praha, 1995.
11. Domes, F.: Stručné dějiny a popis kostela Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1945.
12. Doubrava, A.: Hradec Králové v obrazech tří staletí. Hradec Králové, 1971.
13. Eiselt, J.N.: Die Jesuiten in Koniggratz. Koniggratz, 1863.
14. Fechtnerová, A.: Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773. Sv. I, Praha, 1993.
15. Fechtnerová, A.: Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773. Sv. II, Praha, 1993.
16. Herain, K.V.: České malířství od doby rudolfínské do smrti Reinerovy. Praha, 1915.
17. Horyna, M.: Jan Blažej Santini – Aichel. Praha, 1998.
18. Hrubý, V. - Nepilý, O. - Brabec, P.: Královéhradecká diecéze (Diecéze – biskupství – biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze). Hradec Králové, 1994.
19. Hrubý, V. – Royt, J.: Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku. Náchod, 1997.
20. Hrudníková, M.: Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice. Kostelní Vydří, 1997.
21. Jirásko, L.: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Praha, 1991.
22. Košnář, Julius: Poutnická místa a památné svatyně v Čechách. Praha, 1903.
23. Král, J. M.: Průwodce po Biskupstwju Kráowéhradeckém aneb Topografické a hystorycké popsánj wssech měst, městeček, panstw, hradů, klássterů, statků, sýdel rytířských, wesnic a zbořených hradů, y s pamatnými udalostmi gegich, W témž biskupstwju se nacházegicých. Hradec Králové, 1825.

24. Kroess, A.: Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. Wien, 1910.
25. Mikan, J.: Jesuitské divadlo v Hradci Králové. Hradec Králové, 1939.
26. Mikan, J.: Kdy působil P. Antonín Koniáš na Hradecku. Hradec Králové, 1941.
27. Mikan, J.: Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Hradec Králové, 1940.
28. Mikan, J.: Vznik a počátek hradeckého biskupství. Hradec Králové, 1946.
29. Mikulka, J.: Dějiny Hradce Králové II/1. Hradec Králové, 1994.
30. Mikulka, J.: Dějiny Hradce Králové II/2. Hradec Králové, 1995.
31. Počátky koleje Tovaryšstva Ježíšova v Hradci Králové roku 1636. Hradec Králové, 1901.
32. Pekař, Josef: O smyslu českých dějin. Rozmluvy, Praha, 1990.
33. Poche, E. a kol.: Encyklopedie českého výtvarného umění. Praha, 1975.
34. Poche, E. a kol.: Umělecké památky Čech. 1. díl (A - J), Praha, 1977.
35. Pražák, Václav: Baroko východních Čech – architektura, sochařství. Hradec Králové, 1999.
36. Remešová, V.: Ikonografie a atributy svatých. Praha, 1991.
37. Royt, J.: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha, 1999.
38. Royt, J.: České nebe. Topografie poutních míst. Praha, 1993.
39. Schmidl, J.: Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae Pars III. Praha, 1754.
40. Solař, J. J. N.: Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého. Praha, 1870.
41. Švenda, F.: Třetí měděnný obraz hystorye Králowstwj Českého a Pamětj Města Králowé Hradce nad Labem I. – IV.. Hradec Králové, 1807 – 12.
42. Švenda, F.: Čžtwrtý hlinněný hystorye Králowstwj Českého a Pamětj Města Králowé Hradce nad Labem I – III. . Hradec Králové, 1813 – 14.

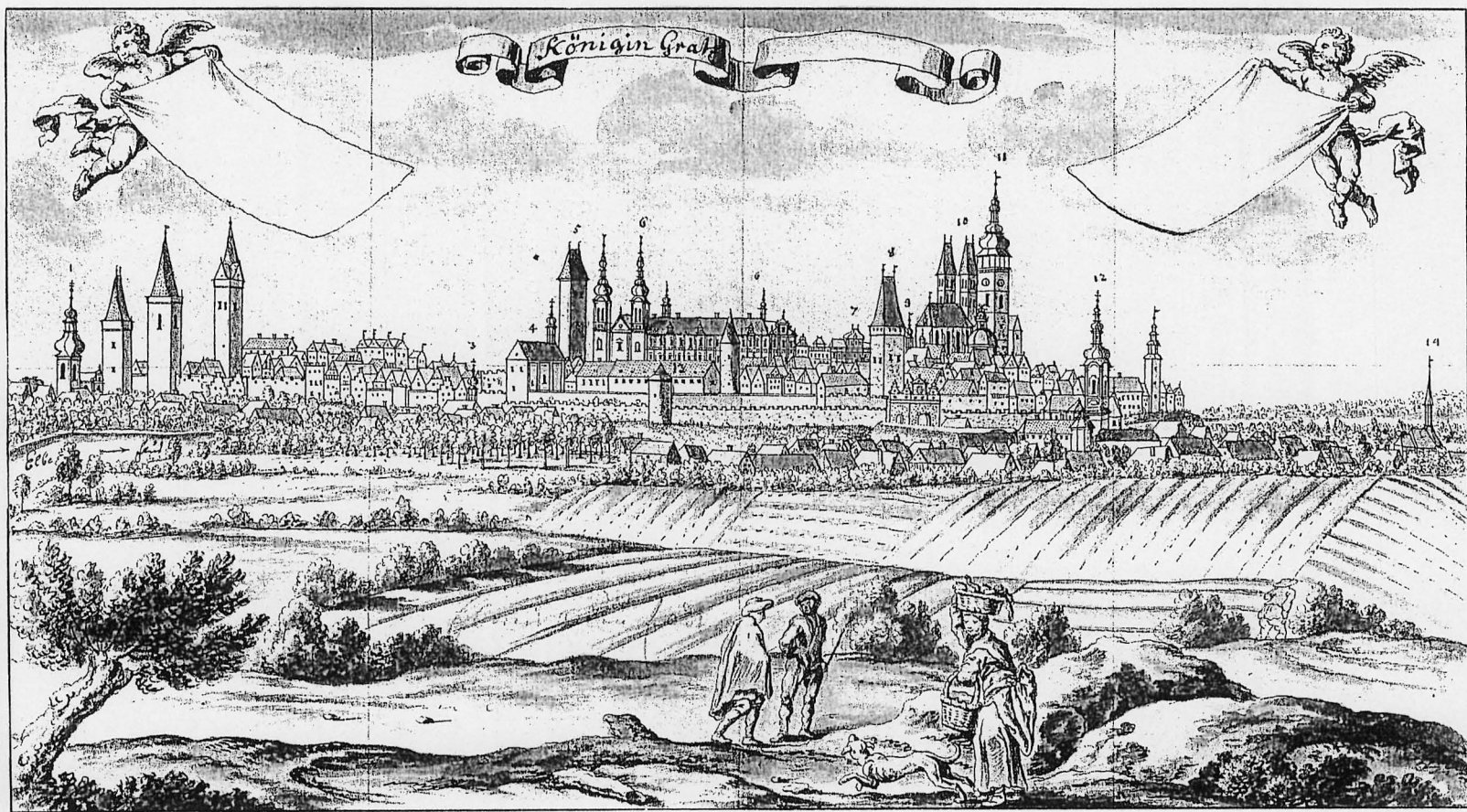
43. Thieme, U. – Becker, F.: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antik bis zur Gegenwart I – XXXVII, Leipzig, 1907 – 1950.
44. Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců I. Praha, 1947.
45. Toman, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců II. Praha, 1950.
46. Tomek, V.V.: Místopisné paměti města Hradce Králové. Praha, 1885.
47. Vlček, Pavel a kol.: Encyklopedie českých klášterů. Praha, 1997.
48. Vondruška, I.: Životopisy svatých v pořadí dějin církevních III. – IV. Praha, 1931.
49. Wirth, Z. – Kubíček, A.: Hradec Králové, město českých královen - město Ulrichovo. Hradec Králové, 1939.
50. Fülöp- Miller, René: Moc a tajemství jezuitů – Kulturní a duchovní dějiny Tovaryšstva Ježíšova. Praha, 2006.
51. Tanner, M.: Societas Iesu usque ad sanguinis et vitae profusionem in Europa, Asia, America ... militans, seu vita et mors eorum, qui ex Societate in causa fidei et virtutes violenta morte sublatis sunt. Pragae, 1683.

1. ČESKÁ CÍRKEVNÍ PROVINCE v l. 1655 - 1777

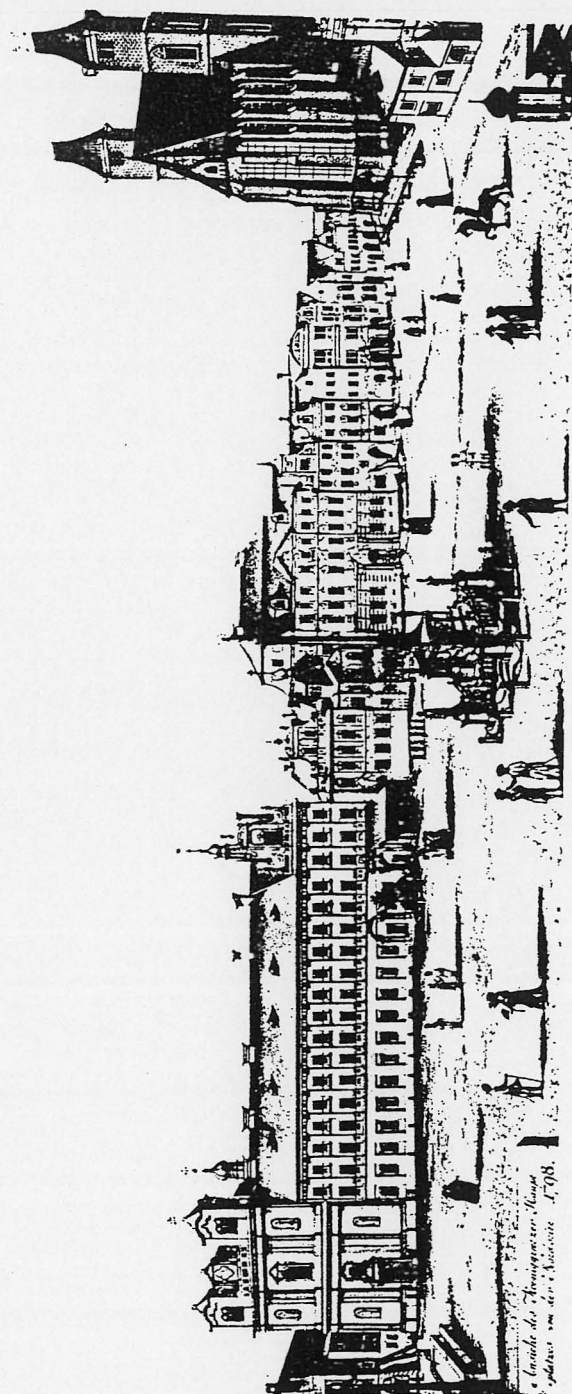

3. Muzeum Východních Čech - detail procesí proti moru konaného v Hradci Králové v roce 1680 z obrazu Panny Marie Piekarské, 1681.

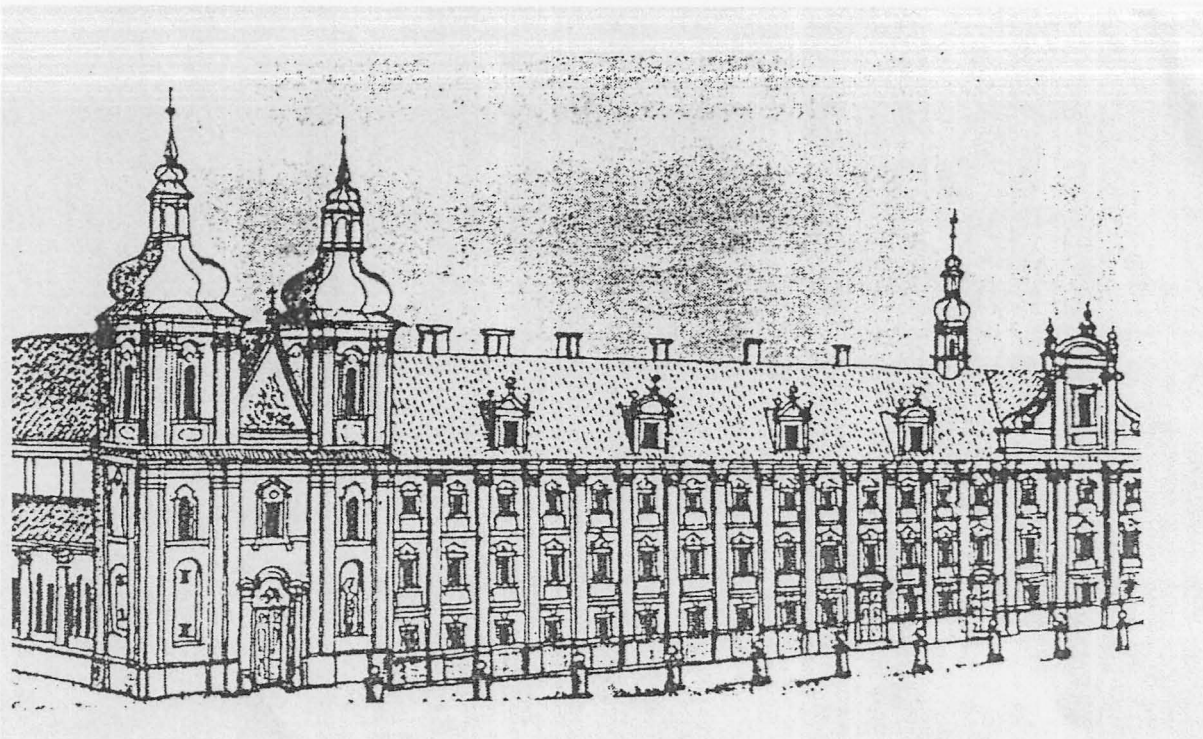
4. Pohled na město Hradec Králové od severozápadu kolem roku 1740.

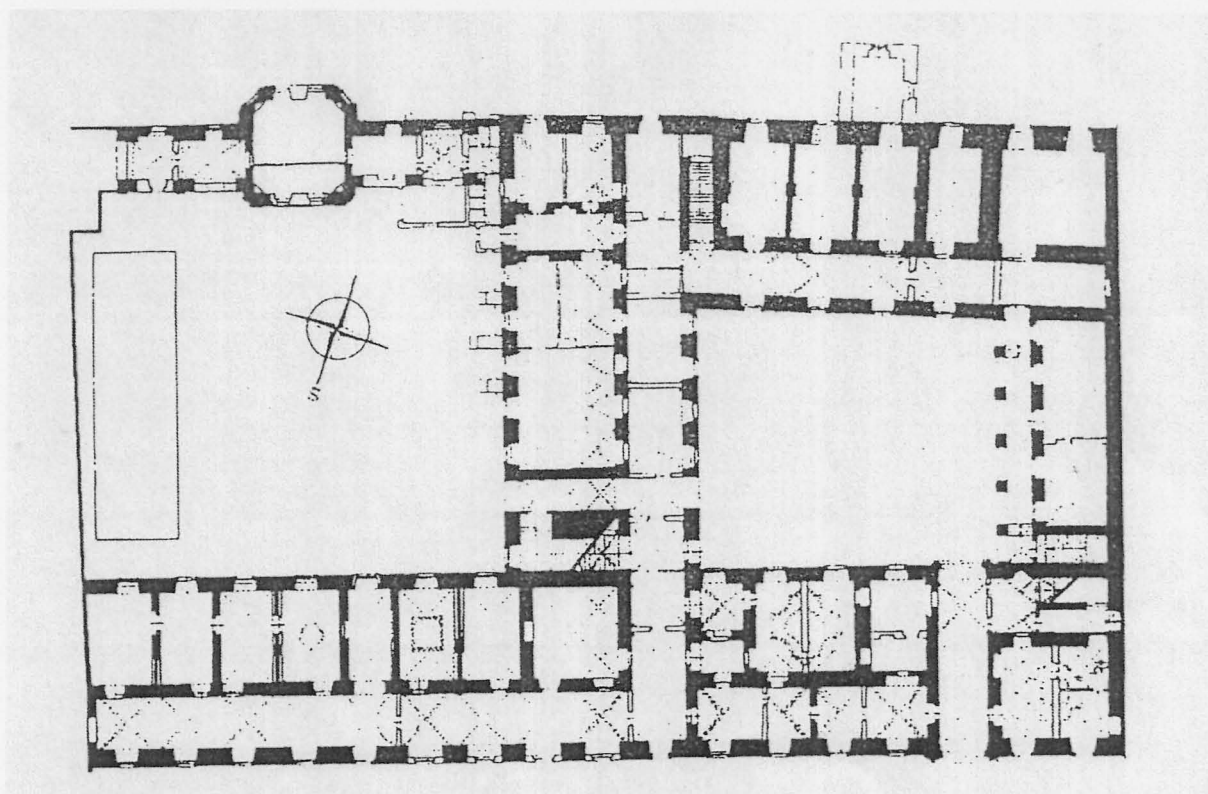
5. Pohled na jižní stranu Velkého náměstí roku 1798.

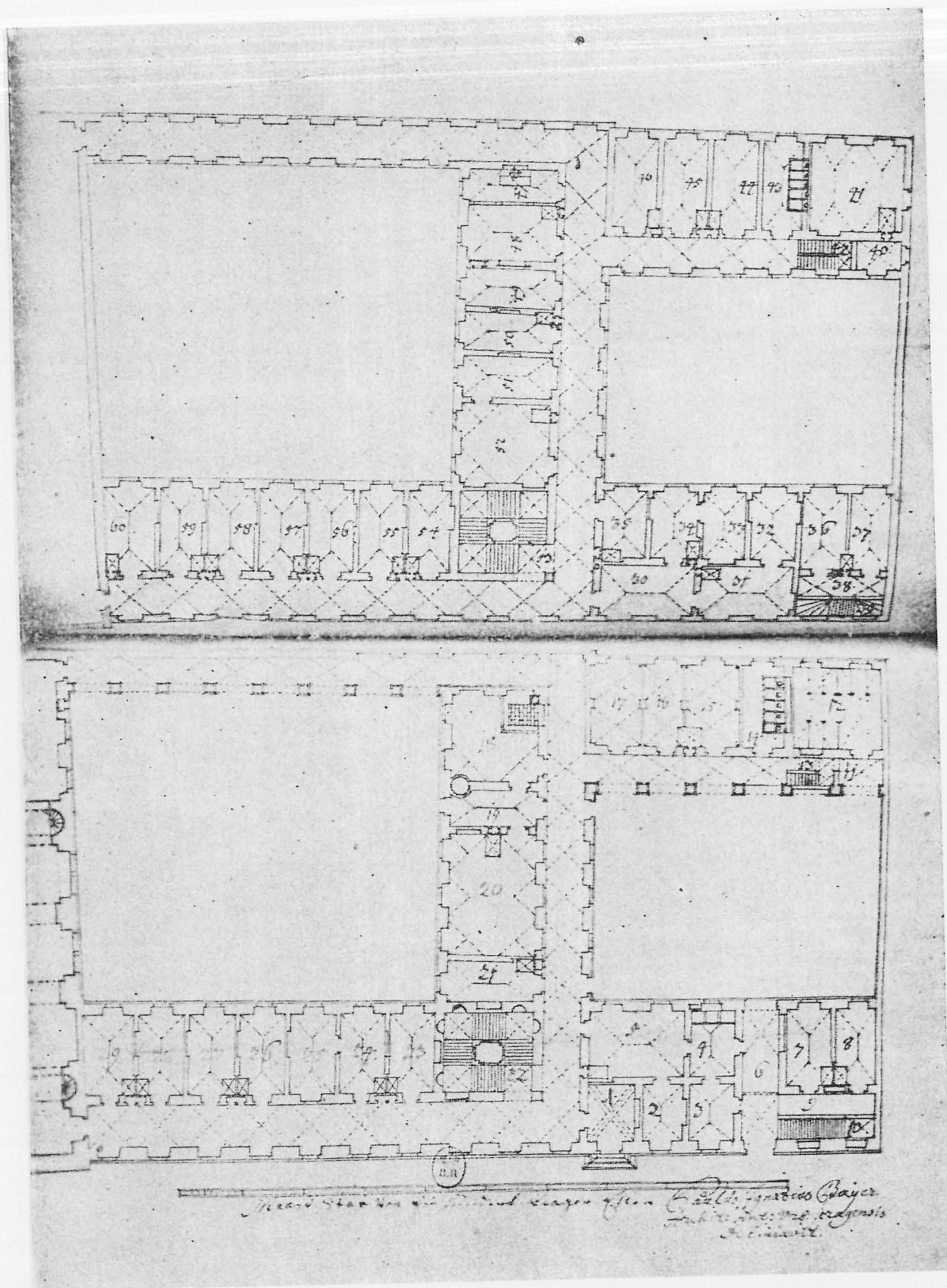
6. Pohled na Hradec Králové od jihu, detail nástropní fresky v kapli sv. Anny v kostele Nanebevzetí Panny Marie, 1765.

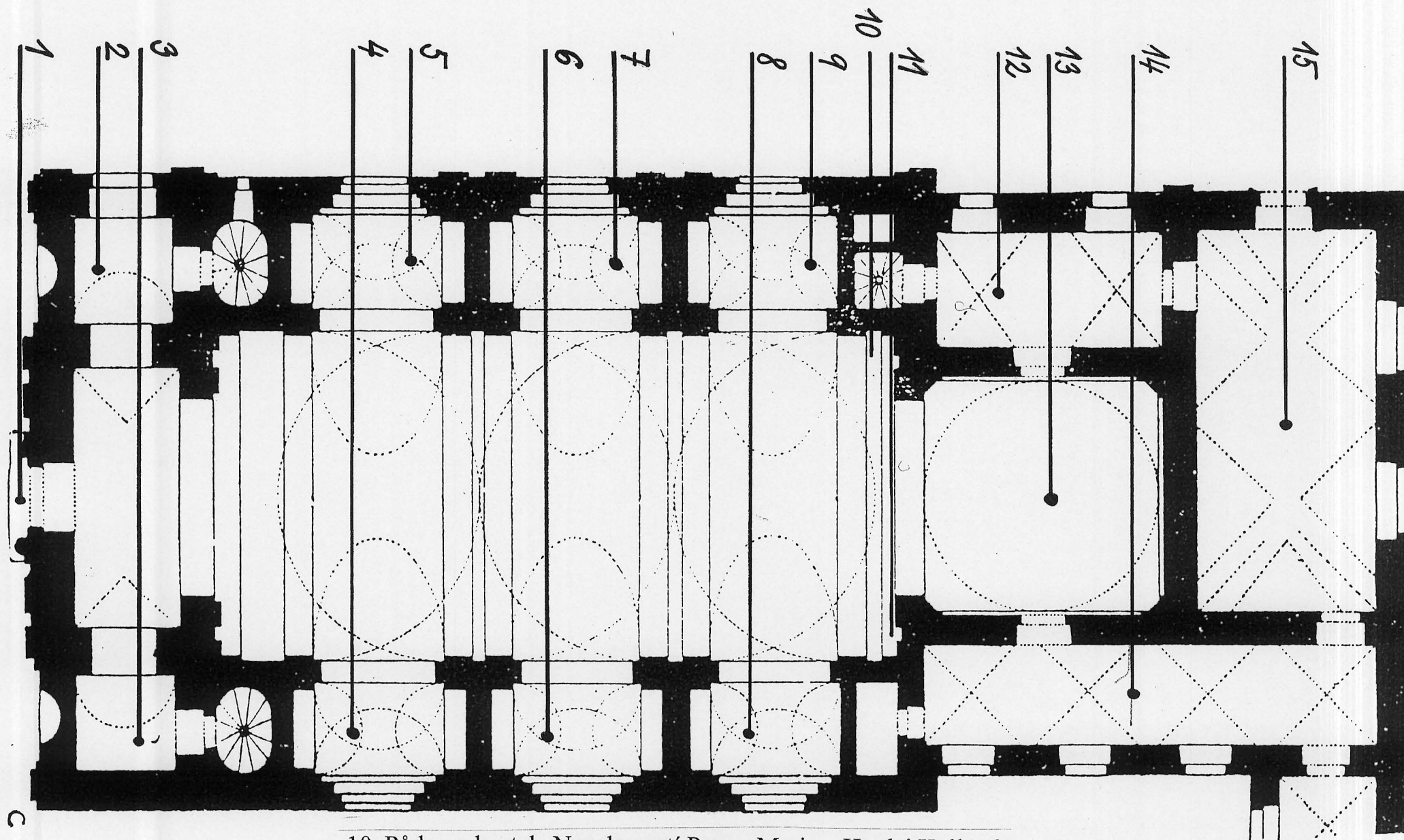
7. Jezuitská kolej s kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Hradci králové
zobrazená F.B.Wernerem v polovině 18. století.

8. Půdorys jezuitské koleje v Hradci Králové dnes.

9. Národní knihovna, Paříž - nedatovaný plán Pavla Ignáce Bayera pro stavbu jezuitské koleje v Hradci Králové.

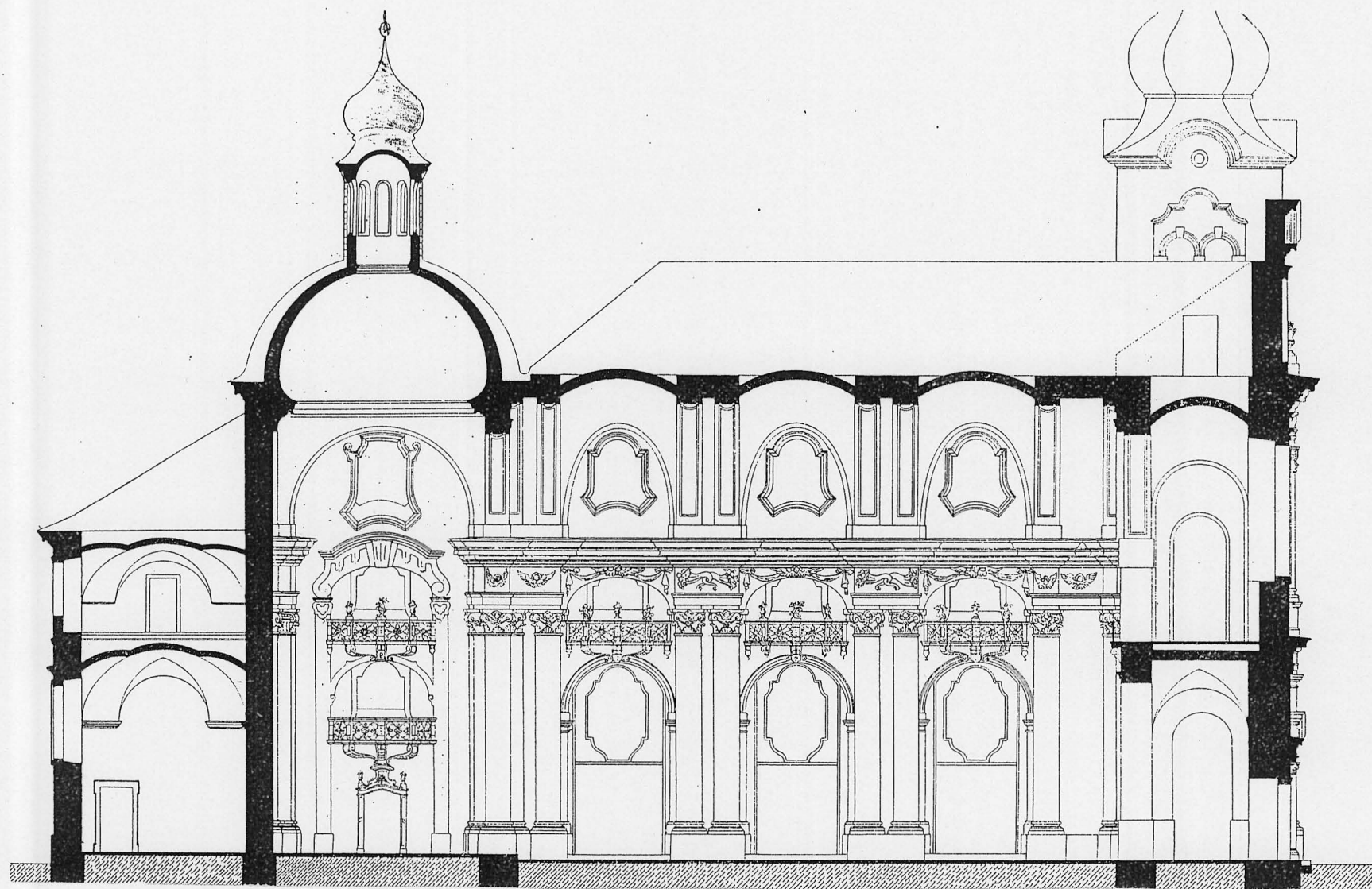
10. Půdorys kostela Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové.

11. Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové – popis
uspořádání kostela před požárem roku 1762.

1. vstupní portál do kostela Nanebevzetí Panny Marie
2. –
3. –
4. kaple sv. Barbory s oltářem sv. Barbory, 1661
5. oltář sv. Kříže, doložen písemně až 1666
6. kaple sv. Doroty s oltářem sv. Doroty, 1661
7. oltář Zasnoubení Panny Marie, 1661
8. kaple sv. Františka Xaverského s oltářem sv. Františka Xaverského, 1666
(baldachýnový oltář pořízen roku 1747)
9. kaple sv. Ignáce z Loyoly s oltářem sv. Ignáce z Loyoly, 1666,(
baldachýnový oltář pořízen roku 1747)
10. kazatelna, 1666
11. oltář sv. Ostatků, 1679 - 1687
12. sakristie
13. hlavní oltář s trojdílným obrazem s náměty ze života Panny Marie, 1665
14. sakristie
15. kongregační kaple sv. Josefa s oltářem sv. Josefa, 1662

12. Kolejní chrám Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové – popis
uspořádání kostela po požáru roku 1762.

1. vstupní portál do kostela Nanebevzetí Panny Marie
2. Lourdská kaple, 1937
3. oltář Sedmibolestné Matky Boží, počátek 19. století
4. kaple Ukřižování Krista s oltářem Ukřižování Krista, 1762 – 65
5. kaple sv. Barbory s oltářem sv. Barbory, 1762 – 65
6. kaple sv. Jana Nepomuckého s oltářem českých zemských patronů, 1762 – 65
7. kaple sv. Anny s oltářem sv. Anny, 1762
8. kaple sv. Františka Xaverského s oltářem sv. Františka Xaverského, 1762 – 65
9. kaple sv. Ignáce z Loyoly s oltářem sv. Ignáce z Loyoly, 1747
10. kazatelna, polovina 18. století
11. oltář sv. Aloise Gonzagy, 1763
12. sakristie
13. hlavní oltář s obrazem Nanebevzetí Panny Marie, 1765
14. sakristie
15. kongregační kaple sv. Josefa s oltářem sv. Josefa

13. Příčný řez kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové.

Joannes Linius Siles 1750
Collegij Rector

Carlo Luongo

Termine come sopra

1659 Anno Adi 21 marcio Porcupina 30
1659 Anno Adi 21 marcio Porcupina 30

Ad 9 magis voluimus

23 maggio ricevuto fucini 100
 24 maggio ricevuto fucini 80

di 3 ingrandimento 100

adi 3 angustie	100
adi 3 angustie	100

Oct 21 ingkareput. Jorin

11 fine reputa

24. Inio regale. Fiori.

Alc. 4. gins. recepto. *Sigini* 15

D. 22 August 1890
D. 10 June 1890

48 primo settembre 1894. — 104.

25 settembre 1900
ad 19 settembre 1900, Firenze — 100.

ad 17 integrum secretum
 ad 18 integrum secretum
 ad 19 integrum secretum

14 white sheep from 100
100

31 ottobre	accanto fissione	100
1 ^a novembre	accanto fissione	70

15 dicembre ricevuto fissione 70
12 dicembre ricevuto fissione 100

12	Dicentra vespertina	100
22	Dicentra vespertina	25
		24

Di 30 dicembre ricevuto fissimo - - - 24
3250

2250

Cinquantre

15. Státní oblastní archiv Zámorsk - třetí list smlouvy mezi rektorem P. J. Saxiou S.J. a stavitelem Carlem Luragem o stavbě nového kostela a potvrzení, co na naturáliích a penězích přijal. (podpisy obou zúčastněných), 1654.

Rationes, ob quas templi Logina-Alra decentis structura
alio transfronda videtur, quam sit in Idea Roma jam
approbata designatum.

1. Quia hic sunt habitationes destituti plerique: quae si diruantur, non est locus alius habitabilis, nisi notabilis sumptu accommodetur.
 2. Structur hic templum hoc sive humori, ob turrim aquariam seu cisternam publicam propinquam; ex qua in fundamenta huius aqua insinuare videtur, ut ex cellariis modernis aedificiis est videre, quae ex parte orientali, et maxime finem versus, multum humoris admittunt, unde fundamenta putrescant, et muri rimas agunt.
 3. Affructatur in eadem turri pulvis pyrrus, qui si casu aliquo accendatur, minatur templi eversioem.
 4. In orientali latere templi, trans platam, est domus Em. Zarubi seu Grammianae, frequentibus obnoxia tumultibus, a canu ululatu, a tubaru strepitu a potatorum clamoribus, quando ipsi hic morantur, quae non parum videtur templi quieti et devotioni incommoda fore.
 5. Videtur dictus Dominus cum venalem propositum, et fortiter civitas illam pro publica populi sui diversario comprehensam: quod si fiat, plus incommodum motu erit, ob abscondas diurnas et nocturnas computationes, et diversitatum tumultus.
 6. Si nobis ex his domibus, quas jam habitamus migrandum sit, alio non licet nisi ad domos ubi jam sunt Schola et Seminarium; quia alibi non est locus, qui accommodari possit: tunc vero difficultas erit in Schola et Seminario collocando: adeoque praestaret templum alio loco strui, ut haec nobis salua maneat et sumptui parca fore.
- Videtur autem postea poni in medio, ita ut a parte orientali habeat collegii arcem, et a parte occidentali scholarum ~~vel~~ nesticam, ubi omnia supranumerata incommoda evitantur, et si quid alia non videtur: tanti moris.

Contrario suadent hoc loci potius aedificandum
ubi designatum est.

1. Situs et commoditas loci, quod ita omni ex parte sit, ut nihil hominibus efficere possit. Habet enim in frontispicio praedium publicum: a latere

17. První list „Úvahy, kde a jak by měl být postaven jezuitský chrám Nanebevzetí Panny Marie“ – nedatováno.

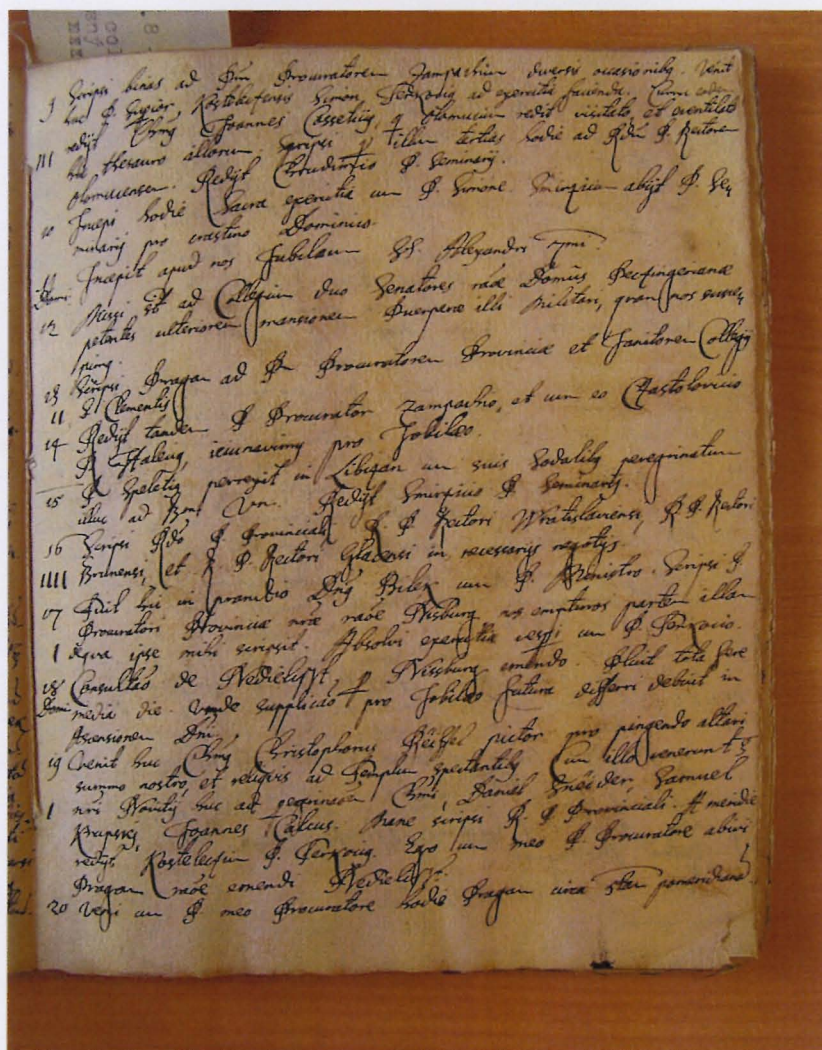
3. *Asperula* *var. minor*? 10. *Asperula* *legum.* 11. *Crataegus*
12. 13. 14. 15. 16. *Urtica* *hispida* 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.
Calceola hispida 25. *Eriger.* 26. 27. 28. *Asperula* 29. *Asper.*
lutea 30. *Asperula* 31. *Crata.* *Crata.* (one has added)
at the end possibly 32. *Asperula* 33. *Asperula* 34. *Asperula* 35. *Asperula*
36. *Asperula* 37. *Asperula* 38. *Asperula* 39. *Asperula* 40. *Asperula*
41. *Asperula* 42. *Asperula* 43. *Asperula* 44. *Asperula* 45. *Asperula*
46. *Asperula* 47. *Asperula* 48. *Asperula* 49. *Asperula* 50. *Asperula*
51. *Asperula* 52. *Asperula* 53. *Asperula* 54. *Asperula* 55. *Asperula*
56. *Asperula* 57. *Asperula* 58. *Asperula* 59. *Asperula* 60. *Asperula*
61. *Asperula* 62. *Asperula* 63. *Asperula* 64. *Asperula* 65. *Asperula*
66. *Asperula* 67. *Asperula* 68. *Asperula* 69. *Asperula* 70. *Asperula*
71. *Asperula* 72. *Asperula* 73. *Asperula* 74. *Asperula* 75. *Asperula*
76. *Asperula* 77. *Asperula* 78. *Asperula* 79. *Asperula* 80. *Asperula*
81. *Asperula* 82. *Asperula* 83. *Asperula* 84. *Asperula* 85. *Asperula*
86. *Asperula* 87. *Asperula* 88. *Asperula* 89. *Asperula* 90. *Asperula*
91. *Asperula* 92. *Asperula* 93. *Asperula* 94. *Asperula* 95. *Asperula*
96. *Asperula* 97. *Asperula* 98. *Asperula* 99. *Asperula* 100. *Asperula*
101. *Asperula* 102. *Asperula* 103. *Asperula* 104. *Asperula* 105. *Asperula*
106. *Asperula* 107. *Asperula* 108. *Asperula* 109. *Asperula* 110. *Asperula*
111. *Asperula* 112. *Asperula* 113. *Asperula* 114. *Asperula* 115. *Asperula*
116. *Asperula* 117. *Asperula* 118. *Asperula* 119. *Asperula* 120. *Asperula*
121. *Asperula* 122. *Asperula* 123. *Asperula* 124. *Asperula* 125. *Asperula*
126. *Asperula* 127. *Asperula* 128. *Asperula* 129. *Asperula* 130. *Asperula*
131. *Asperula* 132. *Asperula* 133. *Asperula* 134. *Asperula* 135. *Asperula*
136. *Asperula* 137. *Asperula* 138. *Asperula* 139. *Asperula* 140. *Asperula*
141. *Asperula* 142. *Asperula* 143. *Asperula* 144. *Asperula* 145. *Asperula*
146. *Asperula* 147. *Asperula* 148. *Asperula* 149. *Asperula* 150. *Asperula*
151. *Asperula* 152. *Asperula* 153. *Asperula* 154. *Asperula* 155. *Asperula*
156. *Asperula* 157. *Asperula* 158. *Asperula* 159. *Asperula* 160. *Asperula*
161. *Asperula* 162. *Asperula* 163. *Asperula* 164. *Asperula* 165. *Asperula*
166. *Asperula* 167. *Asperula* 168. *Asperula* 169. *Asperula* 170. *Asperula*
171. *Asperula* 172. *Asperula* 173. *Asperula* 174. *Asperula* 175. *Asperula*
176. *Asperula* 177. *Asperula* 178. *Asperula* 179. *Asperula* 180. *Asperula*
181. *Asperula* 182. *Asperula* 183. *Asperula* 184. *Asperula* 185. *Asperula*
186. *Asperula* 187. *Asperula* 188. *Asperula* 189. *Asperula* 190. *Asperula*
191. *Asperula* 192. *Asperula* 193. *Asperula* 194. *Asperula* 195. *Asperula*
196. *Asperula* 197. *Asperula* 198. *Asperula* 199. *Asperula* 200. *Asperula*
201. *Asperula* 202. *Asperula* 203. *Asperula* 204. *Asperula* 205. *Asperula*
206. *Asperula* 207. *Asperula* 208. *Asperula* 209. *Asperula* 210. *Asperula*
211. *Asperula* 212. *Asperula* 213. *Asperula* 214. *Asperula* 215. *Asperula*
216. *Asperula* 217. *Asperula* 218. *Asperula* 219. *Asperula* 220. *Asperula*
221. *Asperula* 222. *Asperula* 223. *Asperula* 224. *Asperula* 225. *Asperula*
226. *Asperula* 227. *Asperula* 228. *Asperula* 229. *Asperula* 230. *Asperula*
231. *Asperula* 232. *Asperula* 233. *Asperula* 234. *Asperula* 235. *Asperula*
236. *Asperula* 237. *Asperula* 238. *Asperula* 239. *Asperula* 240. *Asperula*
241. *Asperula* 242. *Asperula* 243. *Asperula* 244. *Asperula* 245. *Asperula*
246. *Asperula* 247. *Asperula* 248. *Asperula* 249. *Asperula* 250. *Asperula*
251. *Asperula* 252. *Asperula* 253. *Asperula* 254. *Asperula* 255. *Asperula*
256. *Asperula* 257. *Asperula* 258. *Asperula* 259. *Asperula* 260. *Asperula*
261. *Asperula* 262. *Asperula* 263. *Asperula* 264. *Asperula* 265. *Asperula*
266. *Asperula* 267. *Asperula* 268. *Asperula* 269. *Asperula* 270. *Asperula*
271. *Asperula* 272. *Asperula* 273. *Asperula* 274. *Asperula* 275. *Asperula*
276. *Asperula* 277. *Asperula* 278. *Asperula* 279. *Asperula* 280. *Asperula*
281. *Asperula* 282. *Asperula* 283. *Asperula* 284. *Asperula* 285. *Asperula*
286. *Asperula* 287. *Asperula* 288. *Asperula* 289. *Asperula* 290. *Asperula*
291. *Asperula* 292. *Asperula* 293. *Asperula* 294. *Asperula* 295. *Asperula*
296. *Asperula* 297. *Asperula* 298. *Asperula* 299. *Asperula* 300. *Asperula*
301. *Asperula* 302. *Asperula* 303. *Asperula* 304. *Asperula* 305. *Asperula*
306. *Asperula* 307. *Asperula* 308. <

1 In quibus in scholas & Altrae scholarum d. B. de
schola in prima contiguae & 7. Quod ad 7. et
tertium contiguum et in quatuor contiguum vel 8. et
de schola in tertio vero contiguum vel 9. et
6. 7. 8. deditur pro Altrae.

In area minorj versus templ³ hortulus erit. altera area pro
curribus et lignis reponendis. In r^{da} area minorj foras
cellarum poterit trigatorum³ accommodari.

Refertoribus debet elevari ad duas alas p^{er} fornica^{ti} qui erit latera
16 alas.

18. Podrobný popis rozmístění jednotlivých místností koleje a jezuitské školy
v Hradci Králové – nedatováno.

19. Státní oblastní archiv Zámrsk – Diarium Collegii Reginaehradecensis – osobní diář rektora královéhradecké koleje P. Václava Kolčavy s ukázkou záznamu o příchodu malíře Kryštofa Reiffa do Hradce Králové dne 19. května 1664.

20. Celkový pohled na bývalou jezuitskou kolej (1671 – 1712) s kolejním kostelem Nanebevzetí Panny Marie (1654 – 1666) v dnešních dnech.

21. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – pohled na průčelí kostela v dnešních dnech.

22. – 23. Jezuitská kolej – Jan Jiří Haring, Setkání Krista se sv. Ignácem z Loyoly při cestě do Říma, 1638 – obraz z prozatímní kaple sv. Ignáce z Loyoly, detail obrazu s datací 1638.

24. – 25. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – detaily z architektonické výzdoby interiéru kostela.

26. – 27. Kostel Nanebevzetí Panny Marie –sochy jezuitských světců z průčelí
– sv. Ignác z Loyoly a sv. František Xaverský, 1704.

28. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – hlavní oltář s obrazem Nanebevzetí Panny Marie a iluzivní freskovou architekturou, společné dílo Josefa Kramolína a Kristiana Noldingera, v oltáři je chována soška Panny Marie Foyenské, 1765.

29. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – kazatelna s obrazem sv. Stanislava Kostky, 1765.

30. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Aloise Gonzagy s obrazem sv. Aloise Gonzagy, 1763.

31. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Ignáce z Loyoly, Zjevení se Krista sv. Ignáci z Loyoly na cestě do Říma, 1664.

32. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Ignáce z Loyoly s obrazem Glorifikace sv. Ignáce z Loyoly od Petra Brandla, 1747.

33. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Anny, Uctívání Panny Marie jako patronky města Hradce Králové, 1765.

34. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Anny s obrazem sv. Anny vyučující Pannu Marii a sochami sv. Jáchyma a sv. Alžběty, 1762.

35. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Barbory, Sv. Barbora na nebesích, 1765.

36. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Barbory s obrazem Smrt sv. Barbory , menším obrazem Smrt sv. Stanislava kostky a sochami sv. Otýlie a sv. Agáty, 1762 – 65.

37. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Františka Xaverského, Sv. František Xaverský křtí Inda, 1765.

38. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Františka Xaverského s obrazem Smrt sv. Františka Xaverského, menším obrazem Božského srdce Páně a mučedníky z Tovaryšstva Ježíšova.

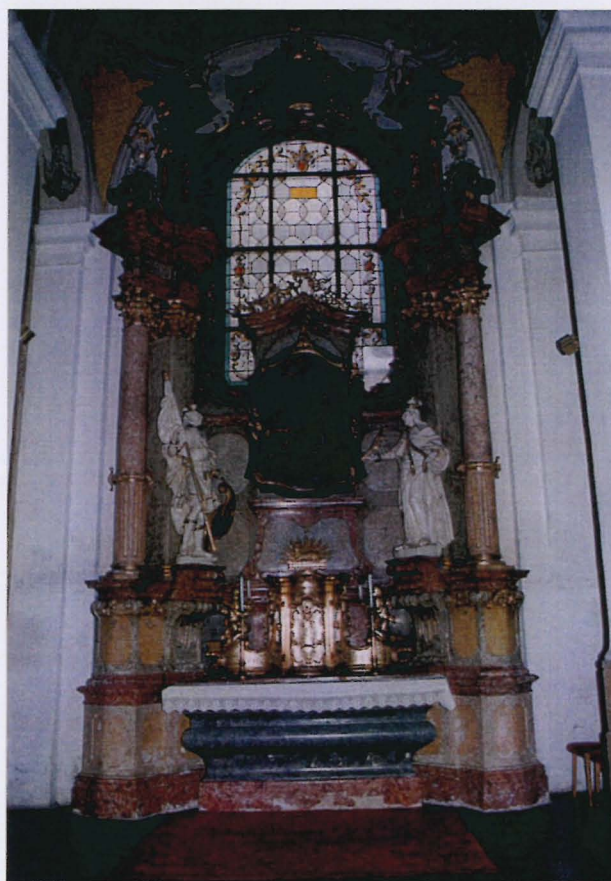
39. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple Ukřižování Krista, Andělé svolávající k Poslednímu soudu, 1765.

40. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář Ukřižování Páně s obrazem Ukřižování, menším obrazem sv. Veroniky s rouškou a sochami sv. Jana Křtitele a Máří Magdaleny, 1762 – 65.

41. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska z kaple sv. Jana Nepomuckého, scéna ze života sv. Teodora, 1765.

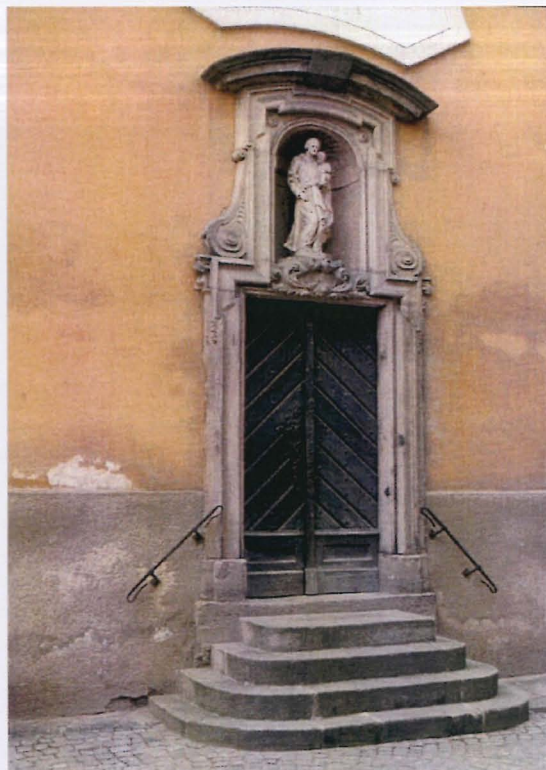
42. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – oltář sv. Jana Nepomuckého – českých patronů s obrazem sv. Jana Nepomuckého a sochami sv. Václava a sv. Ludmily, 1762 – 65.

43. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – freska Narození Panny Marie pod kruchtou, 1765.

44. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – soška Panny Marie Foyenské, 1764.

45. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – vstup do kongregační kaple sv. Josefa postavené Carlem Luragem.

46. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – interiér kongregační kaple sv. Josefa s oltářem sv. Josefa od Josefa Kramolína, 1765.

47. Jezuitská kolej – pohled na hlavní fasádu koleje v dnešních dnech.

48. Jezuitská kolej – vjezdový portál menšího západního nádvoří s datací 1703.

49. Jezuitská kolej – průčelní pohled na pavilónovou stavbu sala terreny, jižní křídlo většího východního nádvoří, 1731.

50. Jezuitská kolej – pohled na věže kolejního chrámu Panny Marie z většího východního nádvoří.

51. – 52. Jezuitská kolej – pohled na současný stav trojramenného schodiště v příčném traktu .

53. - 55. Jezuitská kolej - Ignác Raab, tři ukázky z dvacetišestidílného cyklu příběhů ze života sv. Aloise Gonzagy, 1757.

56. Abecední seznam umělců z řad členů řádu Tovaryšstva Ježíšova pracujících pro kostel Nanebevzetí Panny Marie a jezuitskou kolej v Hradci Králové do roku 1773.

1. Baugut František (1668 - 1725), arcularius
 - v Hradci Králové pobýval v roce 1698 – 99
2. Egger Jan (Josef) (narozen 1731), arcularius
 - v Hradci pobýval v roce 1763
3. Fast Vít (+ 1667), arcularius
 - doložen v Hradci Králové roku 1665
4. Freyskorn Matěj, (narozen 1913), arcularius
 - v Hradci Králové pobýval v letech 1765 – 1773
5. Javůrek Karel (1690 – 1759), socius praefecti fabricae
 - pobýval v Hradci Králové v roce 1734
6. Kostelník Jan (1667 – 1732), statuarius, arcularius
 - v Hradci Králové pobýval v letech 1708 - 09, 1711 – 15 a 1710
7. Kramolín Josef (1730 – 1802), pictor
 - pracoval na výzdobě chrámu Nanebevzetí Panny Marie po požáru roku 1762
8. Kučera Jiří (+ 1725), arcularius
 - v koleji v Hradci Králové pobýval v roce 1701, ale vykonával patrně jinou než uměleckou činnost
9. Libertin Jan (1682 – 1745), arcularius
 - v koleji v Hradci Králové pobýval v roce 1719, jinou činnost zde vykonával v letech 1717 – 18, 1734 – 9
10. Potz Jan, arcularius
 - pobýval v koleji v Hradci Králové v roce 1744 a roku 1752

11. Raab Ignác (1715 – 1787), pictor

- pracoval na výzdobě kostela Nanebevzetí Panny Marie po požáru v roce 1762

12. Reiffel Kryštof, pictor

- písemně doložen v Diariu P. Václava Kolčavy v koleji v Hradci Králové roku 1664 a 1665, 1666

13. Ritschel Jan(narozen 1715), arcularius

- v Hradci Králové pobýval v letech 1750 a 1763

14. Schmidt Herman

- písemně doložen v Diariu P. Václava Kolčavy v koleji v Hradci Králové roku 1665

15. Singler Václav (1690 – 1766), arcularius

- v Hradci Králové přítomen v roce 1746 a 1747

16. Streit Antonín (1682 – 1726), organifices

- v Hradci Králové pobýval jako varhanář v roce 1716, jinou činnost zde konal v roce 1714

17. Tibisch Antonín (narozen 1716), arcularius

- v koleji v Hradci Králové pobýval, ale vykonával jinou činnost v roce 1754

18. Tille Adam (+ 1690), organifices

- v Hradci Králové pobýval v roce 1674

19. Westmayr Ondřej (+ 1689), arcularius

- v Hradci Králové pobýval v roce 1678